

Kulturmiljø av regional interesse i Sandnes på høring 2024

Dette dokumentet er et uttrekk fra temakart-Rogaland og viser kulturmiljø av regional interesse som er foreslått inkludert i Regionalplan for kulturmiljø november 2024.

[Se oversikten over hele Rogaland i en interaktiv kartløsning i Temakart-Rogaland.](#)

Denne oversikten er på høring, med høringsfrist 31.01.2025. Mer informasjon om høringen på Rogaland fylkeskommunes nettsider. [Mer informasjon om høringen på Rogaland fylkeskommunes nettsider.](#)

Oversikten er et kunnskapsgrunnlag for videre planlegging og utvikling i kommunene, og skal bidra til forutsigbare prosesser gjennom at informasjon om hva som er regionalt viktige kulturmiljø og landskap, blir kjent og tilgjengelig. [Du finner mer informasjon om oversikten i Regionalplan for kulturmiljø kapittel 7 og 8.](#)

I tillegg til kulturmiljøa i dette dokumentet er det en rekke kulturmiljø som allereie er vedtatt som del av regionalplan for kulturmiljø i 2023. [Du kan finne oversikten over alle kulturmiljø i regionalplanen på temakart-Rogaland.](#)

Innhold

Kulturmiljø av regional interesse i Sandnes på høring 2024.....	1
Kallali.....	3
Høyland kirkested.....	8
Roald Amundsens gate	15
Buddegården.....	19
Grina vannverk og Storaberget	24
Trones skole.....	30
Julebygda.....	34
Norestraen.....	39
Flørli	46
Kulturlandskap med Hamre, Bersagel og Eskeland	53
Apalstø	59
Imsavika	63
Fløysvikbakken og Auglendbakken	67
Støttepunkt Heigre	70
Håholen.....	74

Vatneleiren	80
Skippergata og Fogdahuset	87
Nedre Espedal.....	92
Lauvåsvågen	98
Nordvik Uskakalven.....	102
Stemmen og Krossen	108
Kvern- og tørkehusanlegg ved Frøylandsåna.....	112
Sviland kraftanlegg	117
Figgjo trikotasjefabrikk og Ålgårdbanen.....	123
Vagleleiren	130
Villaer Brueland	134
Leanuten	140
Somahaugen	144
Tronsholen	147
Stangeland mølle og boliger nord for Postveien.....	151
Kvartalsbyens sentrum med Nygårdsbrukene.....	157
Villastrøket Skolten i forlengelsen av kvartalsbyens sentrum	165
Gamle Våggsgjerd.....	170
Kaien på Neset.....	176
Leirbanene i Sandnes.....	182
Dale Asyl	188
Skeiane	194
Industriområdet Vågen	198
Stangelandslunden.....	204
"Polen" og Somaneset båtstør	210
Villastrøket rundt Hogstadbakken.....	215
Villakvartalene sør for Oalsgata	220
Bygningsmiljø ved Tronesveien.....	225
Villakvartalene bak sentrum	228
Oljeindustriens kontoranlegg på Forus	233

Kallali

Id	54
Navn	Kallali
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Kystkultur fiskeri handel og sjøfart, Landbruk og kulturlandskap
Periode	
Kilde	Sandnes kommunes kulturminneregister (pr. 02.2024), Kulturminneplan for tidligere Forsand kommune (2019) som pr. 2024 inngår som kunnskapsgrunnlag i Sandnes kommunes kulturminneregister (pr. 02.2024).
Vernestatus	
Lenke	

Skildring

Skildringen er basert på Sandnes kommunes kulturminneregister, hvor kulturminneplanen for tidligere Forsand kommune (2019) nå inngår som et kunnskapsgrunnlag

I Kallalid er det et mindre bygningsmiljø orientert mot fjorden. Det er flere nyere bygninger, men området fremstår som et tydelig lesbart, historisk miljø.

To eldre bygninger skiller seg ut. Det ene er våningshuset på gnr 226 bnr 9. Den vestre delen er eldst og skal være oppført ca. 1750, resten er fra 1800-tallet. Våningshuset er dermed en av Forsands eldste, stående bygninger. Grunnformen etter 1800-tallets påbygging er tilnærmet uendret, og det er lagt et grundig arbeid i å sikre godt tilpassede bygningsdeler, bl.a. vinduer, ved senere utskiftninger. Det er antakelig et midtgangshus med endekammers. Bygningen har sjeldent høy autentisitet og er et sterkt eksempel på tidlig byggeskikk i fjorden.

Vest for våningshuset på gnr 226 bnr 1 ligger en liten, grindbygd løe fra ca. 1850, som i tidligere planarbeider har blitt vurdert å ha regional verneverdi, antakelig pga. den etter hvert sjeldne konstruksjonsformen, alderen og miljøkonteksten. I tillegg til byggene består miljøet av et kulturlandskap med flere ulike bakkemurer, steingjerder og andre historiske spor som viser både utfordringene og løsningene ved å bygge i et bratt landskap som Kallali. Kallali hadde støler lenger oppe i lia, og det er en bratt sti opp til denne.

Garden Kallali nevnes første gang i 1368 og har dermed dype historiske røtter. Navnet Kallali må ses i sammenheng med Kallastein på nordsiden av fjorden. Her gikk det an å rope (kalla) over fjorden, og det skal ha vært ferjesteder på disse

plassene. Disse kan knyttes til den gamle soldatveien fra Frafjord-Espedalen over Kallali-Kallastein til Årdal. Når noen ville krysse fjorden ble det ropt over til den andre siden.

Omfang

Miljøet er vist med samme omfang som i Sandnes kommunes kulturminneregister.

Regional interesse

Miljøet har som helhet kulturhistorisk verdi på grunn av den lange historien og tilknytningen til ferjestedene på den gamle soldatveien hvor navnetradisjonen fortsatt består. det gjør miljøet til en viktig representant for gamle samferdselstradisjoner og eldre ferdselsveier i Rogaland.

Det gamle hovedhuset og grindløen har også betydelig verdi. Opplevelsen av bygg, miljø og sammenhengen over fjorden er en viktig del av verdien.

Miljøet inngår i et kulturlandskap av nasjonal interesse (tidligere KULA-område) og er et av de viktige delmiljøene i kulturlandskapet.

Sårbarhet og forvaltning

Den eldre bygningsmassen er sårbar for tiltak som fasadeendringer, materialutskiftinger, tilbygg med mere, som kan redusere autentisiteten både på bygningsnivå og i miljøet som helhet. Kulturmiljøet er åpent og luftig og har en tydelig, historisk karakter. Ny bygningsmasse vil fort kunne redusere opplevelsesverdien.

Miljøet er markert med hensynssone bevaring kulturmiljø (H570) i kulturminneregisteret til Sandnes kommune.

Miljøet inngår i et kulturlandskap av nasjonal interesse (tidligere KULA-område) og er et av de viktige delmiljøene i kulturlandskapet og må forvaltes i henhold til dette.

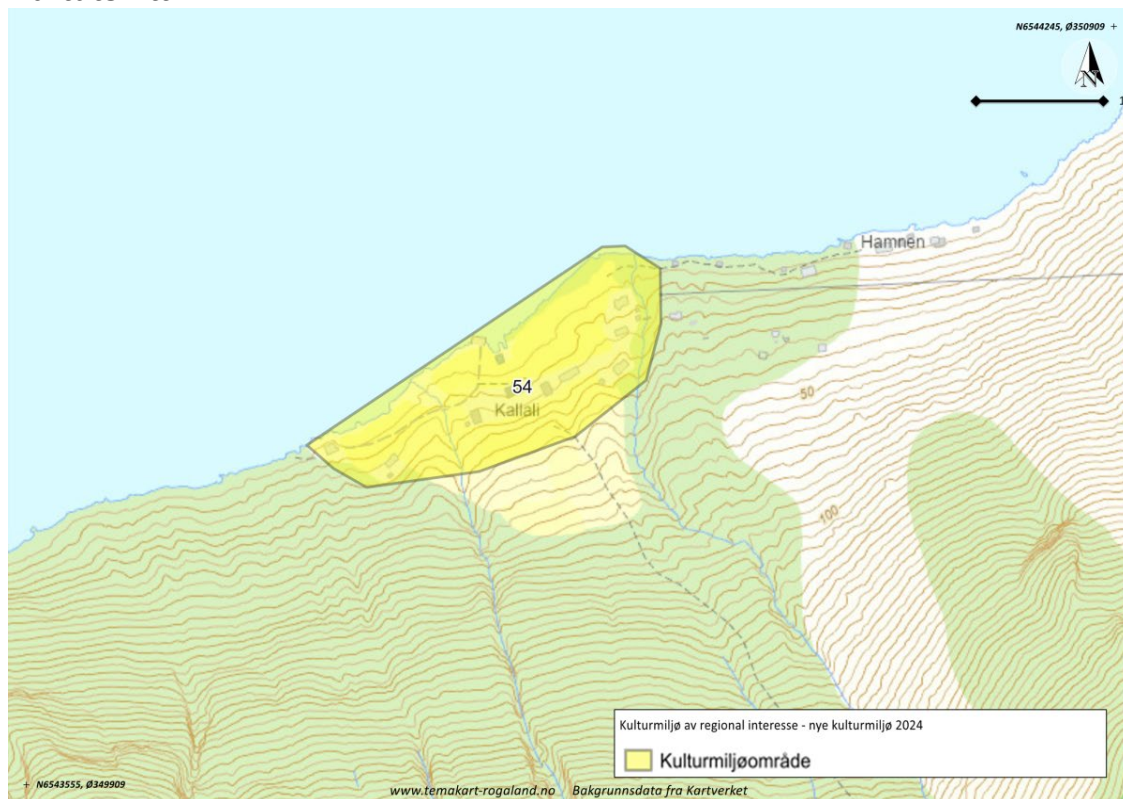
Hovedbilde

Det gamle bygningsmiljøet på Kallalid

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 13.09.2018

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Hovedhuset på Kallalid med omgivelser

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 13.09.2018

Bildevedlegg 2

Kallalid - grindbygd driftsbygning
Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 13.09.2018

Høyland kirkested

Id	55
Navn	Høyland kirkested
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Tradisjon og religion, Krig og konflikt
Periode	Før- og etterreformatorisk tid
Kilde	Sandnes kommune sitt kulturminneregister (pr. februar 2024), Askeladden (Riksantikvarens database)
Vernestatus	Kulturminneloven, Hensynssone (pbl), Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Skildringen er basert på utdrag fra Sandnes kommunes kulturminneregister med noen få redaksjonelle endringer og tilleggsopplysninger. Miljø 1303 Høyland kirkested.

I 1839 ble det bestemt ved kongelig resolusjon at de gamle kirkesognene Soma og Gand skulle slås sammen. Da loven trådte i kraft i 1841 ble de gamle kirkene revet og ny felles sognekirke bygd på Høyland. Det har vært kirke på Høyland fra før 1300. Kirken som står her i dag er den tredje man kjenner til. Den første var en stavkirke. Den ble erstattet av en langkirke i tømmer i 1664. De to første kirkene sto øst for Høylandsåna, hvor den gamle kirkegården ligger. Den gamle kirkegården er automatisk fredet og har status som automatisk fredet kulturminne.

Den eldste del av kirkegården fra 1841 ligger vest for hovedveien, slik den er vist på kart fra 1887. Den var utvidet over hovedveien før 1937. Senere er den ytterligere utvidet sørover og østover i flere trinn. Kirkegården er modernisert, men har mange meget verdifulle gravminner som går tilbake til 1860-tallet. Den har krigsmonument fra 2. verdenskrig

Høyland nye kirke fra 1841, ble reist på Leikvollen (Ligvollen) vest for Høylandsåna. Den er den tredje kirken en kjenner til som har vært soknekirke for Høyland (Gand kirkesogn). Den ble oppført og vigslet i 1841. Kirken er basert på typetegninger som slottsarkitekt Linstow utarbeidet på 1820-tallet til veiledning for kirkebyggere, og som kirkedepartementet distribuerte i 1831. Siste hånd på utformingen hadde imidlertid ingeniørkaptein Sibbern fra Kristiansand, som tilpasset tegningene. Peder Tjessem ledet arbeidet. Torkel Svendsen sto for snekkerarbeidet og Torger Aase for murerarbeidet. Høyland kirke hører til de best bevarte av Linstow-kirkene i empirestil

i Rogaland. Særlig å bemerke er inngangene med klassisistiske søyleportaler. Portaler som man mener dannet mønster for mange fine gatedører i folks private hus i årene som fulgte. Også de klassisistiske konsollene under gesimser og vannbrett kan man finne igjen på bygdas større bolighus. Kirken ble utbedret/restaurert i 1968-69, da koret ble utvidet og sakristiet mot kirkerommet forlenget. Kirken er listeført av Riksantikvaren.

Nord i området går en allé av store almetrær langs oppkjørselen til tunet på Høyland prestegård. Oppkjørselen er en del av den gamle ferdselsveien østover som gikk over bebyggelsen på prestegården. Et markant parti av den tyskbygde pansermuren går ut fra veien mot nordvest. Denne er omtalt som del av et eget kulturmiljø («Pansermuren») med lokaliteter i både Sandnes og Sola kommune.

Prestegårdsbebyggelsen ligger lengst nordøst i kulturmiljøet.

Hovedbygningen ble oppført i 1853-1854, og senere noe ombygd i 1927 av arkitekt Gustav Helland. Med ombyggingen fikk den et enda klarere empirestiluttrykk. Flere klassisistiske detaljer ble tilført, bl.a. dobbeltfløyet gatedør innrammet av pilastre med jonisk kapitél og kraftig profilert gesims. Som et herskabelig empirehus med halvvalmet tak er hovedbygningen tidstypisk, men sjelden i Sandnes. Som hustype sorterer Høyland prestegård under «prestegårdsstilen», som ble spredt gjennom typetegninger i veiledende publikasjoner anbefalt av det offentlige. Veterinærinstituttet overtok gården i 1961. Et av deres nybygg ble da sammenbygd med prestegården ved et lavere mellombygg. Den ble da ominnredet til boliger og kontor. Hovedformen til det gamle huset er intakt og framstår klart.

Til den eldre bebyggelsen hører også en ny driftsbygning i 1936-37, som en forlengelse mot øst av den gamle, som da delvis ble revet. Prestegårdsløa er en moderne enhetsbygning som ligger på tvers av bakkefallet med kjørebru til høyloftet i gavlsiden. Den har murt, pusset fjøs og kjeller. Eksteriøret er nok noe endret og den ble tilbygd ny fløy på 1960-tallet, men hovedformen er klart lesbar. Har ganske nylig fått en mindre fløy inn mot tunet i natursteinsmur.

Sør for veien ligger forpakterboligen til prestegården. Den er tegnet av arkitekt M. Øksnevad 1947 og oppført i 1950. Trolig ble en gammel forpakterbolig med eldhus revet samtidig. Forpakterboligen er en enkelt saltaksbygning med kubisk form og relativt bratt tak med flate takarker på hver side. Bislag med lufteveranda over er opprinnelig. En svært vanlig hustype i tiden, i hovedform godt etablert før krigen. Influert av funksjonalismens enkelhet med to- og trefagsvinduer uten sprusser. Det begynner i dag å bli sjelden at hus av denne typen er så autentiske.

Bebyggelsen er omgitt av fine dobbeltlødde steingarder og gamle trær.

Omfang

Kulturmiljøet rundt Høyland kirke som vist i Sandnes kommunes kulturminneregister er utgangspunktet for miljøet. Dette er utvidet litt mot nord for å få med verneverdig

bygningssmasse og allé ved den nærliggende prestegården. Disse vurderes å inngå i en naturlig sammenheng mellom kirke, kirkegård og prestegård. Området grenser helst i nordvest inn til en svært synlig rest av den tyskbygde pansermuren. Områdene er tilpasset hverandre, slik at de vises som et sammenhengende kulturmiljø.

Regional interesse

Det har vært kirkested på Høyland i alle fall siden 1300-tallet og det knytter seg derfor stor historisk verdi til kirkestedet som helhet. Dagens kirke har klare arkitektoniske verdier, og er en av regionens best bevarte Linstow-kirker i empirestil, noe som gjør den sjelden, og den har stor stilhistorisk verdi. Kirken ligger flott til og kirkegården har et nesten parkliknende preg.

Høyland prestegård var en av de store og viktige prestegårdene i regionen og har derfor høy symbolverdi og identitetsverdi. Det er ikke kjent hvor lenge det har vært prestegård på Høyland der den ligger nå, men en finner enkelte kilder fra 1600-tallet som omtaler prestegården, og dens historie går antakelig vesentlig lenger tilbake i tid. I skriftlige kilder finner en referanser til en prestegård på Høyland i 1392, men en har ikke nøyaktig plassering. Hovedbygningen på prestegården fra historisk tid har arkitekturhistorisk verdi både med hensyn til den gamle bygningen fra 1850-tallet og som del av Gustav Hellands produksjon i 1927. Bygningen har i tillegg til de arkitektoniske verdier, høy kunnskaps- og opplevelsesverdi.

Løen og forpakterboligen bidrar til å fortelle historien om de siste faser med tradisjonell drift og arbeidsdeling. De har dermed både historisk verdi, kunnskapsverdi og opplevelsesverdi.

Både kirkestedet med kirke og kirkegårdsarealet er i flittig bruk. Prestegården er i dag i bruk som statlig veterinærsenter.

Samlet sett viser kulturmiljøet en svært stor tidsdybde med røtter i kirketradisjon og tradisjonell prestegårdshistorie knyttet opp mot landbruk og landbruksrelatert aktivitet. Det har også vært bosetning i området siden jernalderen, og det ligger flere gravfelt fra jernalder innenfor området, noe som viser en svært lang kontinuerlig bruk av området. Opplevelsesverdien og kunnskapsverdien i dette området er stor i et regionalt perspektiv, og tilgjengelighet gjør også historien til store deler av området svært formidlingsvennlig.

Sårbarhet og forvaltning

Kirken er listeført og noe som legger opp til god forvaltning av både bygg og omgivelser. Behov for nye fasiliteter kan være utfordrende.

Kirkegårdsområdet har arealformålene gravplass og grav- urnelund i reguleringsplan, samtidig som at de har en hensynssone H570 i kommuneplanen.

De automatisk freda kulturminnene innenfor kulturmiljøet har båndleggingszone H730 i både kommuneplan og reguleringsplaner.

Prestegården er i aktiv bruk som veterinærsenter. Også her vil behov for nye fasiliteter med evt. omstrukturering av eksisterende bygningsmasse og eller oppføring av ny bygningsmasse antakelig være den største potensielle utfordring.

Kulturminnene og miljøet har et vern gjennom reguleringsplan og kommuneplan.

Området markert som kulturmiljø av regional interesse er noe større enn i Sandnes kommune sitt kulturminneregister, men de syv særlig viktige enkeltminnene i det utvidede miljøet har egen markering i Sandes kommune sitt kulturminneregister.

Hovedbilde

Pansermuren ved Høyland prestegard

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 08.07.2018

Topographic map of the Høyland area in Rogaland, Norway. The map shows a designated 'Kulturmiljøområde' (Cultural Environment Area) in yellow, which is also identified as 'Kulturmiljø av regional interesse - nye kulturmiljø 2024'. The map includes contour lines, roads, and various landmarks. A legend in the bottom right corner identifies the yellow area as 'Kulturmiljøområde' and 'Kulturmiljø av regional interesse - nye kulturmiljø 2024'. A scale bar and north arrow are in the top right corner.

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Driftsbygning Høyland prestegård

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 05.12.2017 16:00

Bildevedlegg 2

Høyland kirke RFK, 29.01.2023

Roald Amundsens gate

Id	56
Navn	Roald Amundsens gate
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Busetting by- og tettstadutvikling
Periode	1900-1999
Kilde	Kulturminneregisteret i Sandnes pr. februar 2024
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan
Lenke	

Skildring

Skildringen er basert på opplysninger i Sandnes kommunes kulturminneregister med tilhørende kunnskapsgrunnlag.

Bakkene vest for jernbanen, mellom Altona og Lura Teglverk ble gradvis utbygd litt ut på 1900-tallet. Krums kart datert 1913 viser at det begynte med et mindre felt i nord. Det var laget gateplan i rutenett for området, og den første bebyggelsen fulgte denne. Før krigen er den nordre delen en del fortettet, med klare tilløp til gatestruktur. Kart i Sandnes kommune fra 1950 viser at området da er utbygd. På denne tida ble også Roald Amundsens gate bygd ut til en gjennomløpende, ny innfartsvei til Sandnes med direkte forbindelse til Stavangerveien med kryss ved Lura og St. Olavs gate i byen. Bebyggelsen ble dermed en forlengelse av byen. Roald Amundsens gate følger nok gamle byplaner, men ellers ble det meste av rutenettplanen snart oppgitt. Tverrgatene er blitt til flere skråstilte forbindelser mellom nivåene i terrenget. Gatebildet karakteriseres av trehus fra ca. 1920 til midten av 1900-tallet, med individuelt bygde bolighus, dels kombinert med mindre næringsvirksomhet. Stilmessig er inntrykket variert, men innenfor en enhetlig ramme av folkelig byggeskikk fra første halvdel av 1900-tallet. Bygningsmassen består overveiende av småskalabebyggelse

Omfang

Kulturmiljøet er vist med samme omfang som i Sandnes kommunes kulturminneregister. Det omfatter den tidligst utbygde delen av gateløpet, hvor det også er en konsentrasjon av hus som kommunen selv har vurdert som verneverdige

Regional interesse

Kulturmiljøet har kunnskaps- og opplevelsesverdi, da man tydelig kan avlese hvordan en raskt fremvoksende bebyggelsesstruktur, er et resultat av planlegging, veiutbygging og tilpasning til terreng og eksisterende strukturer. Kulturmiljøet speiler en sterk vekstperiode i Sandnes og representerer etableringen av et enhetlig

småskala-boligområde. Det er også vesentlige arkitektoniske, estetiske og stilhistoriske verdier.

Sårbarhet og forvaltning

Bygningsmassen er sårbar for inngrep som reduserer arkitektoniske og stilmessige verdier samt tiltak som bryter med det ensartede utbyggingsmønster. Det er blant annet lite rom for fortetting i et så tettvevd småskalamiljø.

Området ligger inne i kommuneplan og kulturminneplan med hensynssone H570 bevaring kulturmiljø. Området er regulert til boligbebyggelse, og det er nevnt i bestemmelser at det skal tas hensyn til eksisterende bygningsmiljø, noe som gir en viss beskyttelse.

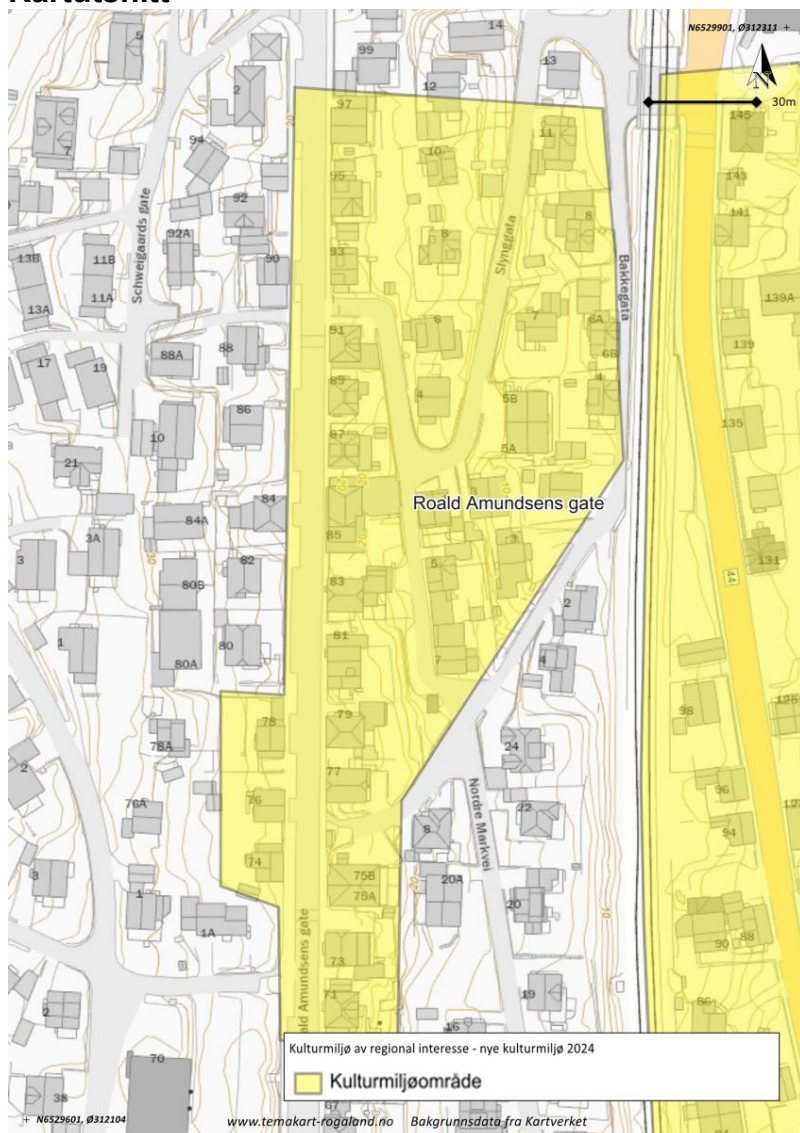
I Sandnes kommune sitt kulturminneregister er det innenfor dette området 21 bygninger med egen markering og mer informasjon i kulturminneregisteret.

Hovedbilde

Husrekke lengst nord i kulturmiljøet i Roald Amundsens gate
Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 03.12.2017

Kartutsnitt

Kartutsnitt oktober 2024.

Bildevedlegg 1

Roald Amundsens gate 71

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 02.12.2016

Buddegården

Id	58
Navn	Buddegården
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Landbruk og kulturlandskap, Administrasjon felleskap makt og demokrati
Periode	1800-1899
Kilde	Sandnes kommune sitt kulturminneregister (pr. februar 2024), "Høyland gjennom 100 år" J.Schanche Jonassen
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Informasjon hentet fra Sandnes kommune sitt kulturminneregister og "Høyland gjennom 100 år", se kilder.:

Miljø 1301: Buddegården

Buddegården ble startet i 1846 og var Rogalands første landbruksskole, den var også en av de første slike skoler i landet. Den ble bygget opp av Jan Adolf Bugge (1811-1906) som også var styrer på skolen. Jan Adolf Bugge var svært opptatt av folkeopplysning, utdanning og å få i gang bruken av nyvinnende metoder i landbruket. Skolen var en viktig del av moderniseringen av landbruket i Rogaland. Dette var ikke lett i starten, men etter hvert vant han gjennom. Skolen ble likevel lagt ned i 1876, da støtten til skolen fra amtet ble redusert.

Kulturmiljøet er preget av et stort klassisistisk firkanttun inspirert fra større gårdsdrift i Danmark og Skottland, og ellers i deler av Europa.

Driftsbygningen er en karakteristisk firefløyet driftsbygning med to etasjer. Det ble brukt dobbeltlodd gråsteinsmur nederst, og bindingsverk på de øverste murene. Østfløyen ble bygget på slutten av 1840-tallet fungerte som stall, kjerrehus og kornlåve. Nordfløyen var et fjøs med høyloft bygget i starten av 1880-tallet, dette ble ombygget til grise fjøs på 1970-tallet. Vestfløyen ble bygget i 1840-åra og hadde funksjoner som smie, bryggehus, meieri, brønnhus og drengestue.

Våningshuset hadde opprinnelig samme høyde som de andre bygningene, men på 1950-tallet ble det endret til et to etasjers hus. Det første huset var preget av empirestil, pusset fasade og engelske skyvevinduer, og våningshuset har beholdt de klassiske trekkene til tross for ombyggingen på 1950-tallet.

Mer informasjon finnes i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

Omfang

Omfanget/avgrensningen av kulturmiljøet er det samme som i Sandnes kommune sitt kulturminneregister. Kulturmiljøet favner om Buddegården og noe av den dyrka marka rundt og ned til Prestegårdsveien.

Regional interesse

Sitat Sandnes kommune sitt kulturminneregister: "Buddegarden representerer en milepel i landbrukshistorien på 1800-tallet. Anlegget har stor kunnskapsverdi og symbolverdi, også i nasjonal sammenheng."

Buddegården er et symbol på det svært viktige arbeidet som ble gjort for å fornye jordbruket i Rogaland og resten av landet. Kulturmiljøet har uten tvil en regional verdi som del av "Det store hamskiftet" i norsk landbruk, og den enorme endringen både når det gjelder grøfting, tørrlegging av myrer og vann, og starten på det jordbrukslandskapet en ser i dagens samfunn. Det er en av få godt bevarte tidligere jordbruksskoler vi har i denne regionen, muligens også på landsbasis. Til tross for noe mindre ombygging på enkelte bygninger er strukturen på tunet autentisk. Dette gir miljøet stor kunnskapsverdi.

Buddegården ligger svært synlig til i landskapet, og har en stor opplevelsesverdi om en har litt kunnskap om kulturmiljøet.

Kulturmiljøet synliggjør et kapittel i Norgeshistorien som formet dagens jordbrukslandskap til det det har blitt i dag. Samtidig er Buddegården et viktig symbol på folkeopplysning, og begynnelsen på det moderne jordbruket. Dette kulturmiljøet er regionalt viktig i jordbruksfylket Rogaland.

Sårbarhet og forvaltning

Området har arealformål LNRF, og er derfor sårbart for tiltak som er tillatt innenfor disse rammene, og eventuelle endringer på bygningene. Området har hensynssone H570 bevaring i kommuneplanen og i kulturminneregisteret.

Miljøet har fem markerte enkeltminner, dette er en for våningshuset, tre markeringer for de ulike delene av driftsbygningen, og en for trerekken med gran langs veien opp til Buddegården. Disse er kategorisert som verneverdige strukturer i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

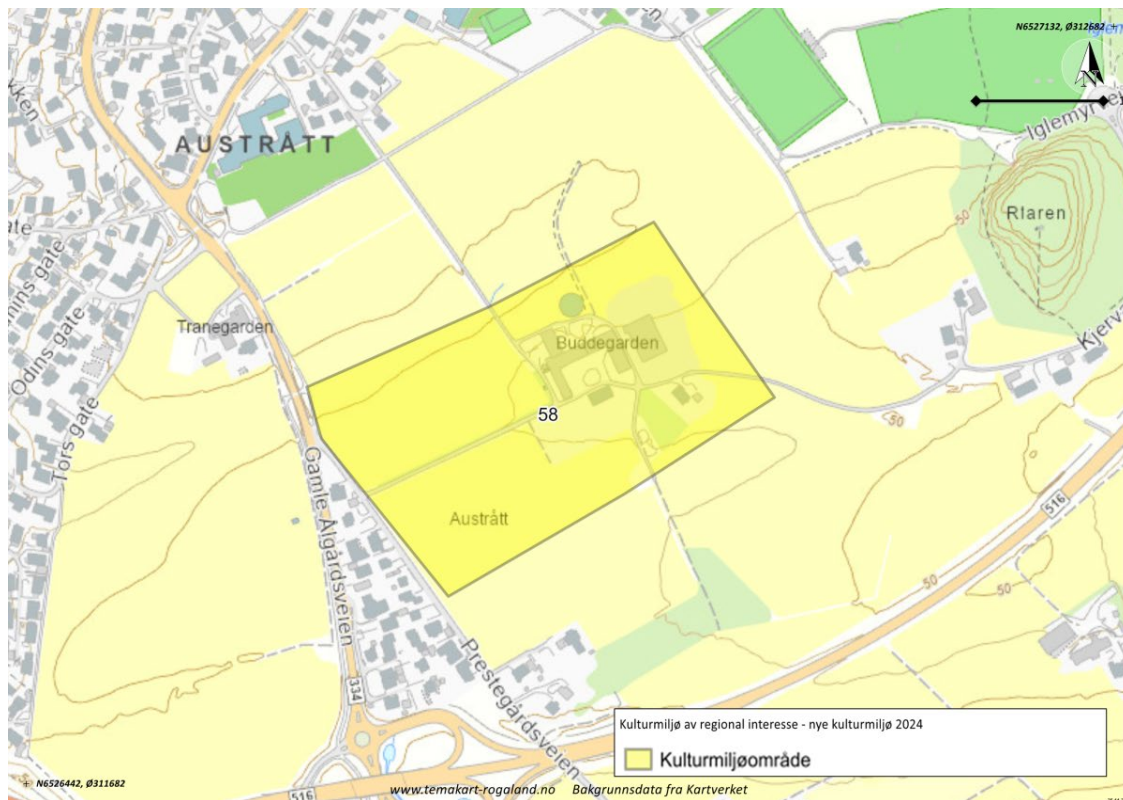
Hovedbilde

Buddegården

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 30.10.2007

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Buddegården - stall og låve

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 05.12.2017 15:22

Bildevedlegg 2

Flyfoto av Buddegården fra 1954.
Widerøe flyselskap

Grina vannverk og Storaberget

Id	59
Navn	Grina vannverk og Storaberget
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Industri og næring, Krig og konflikt
Periode	Før- og etterreformatorisk tid
Kilde	Sandnes kommune sitt kulturminneregister (pr. desember 2023), Askeladden, Fra haug ok heidni nr. 2 2018
Vernestatus	Kulturminneloven, Kulturminneplan, Hensynssone (pbl)
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Informasjon om vannverket er hentet fra Sandnes kommune sitt kulturminneregister: Grina vannverk ligger på Hommersåk i Sandnes kommune og ble bygget under krigen under tysk ledelse. Hovedårsaken til byggingen av anlegget var å sikre vannforsyningen til Sola flyplass og de tyske forlegningene. Flyplassen på Sola var strategisk viktig i sammenheng med en eventuell tysk invasjon av de britiske øyer.

Vannkilden i vannverket var Grindavatnet og Lomstjørna, to vann med god vannkvalitet. Vannet ble fraktet i en tunell, som ble sprengt ut og går ned til bassenget som ligger noen hundre meter nedenfor Grindavatnet. Bassenget fungerte som et rense- og trykkreduksjonsanlegg. Bassengbygget ble utstyrt med torvtak for å kamuflere det fra luftangrep. Fra bassenget gikk vannet videre i omtrent en mil i tre- og stålør før det endte opp på Sola. Etter den tyske kapitulasjonen i 1945 overtok norske myndigheter anlegget. Vannverket var i drift frem til rundt 1970. I dag ligger Grina vannverk lett tilgjengelig som et historisk monument i et flott natur- og turområde. Mer informasjon om enkeltstrukturer finnes i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

Storaberget er en markant fjellformasjon som kan nås fra sti som fortsetter fra Lomstjørna. Det er svært vanskelig å komme seg opp på fjellet fra andre kanter enn i nordøst. På Storaberget ligger rester etter en bygdeborg som er blant de største og best bevarte i Rogaland. Bygdeborger har blitt tolket som befestede tilfluktssteder for folk fra omkringliggende områder i ufredstider.

Bygdeborgen på Storaberget ligger strategisk til ved flere gamle veilinjer, og fra toppen er det vidt utsyn i alle retninger. Stien opp fra Lomstjørna går tvers gjennom en kraftig steinmur som er om lag 175 meter lang og noen steder nærmere 3 meter

høy og 1-2 meter bred. Muren danner et forsvarsverk og skulle hindre erobring av borgområdet innenfor, som har vært på om lag 200 x 300 meter. Det er ikke gjort arkeologiske undersøkelser i området, men de fleste bygdeborgene er antatt å være fra eldre jernalder.

Omfang

Kulturmiljøet omfatter Grina vannverk og bygdeborga på Storaberget (området med bygdeborga er hittil ikke tatt med kulturminneregisteret til Sandnes kommune) . Avgrensinga er tilsvarende hensynsone i kommuneplanen H570 og lokalitetsavgrensinga av Storaberget i Askeladden, H730.

Regional interesse

Det samla kulturmiljøet med Grina Vannverk og Storaberget bygdeborg har høy verdi. Det er ikke mange slike bevarte anlegg fra andre verdenskrig i Rogaland. Det gjør dette til et viktig, og særegent regionalt krigsminne. Bygdeborga, som er automatisk freda, er blant de best bevarte i Rogaland. Både for seg selv, og samlet, gjør kulturminnene at kulturmiljøet har regional verdi.

Miljøet har store verdier i form av synlige anlegg som kan knyttes til krigs- og forsvarshistorie i både forhistorisk og nyere tid. Det er flere svært godt bevarte fundament og bygninger som har en annen funksjon enn bunkere til forsvarsstillinger fra andre verdenskrig. Bygningsrestene/fundamentene er viktige spor etter infrastruktur/vannforsyning og har stor kunnskapsverdi.

Selve kulturmiljøet er ikke lenger i bruk på samme måte som det var tidligere, men det ligger i tilgjengelig og godt brukt turområde med stier og informasjonsskilt. Området har høy opplevelsesverdi og bruksverdi når det gjelder formidling av kulturhistorie, og er viktig for friluftsliv og folkehelse.

Sårbarhet og forvaltning

Området som er Grina Vannverk er lagt inn i kommuneplanen med hensynssone H570 og forvaltes etter plan- og bygningsloven. Området Storaberget har hensynssone H730, og er automatisk freda jamfør Kulturminneloven.

Innenfor området ligger det til sammen ni enkeltminner (fundament, bygninger, rør, tunnel og demninger) som har selvstendig markering som verneverdig i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

Hovedbilde

Øyvind Malmin 19.06.2020

27 av 237

Bildevedlegg 1

Fundament for rørledning - Grina vannverk
Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 30.07.2015

Bildevedlegg 2

Liten demning i Lomsvatnet.
Rogaland fylkeskommune, 02.10.2022

Trones skole

Id	60
Navn	Trones skole
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Administrasjon felleskap makt og demokrati
Periode	1950-1974
Kilde	Kulturminneregisteret i Sandnes pr. februar 2024 med tilhørende kunnskapsgrunnlag samt https://www.sandnes.kommune.no/sti/om-sandnes-kommune/sandnesloftet/kunnskapsbibliotek/trones-skole/
Vernestatus	Kulturminneplan
Lenke	

Skildring

Informasjon er blant annet hentet fra Sandnes kommune sitt kulturminneregister og tilhørende kunnskapsgrunnlag.

Allerede i 1919 var det tale om å etablere paviljongskole i Tronesområdet, da Ragnvald Kluge ønsket å utrede denne utbyggingsformen for en skole på Skolten, området rett øst for dagens Trones skole. Denne planen ble aldri til noe, da man prioriterte skolebygg sør i byen. 37 år senere kom det andre planer.

Allerede før krigen så kommunen behov for (ennå) en ny skole i Sandnes. I 1947 ble det kjøpt tomt på Trones, og i 1950 ble det vedtatt utbygging. Første byggetrinn var gjennomført i 1956 med Eyvind Retzius som arkitekt. Andre byggetrinn (østfløyen) stod ferdig i 1968 med Eyvind Retzius og Svein Bjoland som arkitekter.

Tradisjonell skolebygging bestod den gang av store volumer med tradisjonelle klasserom med vinduer på én side. Paviljongsystemet skilte seg ut ved at man bygde mindre enheter («paviljonger») på to-tre etasjer, som ble koblet sammen av lavere fløyer og til sammen utgjorde en slags tunstruktur. De ulike fløyene hadde ulike funksjoner, og ble tilpasset dette. De lavere bygningskroppene gjorde også, at man kunne benytte lettere og billigere konstruksjoner. For elevene betød det at man fikk lysere og luftigere rom.

Trones skole er utført i et funksjonalistisk formspråk med «flate tak, markerte gesimser med kobberplater, lyse murvegger, teak i dører og vindusrammer og fargelagte plater i vindusfeltene», slik det oppsummeres i kommunens kulturminneregister.

Paviljongprinsippet var generelt nytt innenfor skolearkitekturen, og Trones skole var en av de første skolene i regionen med en slik utforming. Prosjektet ble trukket frem i tidsskriftet «Byggekunst» som et utsøkt eksempel på en paviljongskole

Skolens arkitektur er da også av svært høy kvalitet i både form og materialbruk. Samspillet mellom hovedform og detaljering er svært vellykket, noe som gjelder både eksteriør og interiør.

Det er planer om utvidelse og renovering av skolen, og en planprosess er igangsatt. Det er pr. februar 2024 ikke offentliggjort noen beslutninger om, hvordan dette skal gjøres. Lokale og regionale vernemyndigheter har anbefalt bevaring og tilpasning som det overordnede grepet.

Omfang

Kulturmiljøet har samme avgrensing som i Sandnes kommunes kulturminneregister

Regional interesse

Skolen har svært høy arkitektonisk kvalitet, både estetisk og stilmessig. Den er tidstypisk, og svært vellykket i både form og detaljering. Dette gjelder både eksteriør og interiør. Dette gir skolen svært stor opplevelsese- og kunnskapsverdi. Gitt at elever og ansatte gjennom generasjoner får ha sin dagligdag i dette bygget, har det også svært stor bruksverdi. At skolen var en av de første paviljongskoler i regionen løfter dens regionale verdi ytterligere.

Sårbarhet og forvaltning

Det er planer om utvidelse og renovering av skolen, og en planprosess er igangsatt. Det er pr. februar 2024 ikke offentliggjort noen beslutninger om, hvordan dette skal gjøres. Lokale og regionale vernemyndigheter har anbefalt bevaring og tilpasning som det overordnede grepet.

Bygningsmassen er sårbar for endringer, som lett vil kunne redusere bygningenes autentisitet og arkitektoniske kvalitet. Tilbygg og nye bygg bør tilpasses nøye til det opprinnelige formspråket.

Bygningens interiør med detaljer og materialbruk har så høy kvalitet at interiørvern gjennom Plan- og bygningsloven bør vurderes som et nødvendig grep.

Området er vist som helhetlig kulturmiljø i Sandnes kommunes kulturminneregister med markering av de enkelte fløyer og anneks som verneverdige bygningsdeler.

Skolen synes ikke å være omfattet av hensynssone H570 i kommuneplanen, selv om den er markert som helhetlig kulturmiljø i kommunens kulturminneregister.

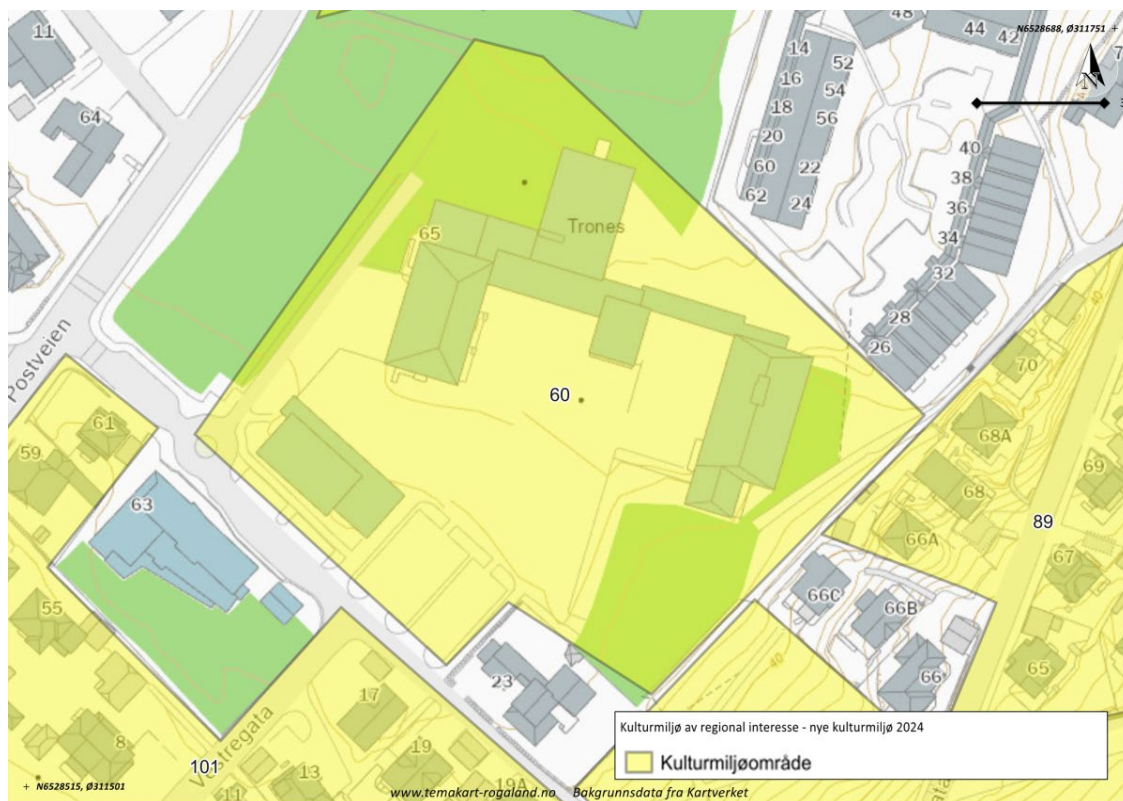
Hovedbilde

Trones skole hoved- og vestfløy

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 02.07.2018

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024

Bildevedlegg 1

Trones skole - inngangsparti på hovedfløy

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 02.07.2018

Julebygda

Id	61
Navn	Julebygda
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Tradisjon og religion, Landbruk og kulturlandskap
Periode	1900-1999
Kilde	Sandnes kommune sitt kulturminneregister (pr. februar 2024)
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan
Lenke	

Skildring

Fra Sandnes kommune sitt kulturminneregister:
Julebygda kapell -

Julebygda kapell ble innviet i november 1957. Arbeidet med å få et kapell til Julebygda startet rundt 1900. Rundt 1910 var det skaffet tomt på en høyde på gården Malmheim, strategisk til ved nytt veiknutepunkt med Heigreveien og Leiteveien-Killinglandveien, etter at Heigreveien ble lagt om på 1890-tallet. Gravplass med et lite gravkapell ble innviet i 1910. Mot Leiteveien er det en smijernsport med portstolper av granitt. Porten hører trolig til denne første fasen av gravlunden. 1937 ble arkitekt Valdemar S. Hansteen kontaktet av komiteen for kapellet, men arbeidet stoppet under krigen. Etter krigen ble arbeidet tatt opp igjen og i 1949 gav staten løyve til å oppføre kapellet etter Hansteens tegninger. Valdemar S. Hansteen, arkitekten for kapellet som ble reist i 1957, tegnet også nytt inngangsparti til gravlunden med smijernsport og trappearrangement. På grunn av rasjonering på byggematerialer tok det tid å få opp bygget. Kirken ble reist av private og offentlige midler og med stor andel dugnad. Steinhoggere var Reinert Liland og Arne Myhre. Byggmester Einvald Serigstad. Altertavlen, et stort treskurdarbeide, er laget av Ståle Kyllingstad. Som type er dette en langkirke med takrytter. Planen følger en klassisk basilika med midtskip og lavere sideskip. Formspråk og materialbruk er moderne. Formen er karakterisert av høyreiste skifertekte saltak i ulike nivåer. Kledningen veksler mellom liggende trepanel og natursteinheller – tatt fra lokale steinbrudd. Kapellet er et tidstypisk bygg med høy arkitektonisk verdi. Det har høy kunnskapsverdi og identitetsverdi. Kapellstove tilbygd i sør i 2005 følger opprinnelig stil.

Grindbygd løe med fjøs, stall og låve:

Løa ligger rett sør for Julebygda kapell, i et tun med våningshus fra 1949 og driftsbygning fra 1960-tallet. Eldre flyfoto fra 1937 viser at løa da lå i et tun parallelt

med heimahuset. Det gamle heimahuset ble revet da det ble bygd ny driftsbygning. Det er en grindabygd (slindrebygd) løe med fjøs, stall og låve. Det er en lang og sammensatt enhetsbygning, der takbærende konstruksjon er klassisk grind. Grindparene står med stavene godt inn fra veggene, slik at det blir romslig avstand mellom stavrekke og yttervegg. Det tradisjonelle elementet med beten/slindra felt ned i stavene og sikret med trenagler er synlig flere steder. Men grindverket er også endret noen steder. Konstruksjonen i yttervegger og dyrerom er ikke undersøkt. Huset er kledt med stående og liggende trepanel og tekt med bølgeblikk. Alder for løa er ukjent. At stavene står godt inn kan være et tegn på at den i alle fall ikke er blant de yngste grindbyggene i Rogaland. Utover mot 1900 ble tilgangen på importert trevirke bedre og gav mulighet til lengre slindrer og større indre rom. Det ble bygd grindkonstruksjoner i Sandnes helt inn på 1900-tallet. Et jordskiftekart (udatert, men det var et skifte her i 1918) viser en fløy mot tunet i sør. Bygningen bærer ellers preg av gradvis utbygging og tilpassing til funksjoner, men innenfor tradisjonell ramme. Den følger terrenget med to kjørebruer mot tunet. Bygningen har høy kunnskapsverdi med vekt på en for området karakteristisk byggeskikk, og opplevelsverdi slik den ligger i det åpne landskapet. Slike løer begynner i dag å bli sjeldne. I Julebygda er det vel ingen igjen. Grindabygde hus er sårbare kulturminner. De representerer en byggeskikk som ikke lenger fornyes og en kunnskap som ikke lenger videreføres. Huset har svært høy verneverdi.

Kapellet og løen er to slående eksempler på byggeformer fra ulike tidsepoker innenfor et svært avgrenset geografisk område. Begge er rendyrkede innenfor sine egne rammer og er begge synlige fra Leiteveien med sikt mellom de to byggene

Omfang

Avgrensingen tar utgangspunkt i det helhetlige kulturmiljøet rundt Julebygda gravlund og kapell som markert i Sandnes kommunes kulturminneregister. Kulturmiljøet er her utvidet med tunet i Leiteveien 111 (gnr 57 bnr 21,70). Tunet har – i tillegg til gardsbebyggelse fra 1900-tallet – en gammelt, meget særpreget, grindbygd løe med fjøs, stall og låve. Den grindbygde løen er i Sandnes kommunes kulturminneregister markert med selvstendig verneverdi

Regional interesse

Både den grindbygde løen, og Julebygda kapell har i seg selv vesentlig verneverdi.

Når det gjelder løen, er det få – og stadig færre – slike grindbygde løer igjen. Løen fremstår velholdt, autentisk og enhetlig til tross for gradvis utbygging og tilpassing til ulike funksjoner gjennom årene. Løen vurderes å ha stor kulturhistorisk verdi og opplevelsverdi

Kirken er utført i et moderne formspråk som likevel har klare referanser til tradisjonell byggeskikk, i både form og materialbruk, og har vesentlig arkitektonisk og estetisk verdi. Kirken har i tillegg til den arkitektoniske verdien opplevels- og bruksverdi.

Samlet sett viser kulturmiljøet en stor tidsdybde med slående gode eksempler på tradisjonell og historisk byggeskikk innenfor et begrenset geografisk område.

Sårbarhet og forvaltning

Bygningene er sårbare for moderne tiltak i form av tilbygg, ombygging og andre grep som påvirker eksteriør. Siktlinjer og åpent landskap kan være sårbart for nye tiltak.

Julebygda kapell med gravlund er markert som kulturmiljø i Sandnes kommunes kulturminneregister. Kulturmiljøet er markert som H570 i gjeldende kommuneplan. Området inngår i en eldre reguleringsplan (1990) uten vernebestemmelser. Den grindbygde løen er markert som bevaringsverdig kulturminne i Sandnes kommunes kulturminneregister.

Kapellet er vernet etter plan- og bygningsloven (kommuneplan), og inngår også i et av Riksantikvarens bevaringsprogram (mov-verneverdig) der tilstand overvåkes. Selve kapellet, gravlunden og to porter inn til gravlunden har egne markeringer og verne vurderinger i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

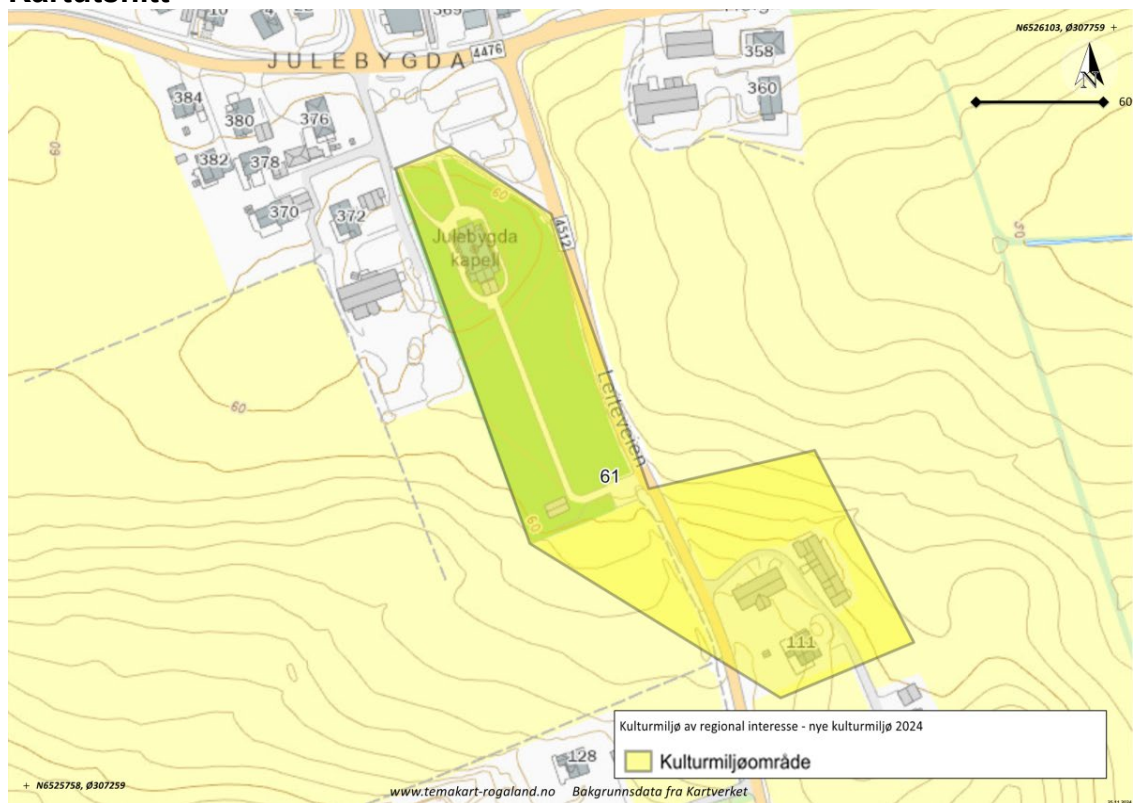
Hovedbilde

Grindbygd løe - Malmheim

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 30.11.2017

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024

Bildevedlegg 1

Julebygda kapell

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 28.11.2017

Norestraen

Id	62
Navn	Norestraen
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Busetting by- og tettstadutvikling
Periode	1800-1999
Kilde	FINK, NB! (Askeladden), Kulturminneregisteret i Sandnes (pr. februar 2024)
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan, Kulturminneloven
Lenke	

Skildring

Skildringen er i alt vesentlig basert på Sandnes kommunes kulturminneregister, men supplert med noen få oppdateringer.

Norestraen dokumenterer den eldste, selvgrodde bebyggelsen langs den sentrale hovedferdselsåren mellom Stavanger og Jæren, og dermed det første stadium i utviklingen av Sandnes som tettsted og etter hvert by.

Den første tettstedsbebyggelsen i Sandnes lå langs Gandsfjorden, i Strandgata, nord for dagens sentrum. De første husene på Norestraen fra midten av 1600-tallet var små strandsitterstuer ved sjøkanten. Etter hvert som strandstedet Sandnes vokste fram, oppsto det en bygningsmasse med bakgrunn i et variert næringsliv. Her var de beste havneforholdene, og kommunikasjonene ble ytterlig forbedret da hovedveien fra Stavanger ble lagt gjennom tettstedet sist på 1840-tallet. Utover 1800-tallet ble havneforholdene forbedret med dypvannsbrygge og dampskipskai noe lenger sør i 1880.

Bebyggelsen fikk en langstrakt form etter veien og strandlinja. Denne bebyggelsen ble brutt av teglverkene Altona (1857) og Nynæs (1873) og deres leirtak. Ovenfor bebyggelsen var det åpne marker som dels ble nyttet av småbruk på stranda, dels av gardsbruk på Trones og Lura. I 1878 ble bebyggelsen avskåret fra disse markene av jernbanen. Dette forsterket miljøets langstrakte, avgrensede karakter.

Den smale landbredden langs fjorden, veien og senere jernbanen bestemte mye av strukturen i den selvgrodde byplanen. Den karakteriseres av eiendomsteiger som strakk seg fra sjøen og opp, med brygger og sjøhus nederst, næringsbygg og bolighus langs veien. Det meste av industri -og verkstedbebyggelse ble liggende på

nedsida av Strandgata. Men det var også blandet bebyggelse med næringsvirksomheter på oppsida.

Selv om byens tyngdepunkt senere ble flyttet til Langgata og Krossen, var Strandgata fortsatt viktig. De gode havneforholdene og sjøtomtene har til alle tider trukket til seg næringsinteresser. Dette har ført til en gradvis omlegging og utbygging av størstedelen av sjølinja.

Næringsbyggene omfatter små verksteder og større fabrikkbygninger. De store teglverksbygningene er borte, men på vestsiden av jernbanen (utenfor kulturmiljøet) er det fortsatt spor etter leirbanene, mest markant i Altonaparken som ble anlagt ved kommunens kjøp rundt 1920. Altona skiller seg også ut med et lite kommunalt hagebyfelt fra 1919.

Av sjøhus, som en gang var et karakteristisk innslag langs stranda, er det kun et par stykker tilbake. De inngår i et av de mest karakteristiske miljøene i Strandgata 101-109 med mindre bolighus, uthus og altså sjøhusene med direkte kontakt til sjøen og natursteinmurt havn. Denne bebyggelsen omfatter noe av den eldste bebyggelsen på Norestraen. I dag er dette miljøet alene om å dokumentere Sandnes tradisjoner som strandsted.

Bolighusene viser et vidt spekter i alder, type, størrelse og stilpreg. Her er små strandsitterstuer og større kjøpmannsgårder i mur. Det eldste daterte huset i Strandgata 123 skal være fra 1830, og flere er fra 1840-tallet. Når det gjelder kombinerte hus for bolig og erverv omfatter dette både bolig/butikk og bolig/verksted. "Mikkelsenhuset" i nr. 46 er et typisk eksempel på det siste.

En lang rekke bygninger i Strandgata har høy alder og antikvarisk egenverdi. Det viktigste ved gata er imidlertid miljøet sett som en helhet. Det gamle gateløpet, kontakten med sjøen og den varierte bygningsmassen som på en fin måte viser mangfoldet og variasjonen i det gamle bysamfunnet. Delmiljøer med særskilt karakter er markert i Sandnes kommunes kulturminneregister som også redegjør for særtrekkene ved disse.

Strandgata er en tungt trafikkert gate, og Norestraen har i en lengre periode lidt under omfattende støy- og støvplager. Investeringslysten og vedlikeholdstakten har derfor vært lav. En rekke hus har dermed forfalt og deler av miljøet fremstår som værende i forfall. Trenden synes dog i dag å ha snudd, og en rekke hus har i de senere årene blitt oppgradert med tilbakeføring av fasader til tidligere dokumentert utseende og tradisjonell fargesetting. Traseen til bussveien mellom Stavanger og Sandnes er dessuten vedtatt lagt gjennom Strandgata, og arbeidet med å etablere den er igangsatt pr. 2023. Nesten hele Norestraen har status som et kulturmiljø av nasjonal interesse. Å akseptere en bussvei-trasé gjennom miljøet kan derfor ses som et utfordrende grep, blant annet fordi veien må utvides fra 1 til 2,5 meter på de smaleste partiene for å sikre minimumsbredde på bussveien. Dette innebærer flytting av 11 bygninger og kapping av 1 bygning. Slike grep er vanligvis ikke

akseptable i et verneområde, men ble i dette tilfelle akseptert fordi man som kompensierende grep istandsetter alle berørte hus etter antikvariske prinsipper. Samtidig reduseres trafikkmengden til under en tredjedel, noe som eliminerer store deler av støv- og støyproblematikken. Området vil derfor få et omfattende løft på kort sikt gjennom istandsettingen, og forventes å bli bedre ivaretatt på langt sikt, når boforholdene blir vesentlig bedre.

I den sørlige delen av Norestraen, der kulturmiljøet i det vesentligste ligger på vestsiden av veien samt lenger sør, er det vedtatt planer for omfattende boligutbygging. For kulturmiljøet innebærer dette flytting av 3 mindre bygninger (65a, 65b og 69) fra øst- til vestsiden av veien, hvor de blir plassert inn på en ledig tomt mellom to andre enklaver av eldre bygninger. Dette vurderes som et positivt grep ut fra et kulturmiljøperspektiv, da de tre eldre bygningene pr nå ligger isolert og til forfall. Dette vil også innebære at bygningene blir flyttet inn i den delen av kulturmiljøet som har nasjonal interesse. Det arbeides (2023/2024) med tilpasning av og overganger til ny bygningsmasse, noe som er avgjørende for inntrykket av og lesbarheten til kulturmiljøet.

Omfang

Kulturmiljøet er vist med samme utstrekning som det overordnede kulturmiljøet 1012 Norestraen slik dette er avgrenset i Sandnes kommunes kulturminneregister. I kommunens register er 5 delmiljøer (1013-1017) innenfor det overordnede kulturmiljøet gitt egne avgrensinger og beskrivelser. I regionalplanen er det ikke gjort en tilsvarende inndeling.

Størsteparten av kulturmiljøet Norestraen er i Riksantikvarens oversikt over «Kulturmiljø og landskap av nasjonal interesse» markert som et kulturmiljø av nasjonal interesse (tidligere omtalt som NBI-område). Kulturmiljøet som vist i kommunens kulturminneregister er litt større enn miljøet vist i Riksantikvarens oversikt. Utvidelsen er hovedsakelig i nordlig del av området.

Regional interesse

Størsteparten av kulturmiljøet Norestraen inngår som et eget miljø i Riksantikvarens oversikt over «Kulturmiljø og landskap av nasjonal interesse». De nasjonale interesser defineres som følger:

«Området Norestraen dokumenterer den eldste selvgrodde bebyggelsen langs den sentrale hovedferdselsåren mellom Stavanger og Jæren, og er første stadium i utviklingen av Sandnes som tettsted og etter hvert by.

Totalt sett har Strandgata et antall bygninger med høy alder og antikvarisk egenverdi. Det viktigste ved gata er imidlertid miljøet sett som en helhet. Det gamle gateløpet, kontakten med sjøen og den varierte bygningsmassen viser på en fin måte det gamle bysamfunnet.»

Disse interesser gjør seg også gjeldende på regionalt nivå, men er desto viktigere ettersom kulturmiljøet avspeiler opphavet til en av fylkets største byer. Det er svært

store opplevelses- og kunnskapsmiljøer knyttet til miljøet og i et formidlingsperspektiv også vesentlige bruksverdier ut over den daglige bruken av bygningsmassen.

Sårbarhet og forvaltning

Både bygningsmassen og strukturen er sårbar for tiltak som reduserer autentisitet, lesbarhet og indre sammenhenger i miljøet. Dette gjelder både tiltak på enkeltbygninger, tilbygg og fortetting. Kontakten med sjøen har i mange tilfeller vært skadelidende, og må i alle saker søkes ivaretatt. Nye tiltak må tilpasses det historiske miljøets karakter, uttrykk og skala. Kommunen har gjennom flere generasjoner av kommuneplaner hatt som mål å etablere en sjøpromenade, noe som kan være uproblematisk på noen partier, men sterkt utfordrende for kulturmiljøet på andre.

Det er flere gjeldende reguleringsplaner innenfor kulturmiljøet. Det er mye som er regulert til bolig, bebyggelse, tjenesteyting, bussvei og diverse. Det er i alle reguleringsplaner forsøkt å ta hensyn til kulturmiljøet og enkeltbygninger. Kulturmiljøet har hensynssone H570 bevaring kulturmiljø i kommuneplanen. I Sandnes kommune sitt kulturminneregister er det 84 enkeltstrukturer, alt fra hus, fortøyningssteiner, brygger og fabrikkbygninger, men egne markeringer og byantikvarens verne vurderinger i kartet.

Ettersom kulturmiljøet i Riksantikvarens oversikt over «Kulturmiljø og landskap av nasjonal interesse» er litt snevrere avgrenset enn i kommunens kulturminneregister og nærværende regionalplan, kan det være grunn til å vurdere om områdets avgrensing bør revideres i Riksantikvarens oversikt. Det vil særlig gjelde bygningsmassen i nr. 83-85 samt nr. 129-145. Det vil i så fall være naturlig også å se nærmere på områdebeskrivelsen, ikke minst i lys av endringene knyttet til etablering av bussvei i Strandgata.

Hovedbilde

Strandgata 64 og 66

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 03.12.2017

Kartutsnitt

Kartutsnitt oktober 2024

Bildevedlegg 1

Strandgata fra 107 og nordover

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 03.12.2017

Flørli

Id	63
Navn	Flørli
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Industri og næring
Periode	1900-1999
Kilde	Sandnes kommunes kulturminneregister (pr. 02.2024), Kulturminneplan for tidligere Forsand kommune (2019) som pr. 2024 inngår som kunnskapsgrunnlag i Sandnes kommunes kulturminneregister (pr. 02.2024), Masterplan for Flørli v/Lysefjorden Utvikling.
Vernestatus	Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Skildringen er basert på Sandnes kommunes kulturminneregister, hvor kulturminneplanen for tidligere Forsand kommune (2019) nå inngår som et kunnskapsgrunnlag, samt på opplysninger fra masterplan for området fra Lysefjord Utvikling.

Det har vært bosetning på Flørli siden 1600-tallet, men et stort ras i 1708 la området øde. Men i 1802 blir Flørli skilt ut fra Kallalid som eget bruk. Gården deles etter hvert i to med Flørligården øverst og Holmen nede ved sjøen. Våningshusene fra begge byggene står fortsatt og avspeiler den tidligere gårdshistorien.

I 1910 ble vannressursene satt av til energiproduksjon og i 1914 ble hele gården med utmark kjøpt opp for utbygging. Det var opprinnelig planen å bygge smelteverk og utnytte kraftressursene til dette. Smelteverket ble aldri realisert, men det ble kraftverket, som sto ferdig i 1918. Vannet til kraftproduksjonen gikk gjennom 1600 meter lange rør oppe fra fjellet. Fallet er på 740 høydemeter. Langs rørgaten ble det bygd kabelbane og en tretrapp på 1470 meter fordelt på 4444 trinn. «Flørlitrappen» er fortsatt et av de mest markante enkeltelementene i kulturmiljøet.

Fra 1919 leide Stavanger Electrisitetsverk kraftproduksjonen fra Flørli for å forsyne markedet i Stavanger kommune, samtidig som det ble solgt kraft til Høyland, Klepp og Gjesdal. I 1927 gikk kraftverket konkurs. Stavanger Electrisitetsverk kjøpte da hele kraftverket.

Det vokste opp et eget miniatyrsamfunn rundt kraftverket. I tillegg til den markante kraftstasjonen og rørgaten med trapper var alle de sentrale samfunnsfunksjoner som for eksempel skole, poståpneri, butikk og skole på plass. Det ble naturligvis også bygd en rekke bolighus. Nederst lå losjhusene, lenger oppe funksjonærboligene, og øverst lå blant annet ingeniørmessen og maskinistboligen. Denne hierarkiske orden er lett gjenkjennelig fra andre industrisamfunn fra samme periode, for eksempel Åbøbyen i Sauda. Området er bundet sammen av stier, trapper og tørrmurte støttemurer.

Størsteparten av området er intakt og selv om noe av bygningsmassen har undergått visse endringer og tilpasninger fremstår de fleste bygninger som intakte og autentiske, om enn med varierende grad av vedlikeholdsetterslep.

Det har i ulike former vært drevet turist- og kulturrettet bruk av Flørli etter nedleggelsen av den gamle kraftstasjonen i 1999. En rekke aktører som Rogaland reiselivsråd og Stavanger Turistforening har vært sentrale. I 2005 overtok Lysefjorden Utvikling AS ansvaret for å koordinere et utviklingsarbeid for Flørli med mål om skape grunnlag for næringsvirksomhet i kulturmiljøet. I 2015 overtok nederlandske Hessel Haker driften gjennom en 10-årig leieavtale med Lysefjorden Utvikling AS. Vi kan særlig takke Hessel Haker og hans kammerat Oscar Zaalmlink som med stor støtte fra frivillige har lagt en svært stor innsats i å holde anlegget åpent og i brukbar stand. Ressursene er imidlertid begrensede, og vedlikeholdsetterslepet blir stadig tydeligere.

Eierskapsforholdene – og dermed ansvaret – er imidlertid komplekst. Stavanger kommune er grunneier, men flere hus er solgt til private og blant annet Stavanger Turistforening er også inne på eiersiden.

Lysefjorden Utvikling har utarbeidet en masterplan for den videre utviklingen og ivaretagelsen av Flørlibygden. De oppsummerer problemstillingen som følger:

«Flørlibygda er ved et veiskille hvis en skal ta vare på stedet.

1. Bygningsmassen har stått uten tilstrekkelig vedlikehold i over 20 år. Anlegget vil ikke tåle å stå slik i 20 nye år.
2. For å ta vare på industristedet Flørli kreves store investeringer. Investeringer som krever flere aktører og et betydelig innslag av offentlig engasjement.
3. Det er stort potensial for videreutvikling av reiselivet i Flørli, men dagens drift er i for stor grad påvirket av flaskehalsene knyttet til dagens standard og kapasitet, og etterslep på vedlikehold. For å optimere dagens drift og utnyttet utviklingspotensialet, trengs en langsiktig utviklings- og finansieringsplan.»

Hovedmålet til Lysefjorden Utvikling AS er «å sikre, utvikle og ta vare på Flørli som kulturminne. Flørli som kulturminne skal bevares gjennom bruk og inngå som en viktig del av reisemålet Lysefjorden, som bygger på FNs bærekraftprinsipper.»

Det understrekes fra deres side at:

«Flørli er ikke enkeltbygninger, men et kulturhistorisk kraftsamfunn. Det er derfor Ryfylkemuseet sin vurdering at en antikvarisk sett ikke kan tilrå å fjerne noen av bygningene – verken de som stammer fra gårdsdrifta og fra tiden som kraftsamfunn. For å ta vare på den store kulturelle verdien som er i Flørli bør en derfor ta vare på helheten. Dette betyr derimot ikke det samme som at alt skal være som før. Bygningene må fyllest med ny bruk der det er mulig, og Arkitektkontoret Schjelderup & Gram har foreslått flere tiltak for å øke kapasiteten i området – både gjennom nybygg og transformasjon/endring på enkelte eksisterende bygg. Denne vurderingen stiller Ryfylkemuseet seg bak.»

Det er i forbindelse med masterplanen laget et utkast til tiltaksplan i et samarbeid mellom Ryfylkemuseet og Arkitektkontoret Schjelderup & Gram.

Sandnes, Stavanger og Strand kommuner har tilsluttet seg planen. Rogaland fylkeskommune har gjennom orienteringssak 139/2023 om masterplanen tilsluttet seg de overordnede målene med følgende vedtak:

1. Rogaland fylkeskommune gir sin tilslutning til masterplanarbeidet, forutsatt at Stavanger kommune som grunneier, og kommunene Sandnes og Strand som har arealer i Lysefjorden er positive til samarbeidet det legges opptil.
2. Rogaland fylkeskommune forutsetter at masterplanarbeidet sees i sammenheng med pågående arbeid med ny regionalplan for Preikestolen og Lysefjordområdet.
3. Rogaland fylkeskommune ber om at det, i oppfølging av masterplanen, legges vekt på å bevare kulturmiljø og å legge til rette for en bærekraftig reiselivsutvikling.
4. Universell utforming må være et ledende prinsipp for det videre plan og utviklingsarbeidet

Det er altså bevegelse i utviklings- og koordineringsarbeidet pr. 2023/2024, og forhåpentlig vil Flørlibygda kunne ivaretas med de overveldende kunnskaps-, opplevelsese-, bruks og formidlingsverdier som kulturmiljøet kan by på.

Omfang

Omfanget er noe større enn i Sandnes kommune sitt kulturminneregister. I det regionale kulturmiljøet er de ikoniske Flørlitrappene også med i avgrensningen, mens trappene er avmerket som en strek/sti/veifar i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

Regional interesse

Flørli er en viktig del av den regional kraftutbyggingshistorien, og er et særdeles godt bevart kraftsamfunn. Det kompakte kulturmiljøet har overveldende opplevelsese- og kunnskapsverdier i kraft av både kulturhistorien, landskapsutnyttelsen og -

tilpasningen og den arkitektoniske arven som er godt ivaretatt. Ved å utnytte stedet til turisme og andre aktiviteter basert på stedets historie og egenart har kulturmiljøet også vesentlige bruks- og formidlingsverdier. Miljøet inngår i et landskap av nasjonal interesse og er et av de viktige delmiljøene i landskapet.

Sårbarhet og forvaltning

Tiltak på og rundt bygninger som reduserer autentisiteten er en trussel, som i alle historiske miljøer. Miljøet og bygningsmassen er imidlertid robust, og her må en nødvendigvis gjøre en del endringer for å tilpasse seg en fremtidig drift. Det er svært viktig å endre minst mulig på bygningene og i størst mulig grad legge til rette for ny bruk gjennom diskrete tilføyelser.

For en rekke bygg, ikke bare kraftstasjonen, bør ivaretagelse av interiør / interiørværn også vurderes.

De oppspaltede eierforholdene og mange interessentforholdene kan vanskeliggjøre et felles forslag i utviklingen og finansieringen av nødvendig rehabilitering og vedlikehold. Likevel synes masterplanen til Lysefjorden Utvikling å kunne utgjøre den felles plattform som kan sikre Flørlibygden som et kulturmiljø med vern gjennom ny bruk.

Området har en hensynssone H570 bevaring kulturmiljø i Sandnes kommune sin kommuneplan og i kulturminneregisteret. I Sandnes kommune sitt kulturminneregister har kraftstasjonsbygningen og Mattiashuset egen markering og verne vurdering.

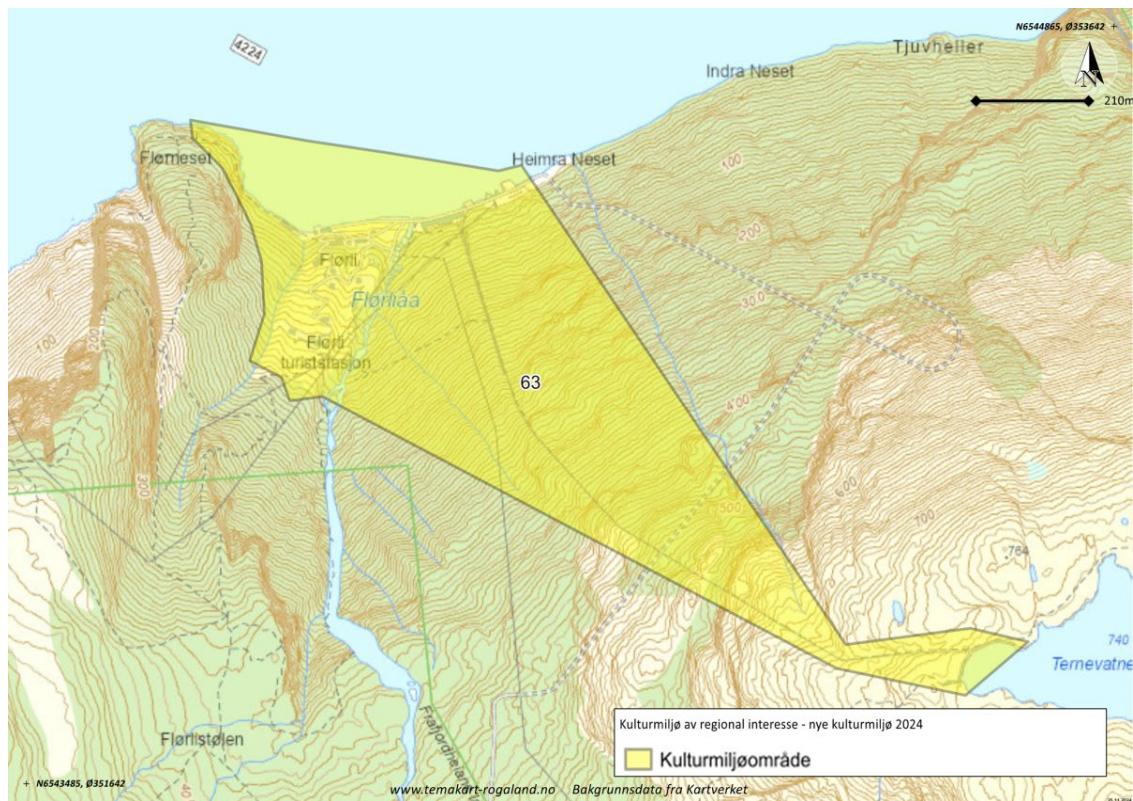
Kulturmiljøet inngår i et større kulturlandskap av nasjonal interesse rundt Lysefjorden. Krafthistorien i dette landskapet har særskilt vektlegning.

Hovedbilde

Flørli kraftstasjon med bebyggelse i bakgrunnen - mot vest Rogaland
fylkeskommune, 28.03.2019 14:3

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024

Bildevedlegg 1

Flørli med kraftstasjon og bebyggelse - mot sør Rogaland fylkeskommune,
28.03.2019

Bildevedlegg 2

Flørli trappene med rørgaten

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 12.07.2018 12:36

Bildevedlegg 3

Flørlitrappene med rørgate sett fra toppen

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 12.07.2018

Kulturlandskap med Hamre, Bersagel og Eskeland

Id	64
Navn	Kulturlandskap med Hamre, Bersagel og Eskeland
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Kystkultur fiskeri handel og sjøfart, Landbruk og kulturlandskap, Administrasjon felleskap makt og demokrati, Samferdsel og kommunikasjon, Industri og næring
Periode	1800-1999
Kilde	Sandnes kommune sitt kulturminneregister (pr. januar 2024)
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Denne skildringen er basert på informasjonen i Sandnes kommunes kulturminneregister. Miljø 201.

Kulturlandskapet som helhet:

Kulturlandskapet Hamre, Bersagel og Eskeland er det største sammenhengende kulturlandskapet markert i Sandnes kommunes kulturminneregister. Det omfatter i tillegg til bebyggelse på Hamre, Bersagel og Eskeland, større landskapsområder og flere delmiljøer med særskilte karakteristika (Øglænds feriehus, Stavanger Brannkorps Feriehus, Dreggjavika, Kvernhus og tørkehus Eskelandsbekken og Naustgruppe Eskeland).

Sandnes oppsummerer i områdebeskrivelsen kulturlandskapet som følger:

Miljøet har et kulturlandskap og en historie typisk for Høgsfjorden. Enkeltminner og miljøer forteller om fiskerbondens bruk av landskap og sjøressurser i en helhetlig sammenheng. Hovedtrekkene viser gårdsstrukturen etter jordskifte og utflytting fra fellestuna i 1860-70-årene. Samtidig er det bevart spor etter et eldre, underliggende gårdslandskap. Dampskipskai og fritidsbebyggelse forteller om ny bruk av fjordlandskapet og nye sammenhenger på 1900-tallet. Samlet et miljø med stor tidsdybde.

I den utdypende beskrivelsen (tilgjengelig via kulturminneregisteret) trekkes frem – i tillegg til bebyggelsen på Hamre, Bersagel og Eskeland - historiske veiforløp, tufter etter tidligere bebyggelse og steingarder som oppdeler landskapet. Videre pekes det især på Eskeland sitt intakte kvern -og tørkehusmiljø, Bersagel og Hamre sine

båtplasser og dampskipskaien ved Dreggjavik samt ulike former for fritidsbebyggelse som oppstod på 1900-tallet. De sistnevnte elementene avspeiles i delmiljøene beskrevet under

Øglænds feriehem:

I 1918 kjøpte Jonas Øglænd AS tomt nær Dreggjavika og bygde mellom 1918 og 1950 fem hytter til bruk for de ansatte i firmaet. Fire av disse står fortsatt.

Stavanger Brannkorps Feriehem:

I 1927 kjøpte Stavanger Brannkorps tomt rett sør for Øglænds feriehem. Også her ble det bygd fem hytter, hvorav en synes å ha blitt fornyet. Anlegget trekkes frem som representativt for tidens feriehem knyttet til arbeidslivets organisasjoner. Formålet var å tilføre vanlige folk nye livskvaliteter gjennom å lette tilgang til friluftsliv og rekreasjon. Det er i dag sjelden at så helhetlige anlegg med små hytter er bevart.

Dreggjavika:

Dreggjavika beskrives i kommunens kulturminneregister som den største og best bevarte av de gamle naust- og lendeplassene i Høle. Stoppested for rutebåten i 1894. Her står naust og mindre sjøhus til de fleste brukene på Bersagel og Hammer. Et tett miljø innenfor dampskipsbrygga. Her er flere gamle naust og noen yngre, bygd på tradisjonelt vis med grind, naturstein og annet trevirke. Miljøet er også fortettet med små sjøhus og naust til fritidsbebyggelsen i området.

I en utdypende tekst, som også er tilgjengelig via registeret, påpekes det blant annet at Dreggjavika er den største og best bevarte av de gamle naust- og lendeplassene i Høle, og en av de største i Sandnes ved siden av Lauvåsvågen. Bygningsmiljøet beskrives som bestående av naust og mindre sjøhus til de fleste brukene på Bersagel og Hammer i et tett miljø. Byggemåten er en tradisjonell blanding av, stein, grind og annet treverk. Veggene mot bakkekanten er gjerne naturstein. Alder er som regel usikker, men flere kan være gamle. Noen er en del endret. Miljøet er også fortettet med små sjøhus og naust til fritidsbebyggelsen i området. De nye underordner seg helheten. Som et gammelt lende- og nauststed viderefører miljøet svært lange tradisjoner i organisering og bruk av sjøens ressurser i fjordlandskapet. Som del av kulturmiljøet Bersagel inngår Dreggjavika som en svært viktig del i et helhetlig bilde av fiskerbondens kulturlandskap ved Høgsfjorden.

Naustgruppe Eskeland:

Eskelands gamle, felles båtplass i Hølen beskrives i kommunens kulturmiljø som et tett lite miljø med åtte naust og flere mindre gråsteinsbygde brygger/båttøer. Det er to gamle grindabygde naust, blant flere fra 1900-tallet.

Jordskiftekartet over Eskelands utmark fra 1927 viser fem naust her. To av de nyere naustene er påbygd hytteavdeling i 2. etasje. I de nærmeste omgivelsene ligger flere av områdets eldre landstedsbebyggelse, fra midten av 1900-tallet. Landskapet er preget av sommerstedenes hageanlegg, med steingjerder og stier.

Som helhet er naustgruppen godt bevart og lett å lese som en gammelt naust- og båtstøplass ved fjorden. Som et element i det historiske gårdslandskapet på Eskeland er miljøet en svært viktig del i et helhetlig bilde av fiskerbondens kulturlandskap ved Høgsfjorden.

Kvernhus og tørkehus Eskelandsbekken:

Antikvarisk restaurering av gruppen med kvern- og tørkehus for Eskelands-bruka ble, ifølge kommunens kulturminneregister igangsatt av Høyland bygdemuseum fra 1975. Langs Eskelandsbekken sto det kvern- og tørkehus for alle fem brukene på gården. Jordskiftekartet fra 1927 viser seks små hus langs bekkeløpet, som har sin kilde i Stemtjønn lenger vest. I dag står det fire hus. Miljøet dokumenterer en gammel driftsform knyttet til selvforsyningsjordbruket, viser utnyttelse av naturressursene og har høy kunnskapsverdi og formidlingsverdi. Miljøet er et viktig element i det store kulturlandskapet Hamre, Bersagel, Eskeland.

Omfang

Kulturmiljøet er vist med samme avgrensing som kulturlandskapet Hamre, Bersagel, Eskeland i Sandnes kommunes kulturminneregister.

Kulturmiljøet strekker seg fra Dreggjavika over Bersagel til Eskelandsholmane og videre mot Husafjellet, Storestemmen og Hamar.

Regional interesse

Sandnes kommune gir i sitt kulturminneregister følgende oppsummering av verdiene knyttet til området: «Bersagel, Eskeland og Hamre utgjør et sammenhengende kulturlandskap typisk for Høgsfjordens sjøgårder. Her er bevart et mangfold av enkeltminner og mindre miljøer som dokumenterer fiskerbondens bruk av ressursene i gårdslandskapet og på sjøen i en helhetlig sammenheng.»

Miljøet vurderes å også ha regional interesse i kraft av disse verdier. Men også den nyere fritidsbebyggelsen er av regional interesse, spesielt hva angår Øglænds og Stavanger Brannkorps Feriehem. Feriehjemmene avspeiler den viktige sosialhistoriske utviklingen med 1900-tallets nye lovfestede ferier og muligheter for folk flest til å rekreasere i landlige omgivelser.

Sandnes kommune peker især på stor kunnskapsverdi og opplevelsesverdi. På et regionalt nivå vurderes også brukseverdiene som åpenbare med de mange hus i bruk og de gode muligheter for friluftsliv i et flott kulturlandskap. Kvernhusene ved Eskeland har i tillegg stor formidlingsverdi på både lokalt og regionalt nivå.

Sårbarhet og forvaltning

Kulturlandskapet er sårbart for større inngrep forbundet med utbygging og moderne landbruk. Bebyggelsen på Hamre, Bersagel og Eskeland er sårbar for større strukturelle endringer i utbyggingsmønsteret samt inngrep på de av byggene som er verneverdige. Hyttene på de to feriehjemmene er solgt til private, og er sårbare for om- og utbygginger som går på bekostning av det autentiske preget samt enheten og helheten i bygningsmassen. Dreggjavika er sårbar for endring av de verneverdige naustene samt nye tiltak som ikke følger opp den stedegne byggeskikken. Det

samme vil gjelde naustgruppen Eskeland. Kvernhus og tørkehus ble restaurert på 1970-tallet av Høyland bygdemuseum og ivaretas musealt.

Videre forvaltning må ta høyde for sårbarheten i både det overordnede kulturlandskap og i delmiljøene samt ivareta verdien til enkeltelementene. Alle nivåene er tydelig markert i kommunens kulturminneregister og vil derfor fanges opp i fremtidige bygge- og arealplansaker.

Området ligger inne med en hensynssone H570 i kommuneplanen og arealformålene er hovedsakelig LNFR, fritidsbebyggelse, bolig og friluftsområder. De fleste av de bebygde områdene har egne reguleringsplaner med noe ulike arealformål, mest bolig og fritidsbebyggelse.

Innenfor dette kulturmiljøet er det 114 enkeltminner med egen markering i Sandnes kommune sitt kulturminneregister. Dette omfatter alt fra kvernhus, ulike bygninger, geil og opplagsplass for u-båter under andre verdenskrig.

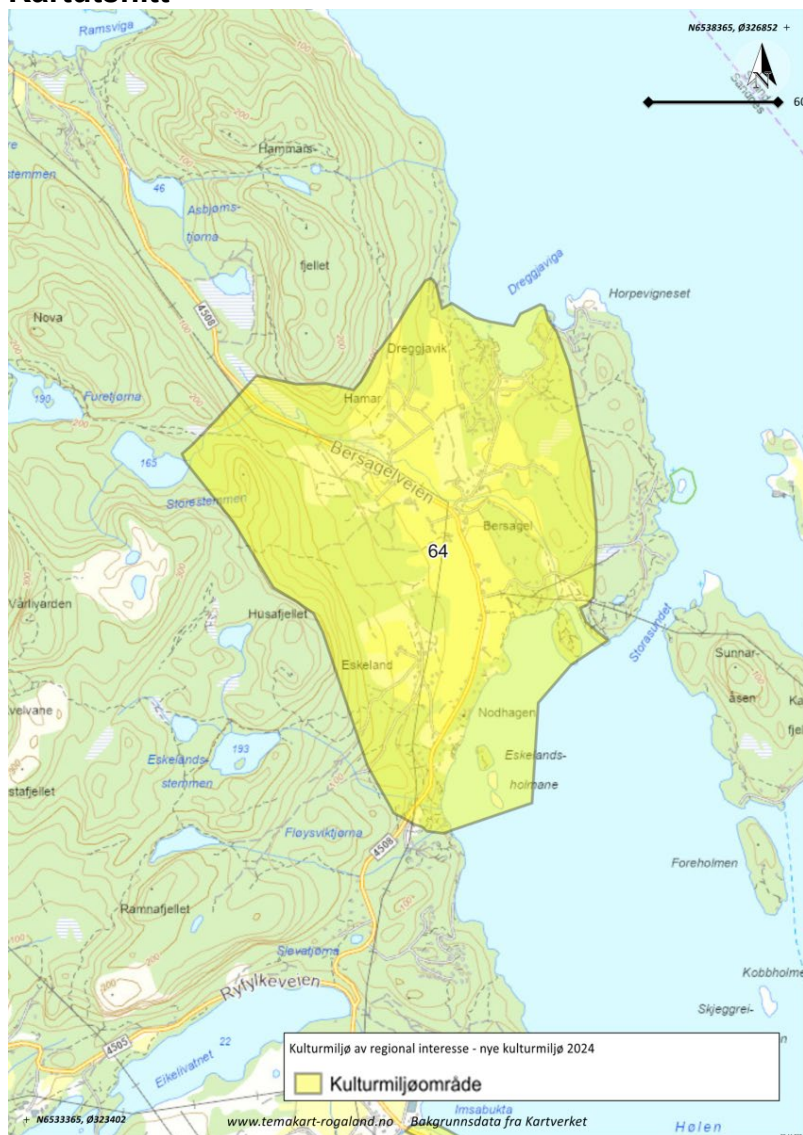
Hovedbilde

Naustrekke Dreggjavika

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 01.12.2016

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024

Bildevedlegg 1

Hovedhus Eskeland bruk 3

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 04.12.2017

Apalstø

Id	65
Navn	Apalstø
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Kystkultur fiskeri handel og sjøfart, Industri og næring, Administrasjon felleskap makt og demokrati, Samferdsel og kommunikasjon
Periode	1800-1999
Kilde	Sandnes kulturminneregister (januar 2024)
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Informasjon basert på Sandnes kommune sitt kulturminneregister og kunnskapsgrunnlag:

Miljø 0205: Apalstø vokste frem som et av de viktigste og største handelsstedene i Høle. Det vokste frem på 1860-tallet, og utbyggeren var Rasmus Oanes som drev blant annet sildesaltefabrikk, landhandleri og bakeri. Det var ferdselsvei fra Hølegårdene til Apalstø allerede i slutten av 1860-årene, men sjøveien var svært viktig, og Apalstø som allerede hadde trekai i forbindelse med fiskeindustri og sildesaltefabrikken ble det første anløpsstedet i Høle for rutebåttrafikken som startet i 1866. Brygga ble bygget ut som steinbrygge/dampskipbrygge i 1890, og var den første som ble bygget med offentlig støtte i Høle.

I starten av 1900-tallet var det også hotell/pensjonat og hermetikkfabrikk i Apalstø. Like ved brygga hadde Høle og Forsand tinglag en tingstue, og rett opp for dampskipsbrygga ble forsamlingshuset for ungdomslaget Idun bygget i 1899.

Mer informasjon om enkeltbygninger og strukturer kan en finne i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

Omfang

Kulturmiljøet i regional kulturmiljøplan har samme utstrekning som i Sandnes kommune sitt kulturminneregister. Avgrensingen er fra området rundt forsamlingshuset, videre mot Tingstova bort til Trodalsveien 116, og videre nedover mot naustrekke sjøhus og dampskipkai.

Regional interesse

Kulturmiljøet er i Sandnes sitt kulturminneregister fremhevet som et område som viser utviklingen av handelssteder og utbygging av rutebåttilbudet i Høgsfjorden fra midten av 1800-tallet og utover.

Apalstø er også i et regionalt perspektiv et godt eksempel på utviklingen av handelssteder og utbygging av infrastruktur og tidlig næringsvirksomhet langs fjordene i Rogaland.

Området har fremdeles bevart dampskipkai, sjøhus og andre bygninger som utgjorde sentrum av miljøet på 1860-tallet. Området har stor opplevelsesverdi både som helhetlig miljø, og med enkelte vedlikeholdte bygninger som er gode eksempler på datidens kulturliv og samfunnsorganisering. Autentisiteten på både enkeltbygninger og miljøet har stor kunnskapsverdi og opplevelsesverdi i et regionalt perspektiv.

Sårbarhet og forvaltning

Kulturmiljøet er sårbart for utbygging/ombygging og manglende tilpassing til eksisterende miljø. Innenfor kulturmiljøet er en vedtatt reguleringsplan for boligutbygging. Andre deler av kulturmiljøet er regulert til blant annet bolig i kommuneplanen.

Kulturmiljøet har en hensynssone H570 bevaring i kommuneplanen, som gjør at planlagte inngrep skal legges frem for byantikvaren og kulturminnemyndighetene. Innenfor kulturmiljøet er det fire bygninger, dampskipbrygga og en gråsteinsbrygge med molo og fiskekum med egne markeringer i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

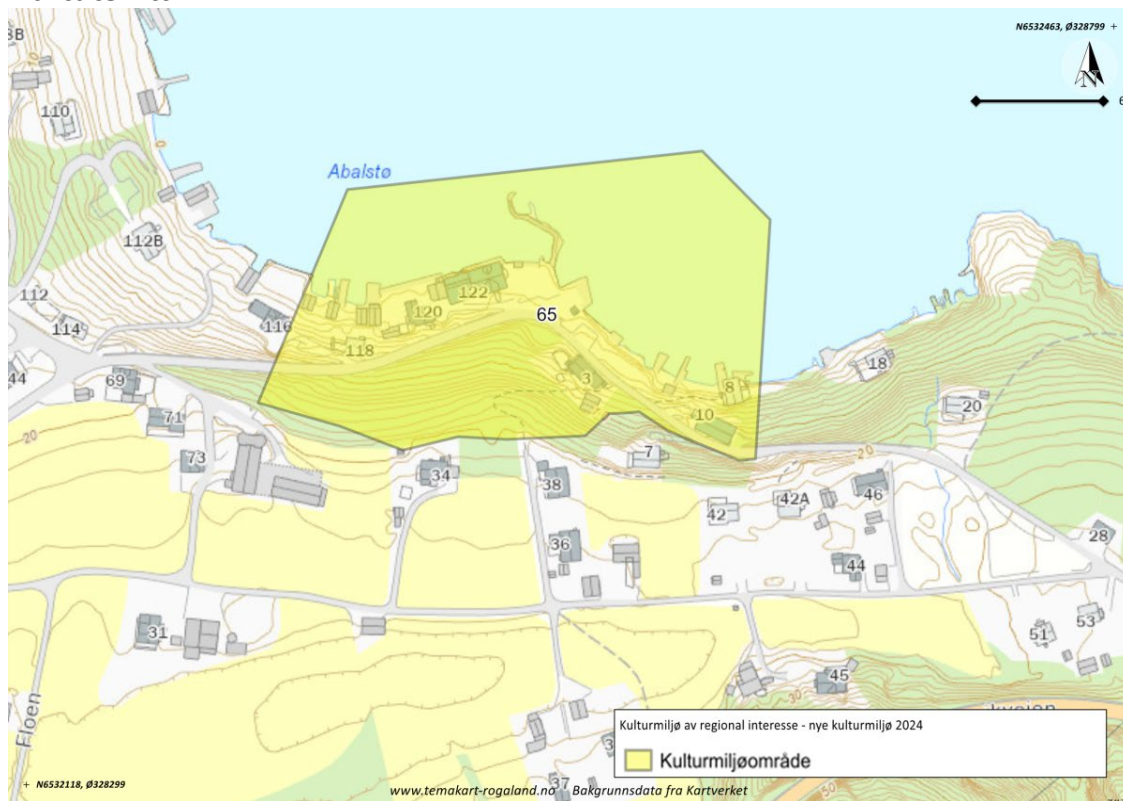
Hovedbilde

Ungdomshuset Idun

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 09.07.2018 20:13

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024

Bildevedlegg 1

Sjøhus Abalstø

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 30.11.2016

Imsavika

Id	66
Navn	Imsavika
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Kystkultur fiskeri handel og sjøfart, Landbruk og kulturlandskap, Samferdsel og kommunikasjon
Periode	1800-1999
Kilde	Sandnes kommune sitt kulturminneregister (pr. januar 2024)
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Informasjon basert på Sandnes kommune sitt kulturminneregister
Miljø 207 Imsavika:

Området utviklet seg fra et klyngetun og naustmiljø like ved fjorden til et gryende tettsted med oppstart av kiselgurindustri på slutten av 1800-tallet. Før industrisatsingen var Ims et av de beste fiskestedene langs Høgsfjorden. Selv om kiselgurindustrien var sesongbasert, var det en viktig industri som skapte mange arbeidsplasser, og grobunn for utviklingen av et tettsted. Under første verdenskrig ble det vanskelig å eksportere, og i 1920 ble kiselgurindustrien avvikla. Det er nesten ingen spor igjen etter kiselgurindustrien. Utviklingen av Ims som tettsted stoppa opp. Ims var likevel et viktig sted med flere landhandlerier og en dampskipkai, og var derfor et av flere knutepunkt i rutebåttrafikken langs Høgsfjorden.

Kulturmiljøet består av flere naust, og bolighus og dampskipkaia, og viser et utviklingen og oppbygningen av et mindre tettsted fra midten av 1800-tallet. Noen av naustene er autentiske gråsteinsnaust og noen er naust har beholdt grunnformen, men er kraftig endret. Det er også tre bevarte boliger i miljøet, blant annet det eldste huset på Ims.

Omfang

Det regionale kulturmiljøet har samme avgrensing som kulturmiljøet i Sandnes kommune sitt kulturminneregister. Området strekker seg fra utløpet av elven Imsa og langs Imsabukta bortover til neste bukt. Avgrensinga i sørlig del går like sør for Ryfylkeveien.

Regional interesse

Imsavika er et kulturmiljø som kan knyttes til blant annet kystkultur, handel, landbruk, samferdsel og industri. Imsavika er et godt eksempel på et lite tettstedsmiljø som utvikla seg langs Høgsfjorden. Imsavika er et av svært få steder med spor etter kiselgurepoken, men det er svært lite synlige spor etter denne industrien. Historien og kunnskapen om kiselgurindustrien samt at det var en viktig del av rutebåttrafikken og samferdselsutviklinga i regionen gir området kunnskapsverdi for industrihistorie og samferdselshistorien i Rogaland. Det er flere godt bevarte bygninger som gir god opplevelsen av et samfunn som utvikla seg til tettstedsbebyggelse fra århundreskiftet. Det er historien og kiselgurindustrien, i sammenheng med rutebåtnettet og utviklinga fra klyngetun til et tettsted som gir stedet en vesentlig regional betydning.

Sårbarhet og forvaltning

Kulturlandskapet er sårbart for inngrep som hytte- og boligutbygging som ikke tar hensyn til det omkringliggende miljøet. Dette gjelder også for ombygging/påbygg. Kulturmiljøet ligger inne med hensynssone bevaring H570 i kommuneplanen, og ligger også inne i Sandnes kommune sitt kulturminneregister. Området er regulert til LNFR med spredt bolig- og fritidsbebyggelse, men siden det ligger innenfor hensynssone skal inngrep på høring til ansvarlig kulturminnemyndighet.

Det er ni enkeltminner med egen markering i kulturminneregisteret til Sandnes, en dampskipbrygge og resten er bygninger som hus og naust. Et bolighus, Blidensol eiendom 86/17, er verna i henhold til plan- og bygningsloven. De andre strukturene er vurdert som verneverdige i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

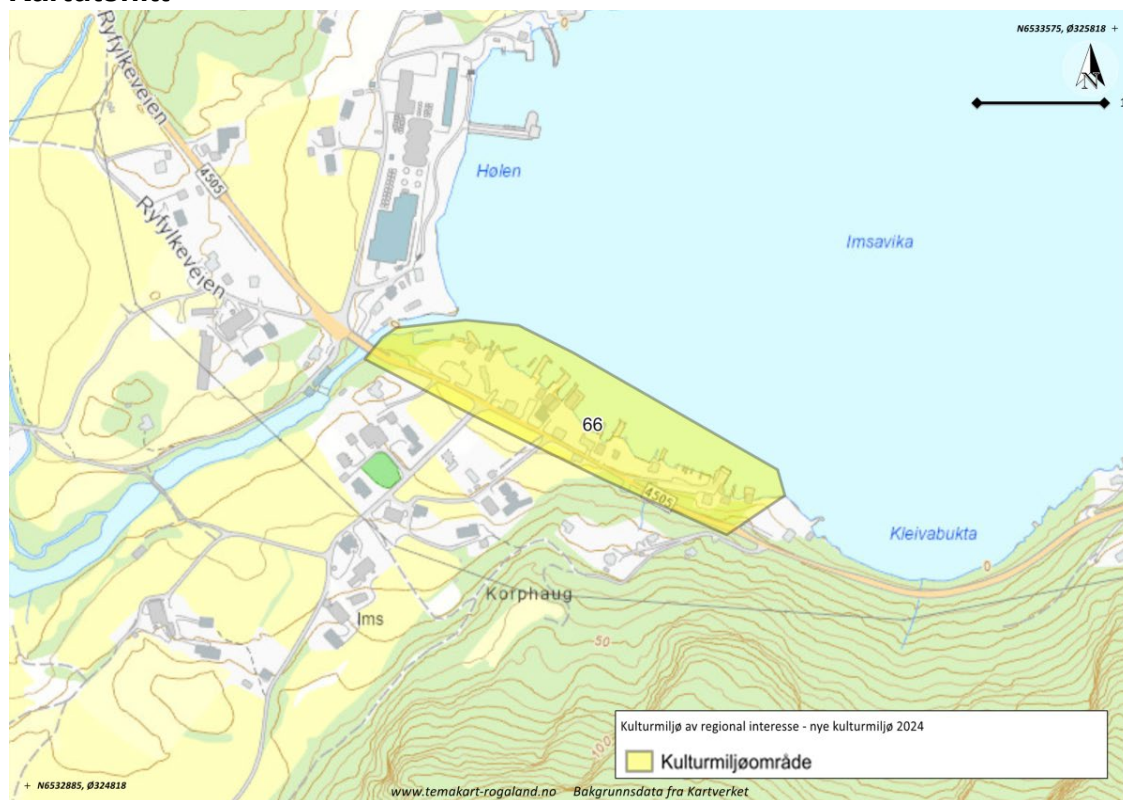
Hovedbilde

Kulturmiljøet Imsavika

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 01.12.2017

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Imsavika - bolighus - bruk nr. 17

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 01.12.2017

Fløysvikbakken og Auglendbakken

Id	67
Navn	Fløysvikbakken og Auglendbakken
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Landbruk og kulturlandskap
Periode	Etterreformatorisktid
Kilde	Fra Sandnes kommunes kulturminneregister (pr. januar. 2024)
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Informasjon hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, Miljø 0211: Kulturmiljøet var tidligere to husmannsplasser under gårdene Fløysvik og Litle Auglend. Fløysvikbakken er en av de eldste kjente husmannsplassene i Høle, og er nevnt i skriftlige kilder i 1664. Det er ingen stående bygninger, men en finner flere spor etter steingarder, innhegninger, rydningsrøyser og grunnmurer til ulike bygninger. I 1929 ble det også bygget en sommervilla for en stavangerborger, og området hadde fast bosetting frem til 1950-60-tallet.

Miljøet er et godt eksempel på utviklingen av husmannsplasser, og utnyttelsen av de marginale landbruksområdene. Området ligger også i nærheten av flere områder som er rike på automatisk freda kulturminner, og en kan ikke se vekk fra at dette område også har vært i bruk i forhistorisk tid, både med tanke på omkringingliggende kulturminner og alderen på husmannsplassen.

Omfang

Avgrensinga på det regionale kulturmiljøet er den samme som i Sandnes kommune sitt kulturminneregister. Området ligger i utmarka til Fløysvik og Litle Auglend, og strekker seg oppover i lia nord for gården Sørbø og Ryfylkeveien. Området er avgrensa av fjell, skog og myrlandskap.

Regional interesse

Kulturmiljøet er, til tross for at det ikke er noen stående bygninger, et godt eksempel på plassering og utvikling av husmannsplassene. Området er fem til nå godt vedlikeholdt ved beiting, og har en viktig kunnskapsverdi med tanke på hvor viktig dette var i utviklingen av og utnyttelsen av marginale områder i det norske landbruket.

De synlige strukturene, og det vedlikeholdte området har en stor opplevelsesverdi der alle ser de tydelige strukturene og hvordan området har vært brukt. Det er også

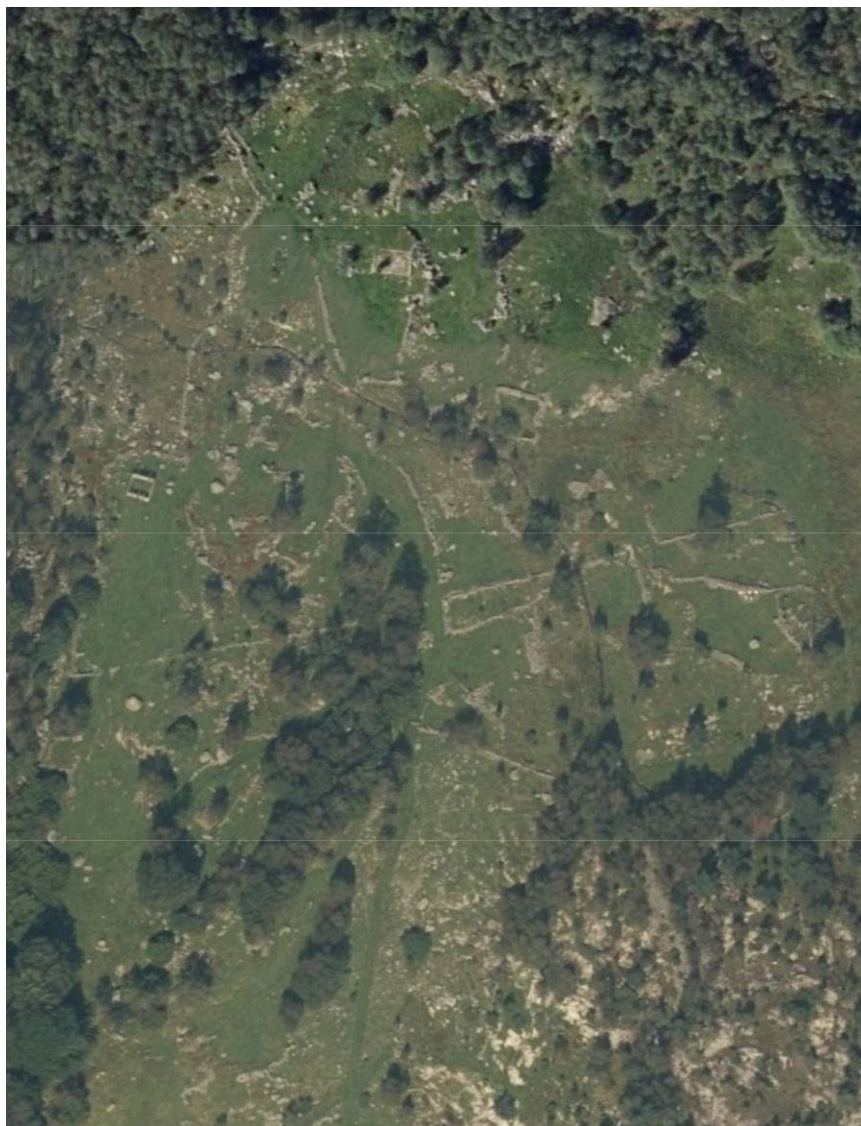
et område som frem til nå har unngått gjengroing, og gir et godt visuelt inntrykk av organisering av husmannsplassene. Områder der de synlige strukturene og inndelingene er så tydelige og skjerma for gjengroing er sjeldent, og området er derfor viktig i et regionalt perspektiv.

Sårbarhet og forvaltning

Kulturmiljøet er sårbart fysiske endringer. Kulturlandskapet blir nå holdt ved like av at det går beitedyr der. Gjengroing er et stort problem i slike områder.

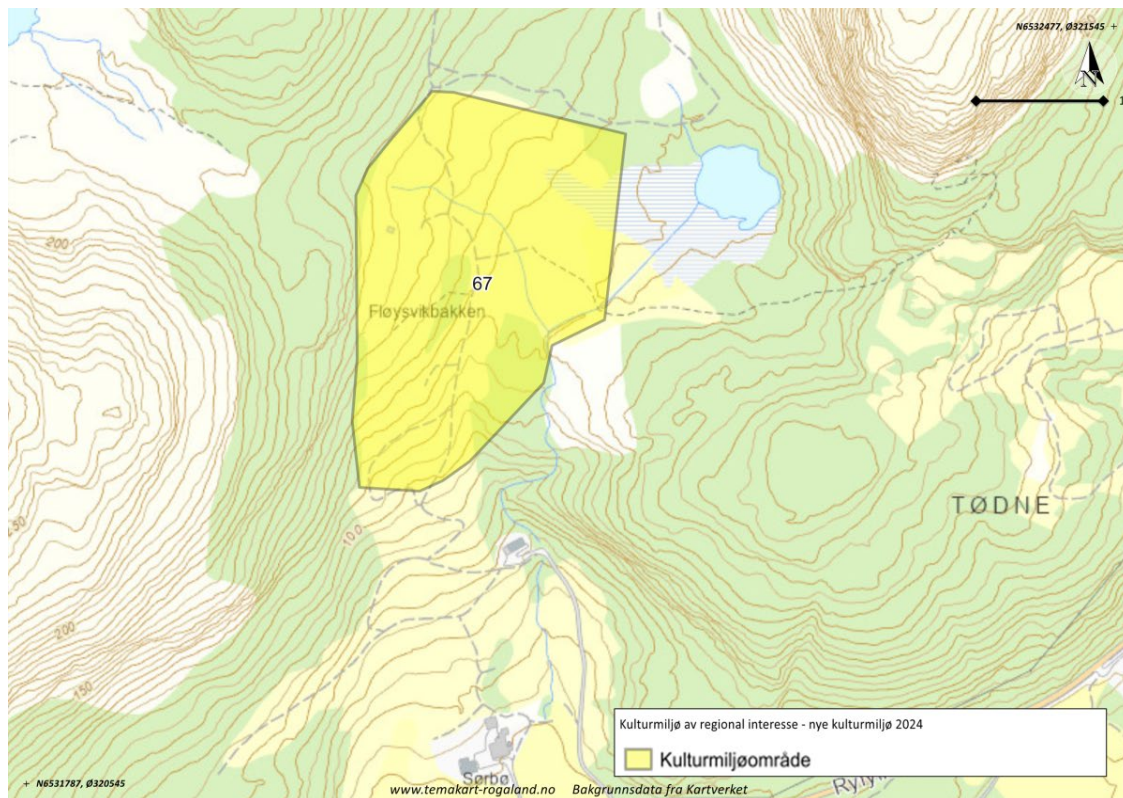
Kulturmiljøet ligger inne med hensynssone H570 bevaring i kommuneplanen, i enkelte områder innenfor kulturmiljøet er det også hensynssoner for grønnstruktur og friluftsliv. Området ligger også inne i Sandnes kommune sitt kulturminneregister. Det er fem grunnmurer og et steingjerde som har egne markeringer i Sandnes kommune sitt kulturminneregister, men det er flere strukturer i området, som steingjerder og rydningsrøyser. Det er som et samlet miljø dette området har kunnskaps-og opplevelsesverdi, og fjerning av enkeltstrukturer vil minske verdien av kulturmiljøet.

Hovedbilde

Flyfoto fra temakart/Norge i bilder Fløysvikbakken og Auglendsbakken - flyfoto,
14.02.2024

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024

Bildevedlegg 1

Bildevedlegg 2

Bildevedlegg 3

Støttepunkt Heigre

Id	68
Navn	Støttepunkt Heigre
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Krig og konflikt
Periode	1940-1945
Kilde	Kulturminneregisteret i Sandnes (pr. februar 2024)
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Skildringen er basert på Sandnes kommunes kulturminneregister, miljø 703:

Støttepunkt Heigre var ett av en rekke støttepunkter knyttet til den tyske pansermuren fra andre verdenskrig. Pansermuren gikk fra Ganddal i Sandnes til Vigdel i Sola og skulle bidra til å stanse et evt. alliert angrep. Støttepunkt Heigre er det vestligste av støttepunktene i Sandnes kommune.

Støttepunktet lå tett inn til pansermuren, og var omringet av piggrådsgjerde og flere infanteristillinger. I slutten av krigen var det plassert ut 44 mann fra det tyske militæret i dette støttepunktet. Forsvar ved et eventuelt angrep fra sør var hovedfunksjonen. Mange av bunkerne hadde god oversikt over dalen som er på Heigre, i tillegg til området mot kysten. Mellom Heigre og Leanuten ligger Heigreveien, som var en viktig innfartsåre fra sør. Ved denne veien ble det bygget et kontrollpunkt med piggrådsgjerde, noen bygninger og infanteristillinger. I nærheten av dette kontrollpunktet stod det også noen luftvernkanoner.

Etter at et grustak ble opprettet på området, har bunkerne og krigsminnene som lå vest i støttepunktet forsvunnet. På tyske kart fra 1945 er det markert til sammen 12 permanente forsvarsbygg i dette støttepunktet og i kontrollpunktet ved Heigreveien. På vestsiden av Jutlandsveien finnes det ennå noen krigsminner som er tilgjengelige, men noen er også nedgravd. Det finnes også en bygning igjen fra kontrollpunktet ved Heigreveien.

Omfang

Området har samme avgrensing som i Sandnes kommunes kulturminneregisteret og omfatter kjente, synlige rester etter støttepunktet.

Regional interesse

Med sin direkte tilknytning til pansermuren hadde støttepunktet på Heigre en viktig rolle i forsvarslinjen mot en mulig alliert invasjon. Dette betyr at kulturmiljøet har en særlig regional og nasjonal krigshistorisk verdi, særlig når det ses i sammenheng med de bevarte delene av pansermuren med tilknyttede støttepunkt samt øvrige krigsminner i Sola og Sandnes.

Sårbarhet og forvaltning

Kulturmiljøet er sårbart for terrenginngrep og gjengroing, og det er avhengig av skjøtsel for å være tilgjengelig.

Området ligger inne i kommuneplan med hensynssone H570 bevaring, og arealformål LNRF.

Kulturmiljøet er inne i Sandnes kulturminneregister, og har fem egne enkeltminner med egne markeringer og verne vurderinger i kulturminneregisteret.

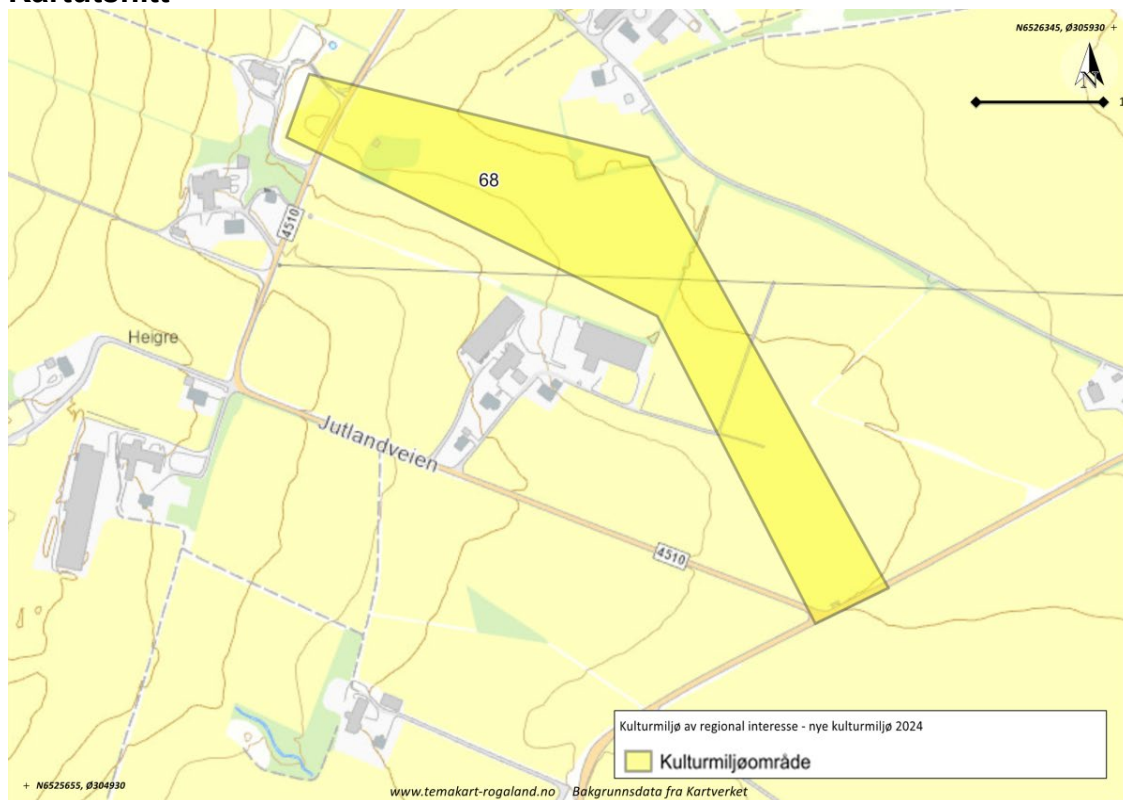
Hovedbilde

Støttepunkt Heigre - bunker ved kontrollpost

Bilde fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 08.09.2015

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024

Bildevedlegg 1

Støttepunkt Heigre - bunker ved Vippene

Bilde fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 14.08.2015

Håholen

Id	69
Navn	Håholen
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Krig og konflikt
Periode	Før- og etterreformatorisk tid
Kilde	Sandnes kommune kulturminneregister (pr. februar 2024)
Vernestatus	Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Skildringen er hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister (miljø 1102) med tilhørende kunnskapsgrunnlag. I registeret er en del kartmateriale tilgjengelig.

Håholen var under krigen et eneste stort ammunisjonslager. Dette var strategisk plassert midt mellom havnene ved Gandsfjorden og flyplassen på Forus. Stedet var strengt bevoktet og omringet av et minefelt. Flyfoto fra 1955 viser ca. 25 konstruksjoner. Etter flyfoto å dømme ser de ut til å ha blitt revet i løpet av 1960-tallet, men det er bevart mange spor. Ved en befaring i 2015 ble det funnet minst 16 betongfundamenter og utgravinger i terrenget inne i skogsområdet. Stiene er også anlagt av tyskerne.

Ammunisjonslageret på Håholen er et stort og viktig krigsminnemiljø som dokumenterer tyskernes tilstedeværelse under krigen i Sandnes. Dette er et av få større sammenhengende miljøer fra 2. verdenskrig utenom Vatneleiren. Den markante skoghøyden framhever i dag kulturmiljøet i det tettbygde naboskapet. Det understreker samtidig okkupasjonsmaktens strategiske utnyttelse av naturlandskapet i Sandnes.

Det kulturhistoriske innholdet i miljøet forsterkes av at to av de eldste ferdselsårene i området passerer ved foten av åsen på hver side – den såkalte nye og gamle Vodlageilen. De har interesse som en underliggende ferdselsstruktur fra et eldre historisk sjikt. De har verdi i et område av Sandnes som ellers har få eldre spor tilbake. I skogen er det også registrert automatisk fredete kulturminner.

Omfang

Kulturmiljøet er vist med samme avgrensing som i Sandnes kommunes kulturminneregister. Området strekker seg over det skogkledde høydedraget og er godt avgrenset.

Regional interesse

Ammunisjonslageret er et av de større krigshistoriske kulturmiljøer i Rogaland, og selv om selve byggene er fjernet, er den effektive og strategisk utnyttelsen av landskapet fortsatt svært lett lesbar. Området har derfor stor krigshistorisk kunnskapsverdi. Med et omfattende og opprinnelig sti og veisystem er området lett tilgjengelig som et lite og bynært turområde med vesentlig opplevelsesverdi. Nye og Gamle Vodlageilen forsterker tidsdybden og områdets kulturhistoriske verdi.

Sårbarhet og forvaltning

Området er sårbart for nye tiltak som forstyrrer den opprinnelige strukturen, særlig i randsonene. Imidlertid inngår Håholen som det nordligste punkt i en større grønnstruktur, og området avgrenses dessuten i sør og vest av større veier, mens det i øst og nord allerede er bygningsmasse tett inn mot miljøet.

Ammunisjonslageret på Håholen er markert som helhetlig kulturmiljø i Sandnes kommunes kulturminneregister. Kjente rester etter enkeltbygninger/lagre er enkeltvis markert som verneverdige kulturminner. Gamle og Nye Vodlageilen fra hhv. før og etter 1825 har også egne markeringer.

Pr januar 2024 ser det ikke ut til at kulturmiljøet er markert med hensynssone H570 i gjeldende kommuneplan, men de er markert som et helhetlig miljø i kommunens kommunens kulturminneregister. Miljøet bør markeres i kommuneplanen med hensynssone H570 ved neste rullering. Området er i gjeldende kommuneplan regulert til grønnstruktur.

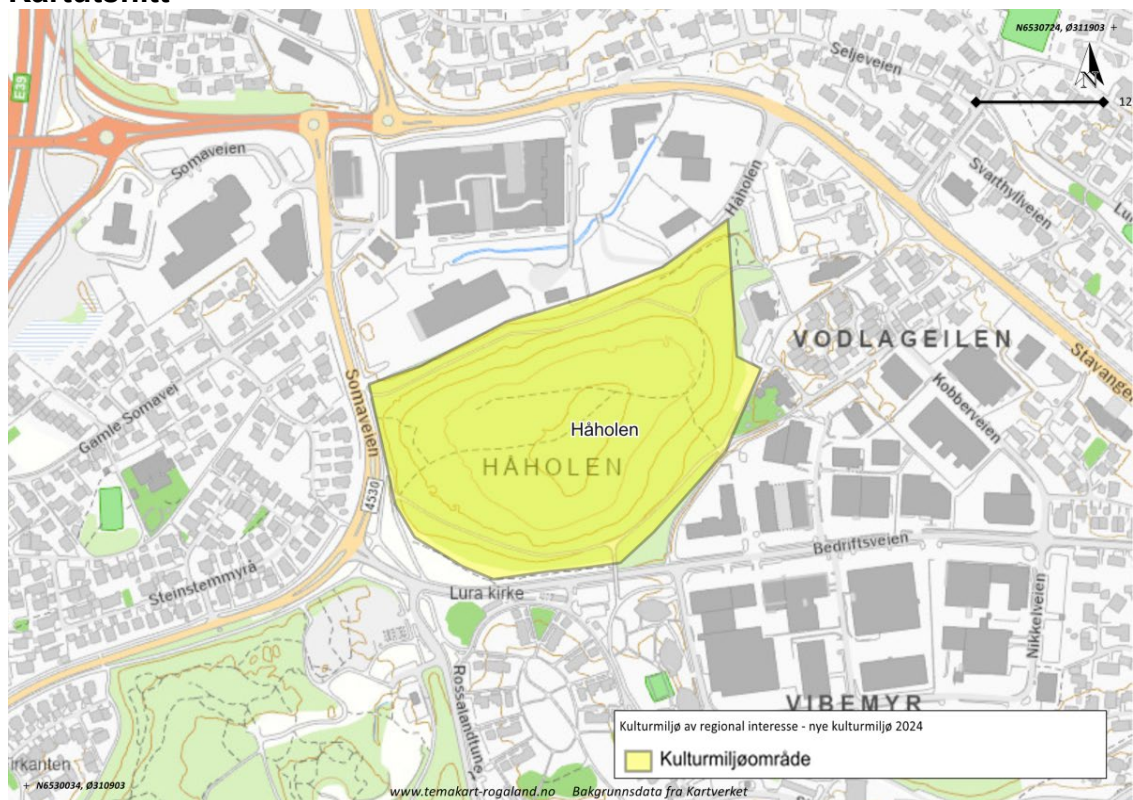
I gjeldende reguleringsplan (1102_78111), vedtatt i 1980, er Håholen regulert til friområde.

Hovedbilde

Fra Håholen
Rogaland fylkeskommune

Kartutsnitt

Bildevedlegg 1

Fra Håholen
Rogaland fylkeskommune

Bildevedlegg 2

Fra Håholen
Rogaland fylkeskommune

Vatneleiren

Id	70
Navn	Vatneleiren
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Krig og konflikt
Periode	1940-1945
Kilde	Sandnes kommune sitt kulturminneregister (pr. januar. 2024)
Vernestatus	Kulturminneloven, Hensynssone (pbl), Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Skildringen er basert på materialet i Sandnes kommunes kulturminneregister: Vatneleiren var opprinnelig en tyskbygd transittleir for hærens feltartilleri. Den ble etablert på Vatne umiddelbart etter okkupasjonen. Leiren besto i 1945 av ca. 40 bygninger med forlegninger, hestestaller, tilfluktsrom etc, og var svært stor. Den hadde kapasitet til å huse 800 av de i alt 10.000 tyske soldater, som kom til Norge. Som transittleir spilte Vatneleiren en militærstrategisk rolle for regionen som helhet – det var herfra man kunne fordele det hestetrukne artilleriet. Leiren inngikk også som et mulig forvarspunkt i den tyske befestningen av Stavangerhalvøya – Festung Stavanger.

Etter krigen ble Vatneleiren overtatt av den norske hæren og har tjent forskjellige formål. Den første tiden blant annet som oppsamlingsleir for russiske krigsfanger. Senere har den hatt ulike militære roller. Nå er den hovedkvarter for Agder og Rogaland Heimevernsdistrikt 08.

Leiren er delt i et øvre og nedre område. I den øvre delen mot sør, som også går under navnet Haugåsen, ble det etablert en såkalt «Waldlager» med Offisersforlegninger, offisersklubb, sykestue, vakt- og arresthus med mer. Miljøet på Haugåsen anses som den best bevarte «Waldlager» i Norge. «Waldlager» er en betegnelse på tyskbygde leire eller leirområder som kjennetegnes av såkalte «Blockhaus», det vil si typebygde tømmerhytter, gjerne plassert spredt rundt i et skogkledd landskap. Tømmerhyttene er prefabrikkerte og oppført etter typetegninger laget av organisasjon Todt, som var tyskernes største militære byggherre i Norge. Haugåsen ble parkmessig opparbeidet av en tysk gartner med bistand fra 30 norske gartnere. Arbeidet med veinettet og støttemurene ble i hovedsak utført av russiske krigsfanger.

17 bygninger i dette miljøet ble vedtaksfredet i 2004 med bakgrunn i Landsverneplan for Forsvaret. En etterfølgende, noe nyere, reguleringsplan gir grunnlag for videre forvaltning. En rekke av de fredede bygninger er godt bevart, mens andre har betydelig vedlikeholdsetterslep med klare tegn på forfall.

I leirens nedre del mot hovedveien, også kjent under navnet Bulega, ble det etablert garasjer, staller, ridevolter, oppstillingsplass, mannskapsforlegninger mm. Et svært viktig – og i hovedsak bevart – trekk er rekkene med mannskapsforlegninger fordelt langs en leirgate. Disse har ulik grad av tilstand og autenticitet. Flere andre spor etter det opprinnelige leiområde er også bevar. Blant annet er garasjebygg, veisystem, oppstillingsplass, porter, steinmurer, trapper mm. synlige spor etter den opprinnelige leiren.

Nedre delen av leiren er overtatt av Sandnes kommune med klausul om at eventuelle nybygg i området må tilpasses det verneverdige krigsminnemiljøet. En etterfølgende reguleringsplan har bestemmelser som i noen grad følger opp dette, men den har ikke konkrete vernebestemmelser for de gjenværende krigsminner på «Bulega».

Området brukes pr. i dag som grovlager av Sandnes kommune (bydrift) og som miljøstasjon. En del tiltak er gjennomført i henhold til klausulen, mens andre synes mer tilfeldige. Mye er bevart, men området er vanskelig lesbart på grunn av dagens bruk og områdets rotete preg.

I årene etter arbeidet med Landsverneplan for Forsvaret har det blitt påpekt at man den gang ikke var kjent med at Vatneleiren var den eneste leiren i Norge, hvor det er bevart en større, komplett Waldlager i tilknytning til et typisk leirgateområde. Hadde dette vært kjent da, burde et større antall bygninger – særlig i nedre delen av leiren – vært inkludert i det formelle vernet.

Vatneleiren trekkes av Byantikvaren frem som det viktigste krigsminnemiljøet i Sandnes kommune. Det vises til en egen rapport (av militærhistoriker Erik Ettrup), Der påpekes det at Vatneleiren er den desidert mest komplette tyske leiren i regionen. Det er den eneste gjenværende leiren, som kan ivaretas som en helhetlig tysk leir fra andre verdenskrig i Rogaland, men det fordrer at også mannskapsbrakkene bevares.

Omfang

Omfanget er det samme som i Sandnes kommune sitt kulturminneregister. Området strekker seg fra Dybingen og er avgrensa av Lutsiveien og Svartemyrveien og skytefeltgrensa.

Regional interesse

Som krigsminne har Vatneleiren svært stor historisk verdi. Vatneleiren har især vesentlig regional og nasjonal verdi som en sjeldent helhetlig bevart, tysk militærleir med komplett Waldlager i tilknytning til et typisk leirgateområde. Leiren har store

kunnskaps- og opplevelsesverdier. Særlig øvre del samt leirgaten i nedre del med tilhørende parkmessige kvaliteter, har vesentlige arkitektoniske verdier. Nedre del – utover leirgaten – har stor kunnskapsverdi, som også bør ivaretas, dette gjelder bl.a. garasjebygg, veisystem, oppstillingsplass, porter, steinmurer, trapper og andre synlige spor. Leiren har også en klar bruksverdi, som vises av den mangeårige militære bruken, og store solide bygg brukt av Sandnes kommune som grovlager og miljøstasjon. Bruken i nedre del er ikke optimal med henblikk på bevaringsforhold og lesbarhet. En eventuelt. iverksettelse av en ny reguleringsplan bør ta sikte på å sikre både vern og en bedre tilpasset bruk.

Sårbarhet og forvaltning

Øvre del, Haugsåsen: Vedlikehold og oppfølging av fredningsvedtak er avgjørende. Flere befaringer har vist et klart vedlikeholdsetterslep. Nye tiltak i området må følges opp i henhold til reguleringsplan og forskriftsfredning med tilhørende lovverk. Det må især tas sikte på god bevaring av / tilpasning til fredede bygninger og den opprinnelige strukturen og karakteren til området.

Nedre del, Bulega: Det er avgjørende å bevare leirgaten med mannskapsforlegninger i nedre del for å sikre den regionale og nasjonale verdien som knytter seg Vatneleiren som en sjeldent helhetlig bevart, tysk militærleir med komplett Waldlager i tilknytning til et typisk leirgateområde. Varierende tilstandsgrad på mannskapsforlegninger er bekymringsverdig, og det må sikres at disse holdes i stand. Videre bruk og forvaltning må også sikre parkmessige kvaliteter og andre synlige spor, som garasjebygg, veisystem, oppstillingsplass, porter, steinmurer, trapper og andre synlige spor. Det er viktig at en ved videre forvaltning er oppmerksom på at bygninger og anlegg fra etterkrigstiden også kan ha vesentlig militærhistorisk verdi.

Øvre del av leiren, Haugåsen, inngår i Landsverneplan for Forsvaret, og 17 bygninger er forskriftsfredet med utgangspunkt i planen.

Med avhendingen av nedre del av leiren, Bulega, til Sandnes kommune fulgte det en klausul om at eventuelle nybygg i området må tilpasses det verneverdige miljøet. En etterfølgende reguleringsplan har bestemmelser som i noen grad følger opp dette, men den har ikke konkrete vernebestemmelser for de gjenværende krigsminnene på «Bulega». Det er et krav om at «Detaljplaner og byggemeldinger skal forelegges Rogaland fylkeskommune, kulturavdelingen», og kommuneplanens bestemmelser sikrer at Byantikvaren skal uttale seg til alle saker som berører kulturminner og kulturmiljø. Det har flere ganger vært diskutert nyregulering av området, men så langt fylkesdirektøren er orientert, har et nytt reguleringsarbeid ennå ikke blitt iverksatt.

Området er sårbart for forfall, og verdien av kulturmiljøet kan svekkes dersom forfall og manglende hensyn til eksisterende bygninger ved nybygging og ombygging blir gjort uten rådføring med kulturminnemyndighetene.

Hele området (to ulike reguleringsplaner) ligger inne i Sandnes kommune sin kommuneplan med hensynssone H570 bevaring, jf. plan- og bygningsloven. Samlet er 17 bygninger markert som vedtaksfredet og 19 bygninger eller strukturer tilknyttet militær virksomhet markert som verneverdige i Sandnes kommune sitt kulturminneregister pr januar 2024.

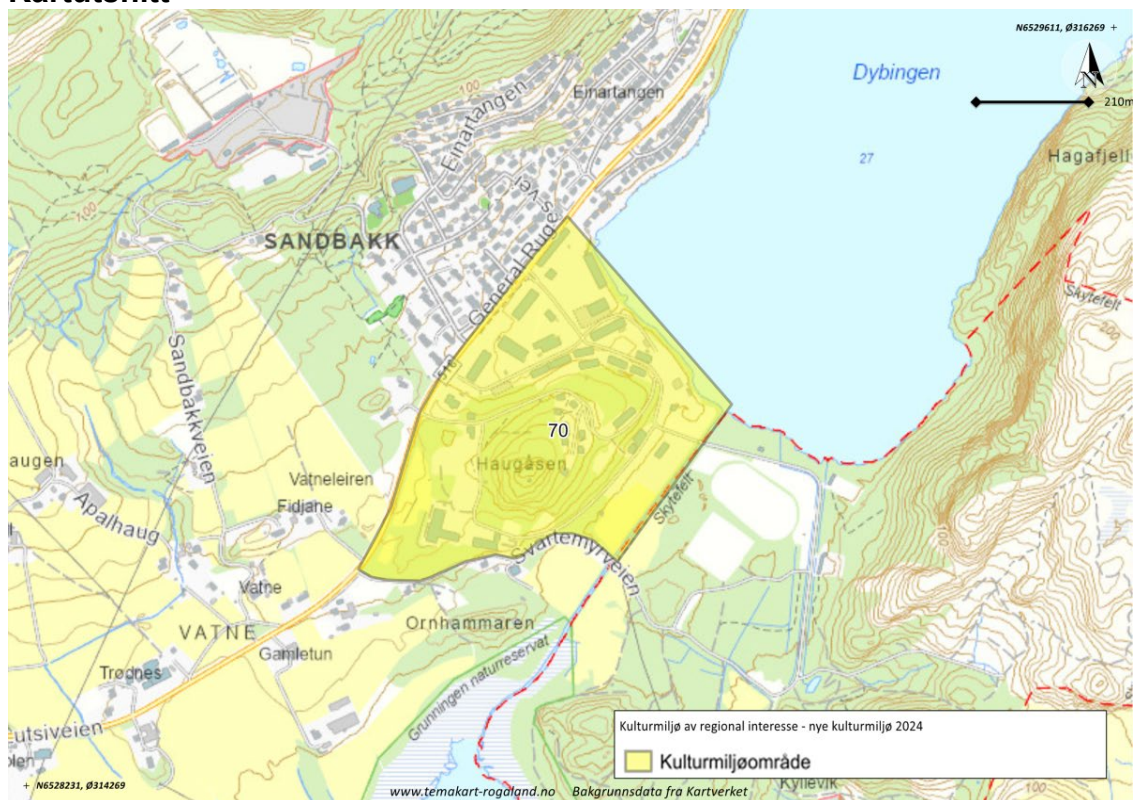
Hovedbilde

Befalsforlegning Haugåsen

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 20.07.2015

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Sykestue Haugåsen
Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister

Bildevedlegg 2

Observasjonspost Haugåsen
Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 20.07.2015 22:07

Bildevedlegg 3

Mannskapsforlegning Bulega

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 05.08.2015

Skippergata og Fogdahuset

Id	71
Navn	Skippergata og Fogdahuset
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Busetting by- og tettstadutvikling
Periode	Etterreformatortid
Kilde	Kulturminneregisteret i Sandnes (pr. januar 2024)
Vernestatus	Kulturminneloven, Hensynssone (pbl), Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Miljøet består av tre ulike miljø i Sandnes kommune sitt kulturmiljøregister: Miljø 1209 - Skippergata 2A til 26, miljø 1210 - Nedre Hana og Fogdahuset og litt lenger mot øst, Miljø 1211 - Skippergata 34 til 40 som er tilknyttet som et multipolygon og også beskrevet her.

Fra Kulturminneregisteret i Sandnes:

Miljø 1210- Nedre Hana og Fogdahuset:

Hana var et ettertraktet bosted for embetsmenn og andre storfolk gjennom det meste av dansketida. Det fredede Fogdahuset er et minne om det. Huset kan ha en kjerne fra 1600-tallet, mens hovedformen vi ser i dag antakelig er fra 1700-1730 da Oluf Zachariassen var fogd på Jæren fra 1723-1752. Her var tidligere futegard med tingstove og arrest. Sammen med naboeiendommen «Slutten-Hana» representerer Fogdahuset også den gamle tunklyngen på Nedre Hana. Området ses også i sammenheng med gamle veistrukturer, i dag videreført gjennom Gangaren og Holmaliveien.

Miljø 1209 - Skippergata 2A til 26, samt miljø 1211 Skippergata 34-40:

Boligbebyggelse fra de første 10-år av 1900-tallet, langs ny innfartsvei til Hana og Sandnes. Et enhetlig miljø med «Sandneskassehus» som dokumenterer en viktig fase i Hana og Sandnes byutvikling.

Skippergata 34 til 40 (eget polygon mot øst):

En liten gruppe individuelt bygde arbeiderboliger langs Skippergata. De er orientert etter Skippergata og lokalisert omtrent der Gangaren munner ut i gata. Tre bygd tidlig på 1900-tallet, ett i 1936. Mest spesiell er Skippergata 36, en arbeiderbolig fra

1908, bygd av Emanuel Simonsen i kubbekonstruksjon, basert på returballast fra handelsferder østpå. De andre husene i miljøet er mer endret, men det er likevel lett å knytte dem til forstadsbebyggelsen fra rundt 1900 ved innfartsveien til Sandnes

Omfang

Omfanget er basert på det samme som Sandnes kommune sitt kulturminneregister, men miljø 1209 Skippergata 2A-26, miljø 1210 Nedre Hana og Fogdahuset, og miljø 1211. Miljøene er slått sammen til et multipolygon. Området strekker seg fra Daleveien og østover med trehusbebyggelsen i Skippergata, med Fogdahuset og omegn. Området stopper like før krysset ved Skoleveien, og neste del strekker seg fra Skippergata 34 til og med 40. Ifra et regionalt perspektiv gir det mening å se på disse miljøene samlet siden de viser en interessant kulturhistorisk utvikling fra den tidligere klyngetunstrukturen på Nedre Hana og videreutvikling av nærområdet med arbeiderboliger på rekke gjennom Skippergata.

Regional interesse

Nedre Hana og Fogdahuset:

Den sentrale interessen knytter seg til det fredede Fogdahuset, som viser hvordan Hana var et ettertraktet bosted for de høyere samfunnsklasser under dansketiden. Huset, som fikk sin nåværende form ca. 1730 med en bygningskjerne som kan være enda eldre, er et av regionens eldre hus og det er få tilsvarende hus. Dette gir bygget i seg selv huset stor verdi som et sjeldent og viktig historisk bygg. Huset er i full bruk med bl.a. kafedrift og kulturarrangementer og har en særlig høy bruksverdi.

Bebyggelsen umiddelbart nord for Fogdahuset er noe endret. Det er likevel viktig å ivareta kunnskapsverdien knyttet til helheten i den tidligere klyngetunstrukturen på nedre Hana fra før etableringen av Skippergata.

Skippergata 2A til 26 samt 34 til 40 :

De to partiene av Skippergata har verdi som bevarte partier av bebyggelsen som vokste frem etter etableringen av Skippergata i 1884. I nedre del av Skippergata (2A til 26) er tidens vanligste varianter av «Sandneskassen» representert i et samlet delmiljø. Bygningene har klar arkitektonisk og kulturhistorisk verdi. Delmiljøet har på bakgrunn av dette både opplevels- og kunnskapsverdi. Som bebodde bolighus har de i tillegg bruksverdi.

I øvre del av Skippergata (34 til 40) ligger et lite delmiljø med eldre arbeiderboliger, som på samme måte som nedre del er bygget ut i første del av 1900-tallet. Fra et regionalt perspektiv knytter det seg primært kunnskapsverdi til dette delmiljøet.

Kulturmiljøet samlet:

Samlet sett har kulturmiljøet en kulturhistorisk tidsdybde. Det knytter seg stor kunnskapsverdi til de store omstruktureringer av området, som ikke minst knytter seg til etableringen av Skippergata. Bygningsmassen avspeiler ulike sosiale sjikts bosettingsmønstre på et begrenset område. Bygningene og gatestruktur, samt spor etter eldre tunstruktur og ferdselsårer er synlig og bygningene vedlikeholdt, dette gir en god opplevelsverdi av kulturmiljøet.

I tillegg til bruksverdien som knytter seg til bygninger i fortsatt bruk, har særlig nedre del av Skippergata og Fogdahuset også arkitektonisk verdi.

Sårbarhet og forvaltning

Fogdahuset er fredet og må forventes godt ivaretatt. For den øvrige bygningsmassen vil det være viktig å følge opp tiltak i området på en måte som ivaretar stilmessige særtrekk, arkitektoniske verdier og sammenhengen i delmiljøene. Områdene har bevaringssone H570 i kommuneplan. I reguleringsplan for Fogdahuset og nærliggende bygninger er det regulert til bolig og forretning med bestemmelser som ivaretar hensynet til det freda Fogdahuset. Områdene i Skippergata er regulert til bolig i eldre reguleringsplan uten bestemmelser men med informasjon på plankart, og har et visst vern gjennom hensynssone i kommuneplan.

Alle de verna bygningene har egen markering i Sandnes kommune sitt kulturminneregister. Det er samla sett i det regionale kulturmiljøet en freda bygning og 22 verneverdige bygninger, samt to trær tilknyttet tun- og hagestruktur til verneverdige bygninger. Mer informasjon om enkeltbygninger finnes i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

Området vil være sårbart for påbygg/ombygging og noe utbygging. Det er viktig at det blir tatt hensyn til de enkelte bygningene og det helhetlige bygningsmiljøet i alle tiltak som gjøres i områdene.

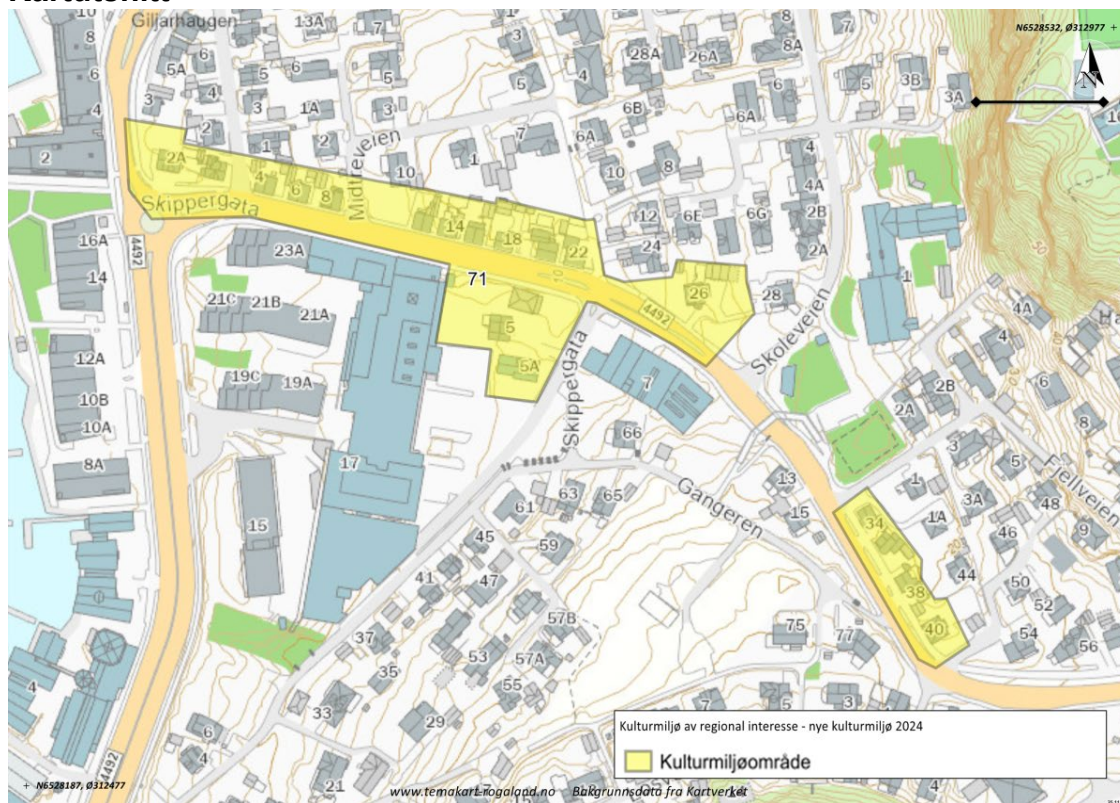
Hovedbilde

Fogdahuset

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 03.12.2016

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024

Bildevedlegg 1

Utsnitt av miljøet i Skippergata

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 01.12.2016

Nedre Espedal

Id	74
Navn	Nedre Espedal
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Landbruk og kulturlandskap
Periode	1900-1999
Kilde	Kulturminneplan for tidligere Forsand kommune (2019) som nå er et kunnskapsgrunnlag i Sandnes kommunes kulturminneregister, Kommuneplan for Sandnes 2023-2038
Vernestatus	Kulturminneplan
Lenke	

Skildring

Gardene på Forsand var fra gammel tid gjerne organiserte som klyngetun. Disse strukturene har gradvis blitt oppløst, og er generelt vanskelige å gjenfinne og avlese i dagens landskap. Dette gjelder ikke bare på Forsand, men i Rogaland generelt. Der er dog enkelte unntak. På Forsand gjelder dette Nedre og til dels Øvre Espedal. Mens Øvre Espedal er preget av nyere utbygging og tap av eldre bebyggelse, fremstår Nedre Espedal fortsatt som et av de tydeligst lesbare klyngetunene i Rogaland.

Bebyggelsen i Nedre Espedal er plassert etter rekke-tunprinsippet, og en kan fortsatt oppleve en «gate» mellom byggene, tydeligst litt nordvest for dagens asfalterte vei. Nedre Espedal har hatt karakter av eget samfunn. Blant annet har det vært egen skole, poståpneri med mer.

En del bygg har gått tapt, mens andre fortsatt står. Miljøet er fortsatt tydelig, og selv om enkeltbyggenes selvstendige verneverdi varierer, har klyngetunet som helhet svært høy kulturhistorisk verdi. Det er også vesentlige, historiefortellende trekk i kulturlandskapet rundt klyngetunet, blant annet kraftige steingarder mot nordvest og en bemerkelsesverdig stor steinsatt kve. Alderen på disse elementene er vanskelige å fastslå. Bygningene i klyngetunet synes generelt å være fra andre halvdel av 1800-tallet, men her kan det med stor sannsynlighet ha skjedd gradvise utskiftninger av bygningsmassen, slik at selve strukturen er vesentlig eldre.

Nedre Espedal står på en såkalt breelavsetning. Dette er en grusavsetning som i fylkeskommunens kartlegginger er markert som grusreserve av internasjonal verdi. At klyngetunet er plassert på denne flate avsetningen er i seg selv interessant, men samtidig en trussel. Det har over flere år pågått arbeid for å tilrettelegge hele

området som grusuttak, og klyngetunets videre skjebne har vært gjenstand for diskusjon. Nedre Espedal ble lagt inn som område for Råstoffutvinning (altså grustak) i kommuneplanen for Sandnes 2023-2038. Her er det bl.a. satt krav om samlet flytting: "Klyngetunet på Nedre Espedal utgjør et kulturmiljø av regional verdi. Kulturmiljøet skal ivaretas gjennom flytting av klyngetunet som samlet struktur innen nærområdet. Enkelte andre eldre bygg i nærområdet må inngå i det reetablerte tunet som erstatning for tapte bygg i klyngetunstrukturen. Flytting skal utføres på en måte som best mulig sikrer kulturmiljøverdien, og i reguleringsplan skal det fastsettes tidspunkt og prinsipper for flyttingen (f.eks. nødvendig sikring, istandsetting, o.l.). Endelig plan for flytting og reetablering av verneverdig klyngetun skal utarbeides i samråd med fylkesdirektøren og byantikvaren. Dette skal skje før oppstart av uttak. "

I området rundt Nedre Espedal er det høyt potensiale for funn av uregistrerte, automatisk fredede kulturminner. Dette gjelder ikke bare det viste kulturmiljøet men hele platået rundt Nedre Espedal.

Omfang

Sandnes kommune har i arbeidet med ny kulturminneplan og tilhørende kulturminneregister ikke blitt ferdig med registrering og kartmarkering av kulturminner og -miljøer i gamle Forsand kommune. Vi har derfor satt en grov avgrensing som viser klyngetunet med viktige landskapstrekk i nærområdet, samt de viktigste, eldre bygninger i nærområdet. Avgrensingen tar ikke høyde for at det på hele området er høyt potensial for funn av automatisk fredede kulturminner.

Regional interesse

Som en av de mest tydelige klyngetunstrukturene i Rogaland har Nedre Espedal vesentlig regional verdi. Noen av husene har vesentlig, selvstendig verneverdi, men selve strukturen skiller seg ut som sjeldent tydelig.

Sårbarhet og forvaltning

Forfall og i noen tilfeller riving av enkelthus samt modernisering av bygningsmassen har gjort at flere av husene har redusert verneverdi i seg selv, mens andre fremstår som velholdte og autentiske. Forfall, riving og modernisering vil være en trussel, også i fremtiden. Med tanke på at det jobbes med planer for å gjøre hele området til grusuttak, er det også risiko for at eiere vil være mindre villige til å bekoste vedlikehold og utbedringer i årene som kommer. Tap av ytterligere bygninger vil true lesbarheten av klyngestrukturen.

Etablering av grusuttak er den klart tydeligste trusselen mot klyngetunet, men det er i gjeldende kommuneplan for Sandnes (2023-2038) satt krav om samlet flytting, om at det i

reguleringsplan skal fastsettes tidspunkt og prinsipper for flyttingen (f.eks. nødvendig sikring, istandsetting, o.l.), og om at endelig plan for flytting og reetablering av verneverdig klyngetun skal utarbeides i samråd med fylkesdirektøren og byantikvaren. Dette skal skje før oppstart av uttak.

I forbindelse med detaljregulering må det utarbeides bestemmelser for vern og ivaretagelse som setter klare rammer om klyngetunets fremtid.

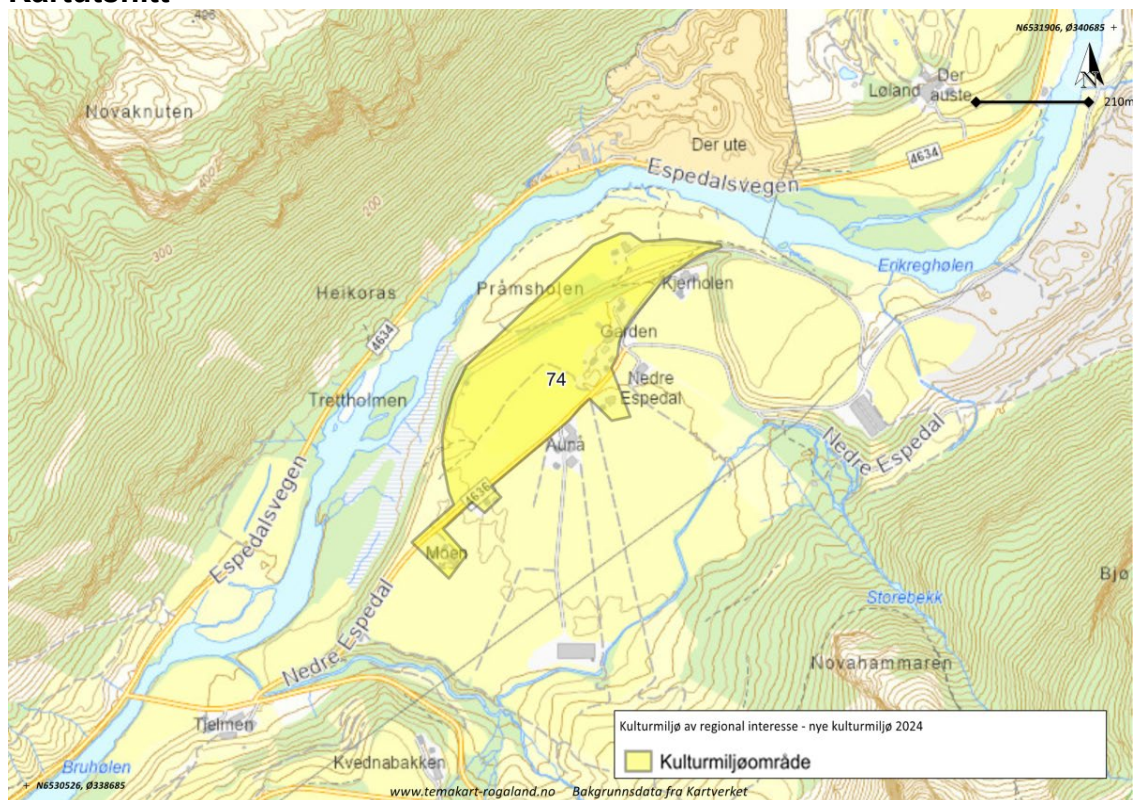
Ved videre forvaltning må det tas høyde for det store potensialet for funn av automatisk fredede kulturminner.

Hovedbilde

Bygningssmiljø/klyngetun på Nedre Espedal fra FV492 8 og mot nordøst. Rogaland fylkeskommune - Lars Riese 19.05.2021, 19.05.2021

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Våningshus på Nedre Espedal - FV492 71
Rogaland fylkeskommune - Lars Riese - 19.05.2021, 19.05.2021

Bildevedlegg 2

Flyfoto av nedre Espedal i 1936. Tunet er i bakkant mot Espedalsvatnet.
Widerøes Flyveselskap AS

Lauvåsvågen

Id	76
Navn	Lauvåsvågen
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Kystkultur fiskeri handel og sjøfart
Periode	1800-1999
Kilde	Sandnes kommune sitt kulturminneregister (pr. desember 2023)
Vernestatus	Hensynssone (pbl)
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Informasjon hentet fra Sandnes kommune sitt kulturminneregister, miljø 106:
Gammel naustplass for bruka på Lauvås og Eltarvåg. De to eldste bruka i Eltarvåg leide naustplass her fra middelalderen av frem til de fikk bygd naust på Vier i 1936. Et tilnærmet intakt sjøbruksmiljø med gamle grindabygde naust, små sjøbuer og sjøhus fra rundt 1900 – i en trang liten fjordarm. Offentlig steinkai fra 1914, med rutebåttrafikk til Stavanger, hovedsakelig på grunn av torghandel i Stavanger. Dette var viktigste havna for alle i den indre bygda.

Omfang

Omfanget er basert på Sandnes kommune sitt kulturminneregister, men det regionale kulturmiljøet er litt mindre enn den lokale avgrensinga. Området strekker seg fra den moderne trebrygga og utover forbi dampskipkaia, og på begge sider av fjordarmen. Den moderne småbåtbrygga i sørlig del av området er utelatt i den regionale avgrensningen. Kulturmiljøet består av en verneverdig dampskipkai og 13 naust/sjøhus hvor 11 er verneverdige.

Regional interesse

Området har høy kunnskapsverdi knyttet til både byggeskikk og historie. Området har vært et viktig tilkomstområde/utferdsområde for båt siden middelalderen, og er et veldig godt eksempel på viktigheten sjøen som ferdselsvei og livsgrunnlag.

Kulturmiljøet er et intakt sjøhusmiljø med stor autentisitet, og er et godt eksempel på et sjøbruksmiljø bruk av lokale gårder. Naustrekka fremstår som et godt bevart sjøbruksmiljø, blant annet fordi det er gjennomført flere gode restaureringsprosjekt. Det er bygd noen nyere naust der eldre naust har stått, men dette viser også hvordan tettheten av naust har vært i tidligere tider i dette området, og svekker ikke opplevelsesverdien. Kaia bygd i 1914, som også knytter området til viktig

rutebåttrafikk, er med på å heve verdien og skape en ekstra tidsdybde i bruken av området.

Det intakte og vedlikeholdte sjøbruksmiljøet er sjeldent i Rogaland, og har derfor regional verdi. Miljøet er et godt eksempel på hvor viktig kystkultur og sjøen som ferdselsvei har vært i Rogaland. Både tidsdybde, og den varierte bruken med alt fra småbåter til rutebåttrafikk, gjør at området er et viktig kulturmiljø i regional sammenheng.

Sårbarhet og forvaltning

Området ligger inne i kommuneplanen som spesialområde bevaring kulturmiljø ,hensynssone H570, og er ivarettatt av regelverket i plan- og bygningsloven. Deler av området er også regulert til spesialområde friluft og sjø. Området er sårbart for uautoriserte inngrep/ reparasjoner/ombygging/renovering som kan bryte autentisiteten på det godt bevarte sjøbruksmiljøet.

Innenfor området har damskipkaia, tre sjøbuer, et sjøhus og syv naust selvstendig markering i Sandnes kommune sitt kulturminneregister. Mer informasjon om hvert bygg finnes i kulturminneregisteret.

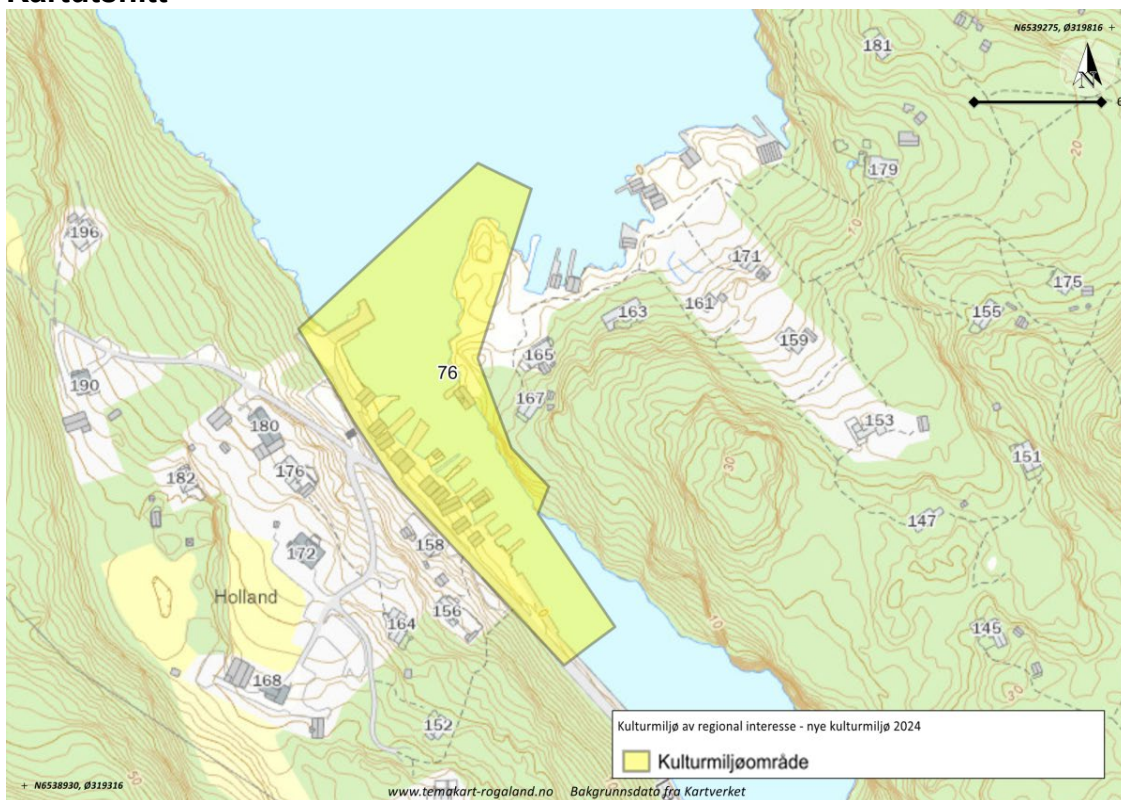
Hovedbilde

Lauvåsvågen - miljø

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 12.07.2018

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024

Bildevedlegg 1

Lauvåsvågen - naust

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 12.07.2018

Bildevedlegg 2

Lauvåsvågen - sjøhus

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 12.07.2018

Bildevedlegg 3

Nordvik Uskakalven

Id	77
Navn	Nordvik Uskakalven
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Landbruk og kulturlandskap, Kystkultur fiskeri handel og sjøfart
Periode	1800-1999
Kilde	Sandnes kommune sitt kulturminneregister (pr. desember 2023)
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Informasjon og skildring er hentet fra Sandnes kommune sitt kulturminneregister, Miljø 114:

Nordvik ytterst på Uskakalven representerer fiskerbondens småbruk og var tidligere husmannsplass. Et autentisk og helhetlig bygningsmiljø fra begynnelsen av 1900-tallet.

Hovedtunet på Nordvik består av et halvannenetasjes sveitserhus fra 1913 og en løe fra rundt 1930. Et mindre bolighus i sveitserstil ligger litt til side for tunet Ved vika ligger et lite naust som ikke er datert.

Hovedbygningen er et halvannenetasjes sveitserhus med spiss ark på framsida. Et stort flatt oppløft på inngangssida er nok kommet noe senere. Kjeller av naturstein. Huset ser ut til å ha bevart gamle vinduer og mye original belistning og dekor i sveitserstil. Det er tekt med skifer og eldre teglpanner.

Det andre våningshuset skal være bygd mellom 1910–20. Det er en typisk representant for små hus med 4-delt plantype fra sveitserstilperioden. Fordi det er særlig autentisk, har det stor referanseverdi for en hustype som var svært vanlig før, men nå er sjelden i så opprinnelig stand. Det gjelder også interiør.

Omfang

Omfang og kartfesting er det samme som i Kulturminneregisteret til Sandnes kommune.

Innmark og bebyggelse ligger i et lite daldrag mellom berglendt utmark, daldraget ender i en vik. Steingjerder innhegner innmarka. Det er også spor etter andre murer og innhegninger.

Kulturmiljøet består av fire bygninger: to våningshus, en låve og et naust som alle er vernet etter plan og bygningsloven og innmarka rundt.

Regional interesse

Nordvik med hus og innmark representerer et autentisk og helhetlig kulturmiljø fra begynnelsen av 1900-tallet knyttet til landbruk og fiske. På grunn av relativt avsondret beliggenhet på nordsiden av Uskakalven oppleves elementene konsentrert og uten inngrep fra nyere tid. Det finnes få slike anlegg igjen, og miljøet har derfor høy kunnskapsverdi. Regionalt er verdivurderingen den samme som i Sandnes kommune sin lokale verdivurdering. Kulturmiljøet er et sjeldent godt bevart og uforstyrret eksempel på sammensetningen småbruk, fiske og kystkultur i Rogaland.

Kulturmiljøet er uforstyrret fra moderne inngrep og kunnskapsverdien er fremtredende. Det autentiske miljøet viser tunoppbygning, rester av steingarder viser skiller mellom innmark og utmark, samt at det er mulige rester etter geil. Det tilhørende naustet og plasseringen ved vika gir et godt visuelt inntrykk av hvordan 1900-tals-småbruket ved kysten har sett ut. Våningshusa er godt bevart, med autentisk preg og har derfor stor referanseverdi når det gjelder denne typen bygg.

Sårbarhet og forvaltning

Området er markert med omsynssone bevaring kulturmiljø i kommuneplan for Sandnes. Miljøet er sårbart for større inngrep, og ombygging, påbygg og inngrep på bygningene som gjør de mindre autentiske.

Hovedbilde

Nordvik - hovedhus

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Nordvik - løy

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister

Bildevedlegg 2

Nordvik - naust og vik

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister

Stemmen og Krossen

Id	78
Navn	Stemmen og Krossen
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Busetting by- og tettstadutvikling, Tradisjon og religion
Periode	1700-1899
Kilde	Sandnes kommune sitt kulturminneregister (pr. desember. 2023)
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Informasjon om miljøet hentet fra Sandnes kommune sitt kulturminneregister, miljø 101:

En gruppe hus rundt en industridam fra 1875 og Riska gamle kirke fra 1877. Miljøet dokumenterer ulike faser i Riskas tidlige offentlige historie. Elementer i miljøet er, foruten dammen, Riska gamle kirke fra 1877, Klokkergården og «Kommunehuset» fra tidlig 1900-tall, skolen i en møbelfabrikk fra 1940-tallet og Riskas første egne e-verksbygning fra 1952. For mer informasjon om enkeltbygg vises det til Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

I nyere tid er det bygget flere offentlige bygg i nærområdet, som brannstasjon og televerksbygg, som viser utviklingen i tettstedet Riska i moderne tid.

Omfang

Området strekker seg fra Riska kirke og kirkegård og innlemmer eldre bygninger vest for kirka, den utbygde Stemmen og dammen i sørlig del av området, og et bygningsmiljø med offentlige bygninger og bolig øst for kirka og fylkesvei 516. Ved avgrensningen har en tatt utgangspunkt i Sandnes kommune sin kulturminneplan, men området i sørlig del ved Stemmen og dammen er utvidet ut i fra flyfoto fra 1937 der en ser veldig tydelig hvordan utbygging av har formet landskapet/kulturmiljøet. Det er bygningene og miljøet rundt bygningene nevnt under skildring som avgjør omfanget.

Regional interesse

Bygging av viktig industri og kirke med påfølgende offentlige bygg er et godt eksempel på tettstedsutvikling fra sent 1800-tall til utover på 1960-tallet.

Bygningenes bruk over tid, samlet med plassering ved en industridam og kirke gir oss kunnskap om tidlig tettstedsutvikling og industri, og er viktig i regional sammenheng og miljøet har stor kunnskapsverdi.

Selv om noen av bygningene har skiftet bruk er de godt vedlikeholdt, og ligger i et område som er lett tilgjengelig, og har opplevelsesverdi. Området er fremdeles en del av dagens sentrumsområde med offentlige bygg, selv om handelssentrumet er nede ved vågen i Hommersåk.

De fleste husene er i bruk, og er ivaretatt av ulike lag/organisasjoner.

Området er et eksempel på utbygging av tidlig industri og bygninger til offentlige institusjoner. Samlingen av de eldre offentlige bygningene og sporene etter tidlig industriutbygging ligger lett tilgjengelig i et miljø som enkelt kan formidles og oppleves. De enkelte bygningene har i seg selv egen verdi, og samlet i et miljø er de i et regionalt perspektiv et godt eksempel på hvordan tidlig industriutbygging la grunnlaget for et sentrum med forsamlingshus og offentlige bygg, noe som videreføres i dagens arealplanlegging.

Sårbarhet og forvaltning

Området ligger inne i Sandnes kommune sitt kulturminneregister, og som hensynssone H570 i kommuneplanen.

Riska kirke, del av Hommersåk skole, gravplassen, minnestøtte, bolighus, Elverkshuset, Klokkergården, Klokkerlåven og Kommunehuset er alle vernet gjennom plan og bygningsloven, og har selvstendig markering i Sandnes kommune sitt kulturminnekart.

Selv om det er regulert inn hensynssone H570 i kommuneplanen kan området og bygninger være sårbare for utbygging og ombygging/tilbygg på eksisterende verneverdige bygninger.

Sandnes kommune bør utvide miljøet i tråd med markeringen av kulturmiljøet av regional interesse.

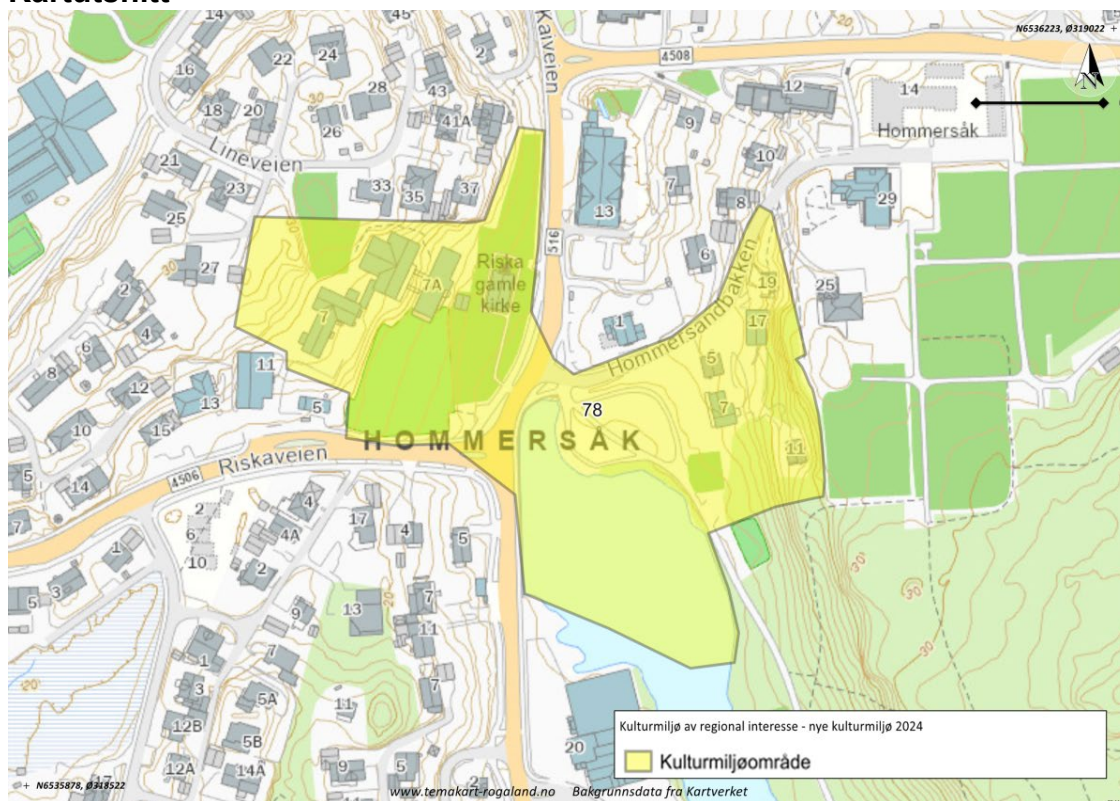
Hovedbilde

Risika gamle kirke

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 12.07.2018

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Stemmen mot Riska gamle kirke

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 03.12.2016

Kvern- og tørkehusanlegg ved Frøylandsåna

Id	79
Navn	Kvern- og tørkehusanlegg ved Frøylandsåna
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Industri og næring, Landbruk og kulturlandskap
Periode	1600-1799
Kilde	Sandnes kommune sitt kulturminneregister (pr. desember 2023)
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Informasjon hentet fra Sandnes kommune sitt kulturminneregister og "Sandnes gjennom 100 år" av J. Schanche Jonassen. Miljø 104:

Frøylandsåna er et vassdrag som fra gammel tid og langt inn på 1900-tallet har gitt kraft til ulike virksomheter. Fra dammuren ved vannet og nordover ca. 350 m er det spor som forteller om dette. En kjenner til at det har vært kverndrift fra 1600-tallet og frem til 1950-tallet i Frøylandsåna. Utviklingen fra gårdsmøller til mer industriell produksjon og maling av korn for andre, er godt kjent og dokumentert gjennom historien og sporene som ligger langs elva. Det var tidligere 9 kvernfall og enda flere kvernhus i Frøylandsåna. Alle gårdene i Riska var i gammel matrikkel målt i korn, noe som sier noe om hvor viktig korn var for samfunnet der, både for egen gårdsdrift og industriell utvikling.

I miljøet er ruinen av "Riskakverven Uldvarefabrikk" fra 1902, ruiner fra flere kvernhus, en mølle og stampe langs Frøylandsbekken. Det er restaurert et kvernhus og tørkehus. I nordlig del av området er det en mindre stemmedam i , samt renne for overskuddsvann, ved utløpet til Frøylandsvannet i sør er det en stor dammur og damhytte med stemmehjul. Informasjon om hvert enkeltminne finnes i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

Omfang

Omfanget og avgrensing av kulturmiljøet er det samme som i Sandnes kommune sitt kulturminneregister. Miljøet strekker seg fra ruinen til ullvarefabrikken i nord og ned til utløpet i Frøylandsvannet.

Regional interesse

Kulturmiljøet er av regional interesse, og er et kvernhusmiljø som spenner over lang tid. Det finnes både ruiner og restaurerte kvernhus, samt at Frøylandsåna også har

spor etter den industrielle bruken av vannveien. Denne tidsdybden til bruk av bekkens ressurser er interessant både sett mot landbruk- og næringshistorie i Rogaland.

Kulturmiljøet er godt dokumentert i skriftlige kilder, og er også et sammenhengende område med ruiner og strukturer som er spor etter den varierte bruken av Frøylandsåna over tid. Det er et kvernhusmiljø som har vært i bruk siden 1600-tallet, og vært en viktig del av utviklingen av samfunnet fra selvforsynt gårdsdrift til industrialisering. Miljøet gir et godt innblikk i bruken og utviklingen av vannveien i tråd med at samfunnet endrer seg. Det er også et restaurert kvernhus og tørkehus som kan besøkes, og som viderefører kunnskap om hvordan disse virket. Kulturmiljøet er lett tilgjengelig fra veien. De godt synlige bygningene og demningene som ligger i sitt opprinnelige miljø med uforstyrret tilknytning til Frøylandsåna gir en god opplevelsesverdi.

Deler av området, det restaurerte kvern- og tørkehuset blir vedlikeholdt og brukt i formidlingsøyemed av Riska historielag.

Sårbarhet og forvaltning

Området ligger inn i kommuneplanen som grønnstruktur med bevaring kulturmiljø, hensynsone H570. Mindre deler i nord ligger også innenfor arealformål boligbebyggelse. NVE har planer om å gjøre større endringer som å tildekke damkrone og fjerne deler av nederste dammur, lukehus og tappearrangement. Dette vil føre til endringer i både det helhetlige kulturmiljøet, og på noen av de enkelte verneverdige bygningsrestene.

Kulturmiljøet er sårbart for forfall og endringer av damanlegget. Det er også sårbart for flom.

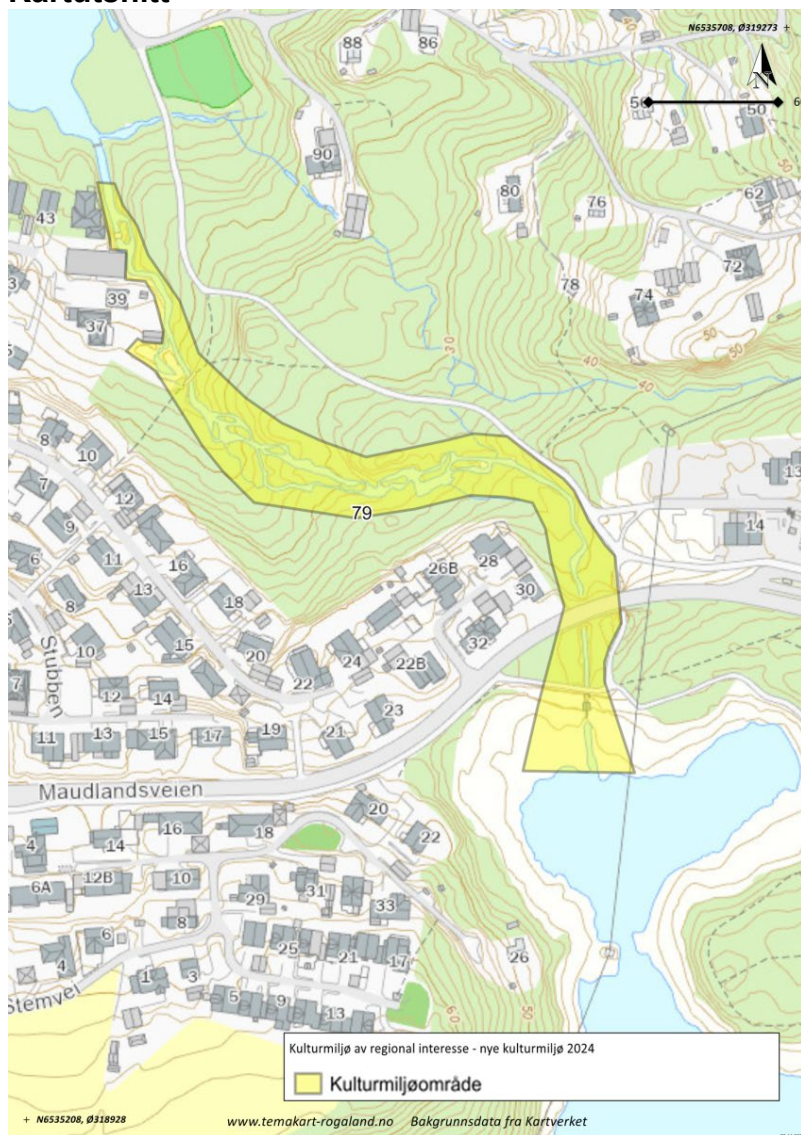
Til sammen elleve ruiner/kvernhus og rester etter damutbyggingen har selvstendig markering som verneverdige i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

Hovedbilde

Kvernhus ved Frøylandsåna.
Rogaland fylkeskommune, 22.04.2023

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Kvernhus ved Frøylandsåna.
Rogaland fylkeskommune, 22.04.2023

Sviland kraftanlegg

Id	80
Navn	Sviland kraftanlegg
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Industri og næring
Periode	1900-1999
Kilde	Sandnes kommune sitt kulturminneregister (pr. sept. 2022)
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Sviland kraftanlegg består av to kulturmiljø, knyttet sammen i et multipolygon i det regionale kulturminneregisteret.

Fra Sandnes kommune sitt kulturminneregister:

Sandnes kommune fikk sitt første elektrisitetsverk i 1909. Svilandsvassdraget med vann fra Skjelbreivatnet ble innkjøpt i 1907, og seinere utvidet til å omfatte Sviland- og Seldalsvatnet. Til sammen ga det, ved oppbygging av en 8 meter høy demning, et basseng med 2 millioner kubikkmeter og en effekt på 1500hk. Nedslagsfeltet er på 33 kvadratkilometer og fallhøyden på 72 meter.

Da Svilandsanlegget ble satt i drift i 1909 var Øglænds verksted og Lars Øglænd sin privatbolig blant

de første som fikk strøm. Lars Øglænd var, i egenskap av ordfører og styreformann i Sandnes e-verk,

pådriver og foregangsmann for å få bygget Sviland kraftverk med overføringslinje ned til Sandnes by.

Gatelysene i Sandnes fikk elektrisk lys 17.mai samme år. I 1909 ble også anlegget tatt i bruk i

etableringen av byens første kommunale vannverk i Gisketjernet ved at det ble anlagt en elektrisk

pumpe ved Lakshølen som pumpet opp vann til Gisketjernet med kraft fra kraftverket på Sviland.

Miljø 301, det østligste miljøet begynner ved Lyngnesveien. går videre mot Svilandsfossen, og består blant annet av en steinsatt kanal som går fra Svilandsåna mot kraftstasjonen og stasjonsområdet. Nær kraftstasjonsbygget står det også et bolighus i sveitserstil som hører til i stasjonsområdet. Fra kraftstasjonen går det rør

bortover i fjellsiden langs fjellet Sygno mot en av de tekniske bygningene til anlegget. Videre går rørgata som er overbygd med blikkplater mot et teknisk bygg som er bygget over rørgata ved Svilandsåna, før rørgata går mot demning med teknisk bygg og dammur ved Skjelbreitjørna.

Miljø 302: Del av Sviland kraftanlegg. Kanal i hovedsak bygd ut på 1960-tallet. Kanalen vises på flyfoto i 1971, men ikke i 1960. Innenfor kulturmiljøet finnes det rester av to kvernhus, det har tidligere stått tre stykker i området. Nede ved Svilandsvannet stod også det tradisjonelle steinnaustet som ble bygget av Sviland kraftstasjon i 1920. Dette naustet er i dag borte.

Nærmere beskrivelser av enkeltelementer som hører til anlegget finnes i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

Omfang

To kulturmiljø inngår i temaet "Sviland kraftanlegg".

Det vestligste området/polygonet (miljø 301 i Sandnes kommune sitt kulturminneregister) strekker seg fra der Svilandsåna krysser Lyngnesveien, videre mot kraftstasjonsområdet og følger kanalen mot dammuren ved Skjelbreitjørna. Innenfor området er det et bolighus, kraftstasjon, kanaler/rørgate, tekniske bygninger, demning og dammur.

Det østligste området/polygonet (miljø 302 i Sandnes kommune sitt kulturminneregister) strekker seg fra tuppen av Svilandsvannet, oppover vassdraget Svia, slik at den utbygde kanalen, rester av noen kvernhus og området der naustet til kraftanlegget stod er innenfor området.

Avgrensinga er den samme som i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

Regional interesse

Kulturmiljøet består av to geografisk adskilte miljøer som samlet forteller en historie om elektrifisering og bruk av vassdrag i Rogaland og den første kraftutbygginga i Sandnes.

Området er vurdert til å være av regional interesse på grunn av flere verdier.

Området i sin helhet er et viktig kulturmiljø og representerer tidlig elektrifisering i Rogaland, samt at området har autentisitet og flere godt bevarte bygg og anleggskonstruksjoner. Alle enkeltelementene har egen verneverdi i seg selv, og sett i sammenheng og med plasseringen i landskapet utgjør de også et regionalt viktig og unikt kulturmiljø.

Området har en godt dokumentert historie, og viser hvordan kraftutbygging og prosessen rundt denne viktige industrien starta. De bevarte delene av anlegget er fysiske spor som gir et godt bilde av hvordan arbeidet ble utført og anlegget ble driftet. Anlegget spilte også en stor rolle i utviklinga av Sandnes som en industriby,

og er en tidlig del av krafteventyret som er en svært viktig del av historien til Rogaland, og har stor kunnskapsverdi.

Kulturmiljøet er svært autentisk og ligger godt synlig i landskapet. Alle de synlige delene av anlegget har stor opplevelsesverdi både som enkeltelementer og i landskapet de ligger i. De er tydelige monument over krafthistorien i Rogaland. Kraftstasjonen er bevart av Lyse som et kulturminne, og er svært godt vedlikeholdt.

Sårbarhet og forvaltning

Kulturmiljøet ligger innenfor arealformålet LNFR, og har hensynssone H570 bevaring kulturminner i kommuneplan for Sandnes. Området er sårbart for utbygging/omdisponering og generelt forfall. Kulturmiljøet er videre sårbart for flom.

Hovedbilde

Damhus og demning Sviland kraftverk

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 17.11.2017

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Sviland kraftstasjon

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 17.11.2017

Bildevedlegg 2

Steinsatt kanal opp mot Sviland kraftstasjon

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 05.07.2018

Figgjo trikotasjefabrikk og Ålgårdbanen

Id	81
Navn	Figgjo trikotasjefabrikk og Ålgårdbanen
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Industri og næring, Samferdsel og kommunikasjon
Periode	1900-1999
Kilde	Sandnes kommune sitt kulturminneregister (pr. januar 2024)
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Fra Sandnes kommune sitt kulturminneregister:

Miljø 401: Figgjo trikotasjefabrikk: Et unikt, helhetlig og representativt vannkraftbasert industrimiljø fra rundt 1900 med fabrikkanlegg, disponentbolig, fabrikkbygde og selvbygde arbeiderboliger bundet sammen med en gammel steinbro over ressursgrunnlaget – elva Figgjo.

Fabrikken ble lagt på en flate ved elvebredden. Utover 1890-tallet ble den stadig utvidet og det kom

hus for ulike funksjoner, slik at produksjonshus, lager og kontor etter hvert fylte mye av flaten og deler

ble sammenbygd. Kontor- og lagerbygning bygd i 1897, kjelhus og ullager i 1897, verksted rundt 1915. Siste

tilskudd er et lagerhus fra 1960-tallet.

Ålgårdbanen:

Deler av Ålgårdbanen er tatt med i kulturmiljøet siden mye av den er kulturminne i seg selv, men her er det også sett i sammenheng med industriområdet Figgjo trikotasjefabrikk.

Det ligger tre bygninger og en jernbaneundergang innenfor den nordvestlige delen av kulturmiljøet. Informasjon om bygningene er hentet fra Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

Den sørligste stasjonsbygningen er ekspedisjonsbygning på Figgjo stoppested på Ålgårdbanen. Bygd til åpningen av banen i 1924. Tegnet av arkitekt R. Werenskiold ved NSB's arkitektkontor i nyklassisistisk stil. Lang, smal og lav bindingsverksbygning med helvalmet tak og liggende kledning. Kontor, venterom og godshus bygd sammen i en rekke.

Neste bygning mot nord er tidligere ekspedisjonsbygning på Foss-Eikeland stoppested på Ålgårdbanen. Bygd til åpningen av banen i 1924. Flyttet til Figgjo stoppested i 2018. Bygget er tegnet i nyklassisistisk stil av arkitekt R. Werenskiold ved NSB's arkitektkontor. En rektangulær, lav bindingsverksbygning med helvalmet tak, Opprinnelig med liggende kledning. Inndelt i tre rom, kontor, venterom og godshus.

Nordligste bygning er pakkhus for Ålgårdbanen. Bygd 1950. En enkel, enetasjes bindingsverksbygning med pulttak og liggende kledning. Står på støpt perrong like ved skinnene. Tidstypisk for 1950-tallet.

Avgrensning mot nord (fra Sandnes kommune sitt kulturminneregister) Tidligere jernbaneundergang av huggen naturstein på Ålgårdbanen. Undergang for veien mot Kvernaland, bygd til banens åpning i 1924. Etter at godstrafikken på Ålgårdbanen ble nedlagt i 1988, tillot NSB brudd på banen her, for å gi større kjøretøy fri passasje på veien mellom Figgjo og Kvernaland. Veien ble lagt utenom, og den gamle undergangen ble en portal på gangveien. En fint murt hvelvbru med skråstilte støttemurer mot skjæringene, opprinnelig på hver side. Ved veiomleggingen ble den ene støttemuren fjerna og undergangen fikk en rett murt side ut mot veien, murt av original stein (?) og på samme måte. Tross endringene er undergangen et teknisk kulturminne som, foruten samferdselshistorie, forteller om dyktig ingeniørkunst og murerhåndverk.

Omfang

Kulturmiljøet er utvidet i forhold til kulturminneregisteret i Sandnes. Det utvidede miljøet omfatter deler av jernbanelinjen til Ålgårdbanen og stasjonsbygningene. Med denne utvidelsen fremheves en representativ bit av Ålgårdbanen med tilknytning til både stasjonsmiljø og industri, og dette er også i tråd med innspill til BaneNOR sin landsverneplan som er under arbeid. Miljøet strekker seg mot nord fra fabrikkområdet fram til jernbaneundergangen fra 1924. Det ligger arbeider- og funksjonærboliger både sør for jernbanelinjen og nord for elva som ikke er tatt med i denne avgrensningen av miljøet. Deler av disse bør vurderes innlemmet.

Regional interesse

Kulturmiljøet har regional interesse av flere grunner. Det er et autentisk industri- og stasjonsmiljø rundt Ålgårdbanen, der svært mange elementer fra miljøets historie er bevart og godt synlig. I dette kulturmiljøet er det bevart både et industrimiljø, og et transport/infrastrukturmiljø som hver for seg er viktige kulturmiljøer, men som samla gir et mer helhetlig bilde på utviklinga av miljøet langs Figgjoelva. Nærheten til elva, som også er grunnlaget for industrien, er også viktig i dette miljøet.

Miljøet er industrihistorisk og sosialhistorisk verdifullt.

Området er tilgjengelig, vedlikeholdt og gir et godt bilde på både industriutviklinga og opprettelsen av arbeiderboliger og et lite industrisamfunn ved elva, og har høy opplevelsverdi og kan brukes for å formidle den viktige historien. Ved

Ålgårdsbanen er det et museum, og muligheter for å leie dresin som gjør at du kan bruke og oppleve jernbaneskinnene ved et velholdt stasjonsmiljø.

Industri- og boligområdet er under restaurering og i bruk. Delen av Ålgårdbanen fungerer nesten som et utendørs museum, der en av bygningene er et lite jernbanemuseum. Området og Ålgårdbanen skaper lokalt engasjement, og det er kanskje et større potensiale for bruk.

Sårbarhet og forvaltning

Deler av området inngår i reguleringsplan for Rossåsen v/Figgjo. Området med de gamle industribygningene er regulert til industri, og området med den gamle arbeiderboligen er regulert til boligbebyggelse. I kommuneplan er det en hensynssone H570 over det samme området som er markert i Sandnes kommune sitt kulturminneregister. Fabrikkbygningen er under restaurering og skal bli tilrettelagt for ny bruk.

Utvidelsen av kulturmiljømarkeringen som dekker deler av Ålgårdbanen er i kommuneplanen regulert til bane og grønnstruktur.

Området er sårbart for nybygg og større ombygginger, og miljøet som helhet sårbart for større endringer i umiddelbar nærhet som kan forringe sammenhengen og opplevelsen.

Innenfor selve industrimiljøet er det 17 bygninger/elementer som har selvstendig markering/verdivurdering i Sandnes kommune sitt kulturminneregister. I stasjonsmiljøet er det tre bygninger med selvstendig markering/verdivurdering, og så er det selve jernbanesporet. Mer informasjon om enkeltbygninger/elementer finnes i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

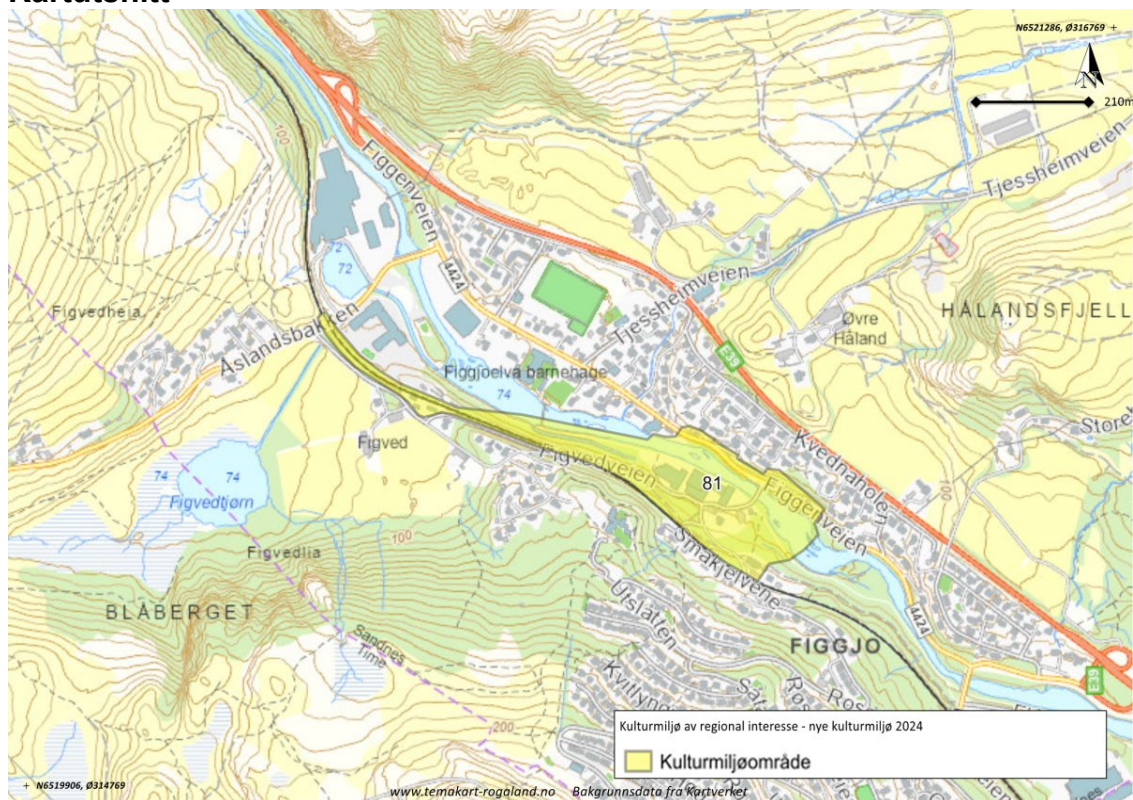
Hovedbilde

Figgjo trikotasjefabrikk - miljø

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 06.12.2016

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Bikinifabrikken på Figgjo.
Rogaland fylkeskommune, 08.08.2024

Bildevedlegg 2

Pakkhus Figgjo stasjon Ålgårdbanen
Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 06.12.2016

Bildevedlegg 3

Figgjo stasjon på Ålgårdbanen.
Rogaland fylkeskommune, 18.11.2020

Vagleleiren

Id	82
Navn	Vagleleiren
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Administrasjon felleskap makt og demokrati
Periode	1900-1999
Kilde	Sandes kommune sitt kulturminneregister (pr. januar 2024)
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Fra Sandes kommune sitt kulturminneregister:

Miljø 502: Vagleleiren ble bygd av Sivilforsvaret som Jæren fjernhjelpleir og tatt i bruk i 1953. De var fjernhjelpkolonnenes base som sivilforsvarets strategiske reserve i krigs- og krisetilstand. De spilte en viktig rolle i beredskapsplanleggingen. Leirplanen, uteområde og bygningsmassen har høy grad av opprinnelighet. Leiren har stor regional kulturhistorisk verdi som et svært godt bevart kulturmiljø fra den kalde krigens første fase.

Vagleleiren ble bygd som del av en plan med 14 omtrent samtidige fjernhjelpleire i landet. Opprettelsen av fjernhjelp kom etter erfaringer fra 2. verdenskrig, der en så at det var viktig å ha hjelpemannskap utenfra som kunne være raskt på plass for å hjelpe sivilbefolkningen. Det ble opprettet flere fjernhjelpsleire som skulle huse og utstyre hjelpemannskapene ved behov. Midt på 1960-tallet ble fjernhjelpleirene sentrale opplæringscentre for sivilforsvaret. Vagleleiren ble da skolen for Sør- og Vestlandet sivilforsvarsdistrikt. Fjernhjelpkolonnene ble forløpende tilpasset nye trusler og i 1992 var kolonnen en innsatsstyrke på 780 personer, pluss reserver. Jæren fjernhjelpkolonne ble nedlagt i 1996. Siste kurs for sivilforsvaret ble holdt i 2011.

Vagleleiren ble anlagt på grunn som staten alt eide, i et skogsområde som Forstvesenet/Statskog hadde kjøpt på 1880-tallet. Men området hadde også en tidligere militær tilknytting. Det grenset opp til Vaglemoen, som overtok som ekserserplass etter Skeiane i 1870. Her hadde det vært store samlinger under første verdenskrig.

Grunnarbeidene til Vagleleiren startet i 1951 og i 1953 ble første byggetrinn tatt i bruk. Bygningsteknisk besto leiren av et administrasjonsbygg, en tjeneste bolig for kvartermester og tre forlegninger med garasjeanlegg i underetasjene. Vagleleiren er oppført etter typetegninger, etter samme mal som flere andre fjernhjelpere i landet. Det ble bygd nytt undervisningsbygg i 1982 og senere fire øvingshaller for røykdykking og brannøvelser. De nye bygningene underordner seg den opprinnelige planen.

Informasjonen er hentet fra Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

Omfang

Avgrensing er den samme som i Sandnes kommune sitt kulturminneregister. Området omfatter bygningsmiljøet i Vagleleiren, og ligger på nordsiden av elva Figgjo. Kulturmiljøet avgrenses av Vagleskogen i alle andre retninger. Innenfor kulturmiljøet er det i dag 12 bygninger. Opprinnelig var det administrasjonsbygg, tjenestebolig for kvartermester og tre forlegninger med garasjeanlegg. Det har opp gjennom tiden kommet noen nye bygg (se Sandnes kommune sitt kulturminneregister).

Regional interesse

Leirplanen, uteområde og bygningsmassen har høy grad av opprinnelighet. Leiren har stor regional kulturhistorisk verdi som et svært godt bevart kulturmiljø fra etterkrigstiden og den kalde krigen.

Kulturmiljøet er et godt eksempel på fjernhjelpere og den standardiserte oppbyggingen av disse. De er viktige informasjonskilder knyttet til Siviltforsvarets oppgaver og historie, og gir også et innblikk i moderne etterkrigshistorie. Leiren var den sentrale fjernhjelpere på Jæren og Rogaland, den er godt bevart og har høy kunnskapsverdi.

Området eies av Stavanger kommune og er fremdeles i bruk, og er ikke tilgjengelig for publikum. Området kan ha stor bruksverdi for formidling, dersom det skulle åpnes for publikum. Det er gjort få endringer, og kulturmiljøet fremstår autentisk.

Sårbarhet og forvaltning

Området er i kommuneplan regulert til offentlig og privat tjenesteyting, og med en hensynssone H570 bevaring kulturmiljø. Området er sårbart for inngrep i bygningsmassen og eventuelle nye bygg.

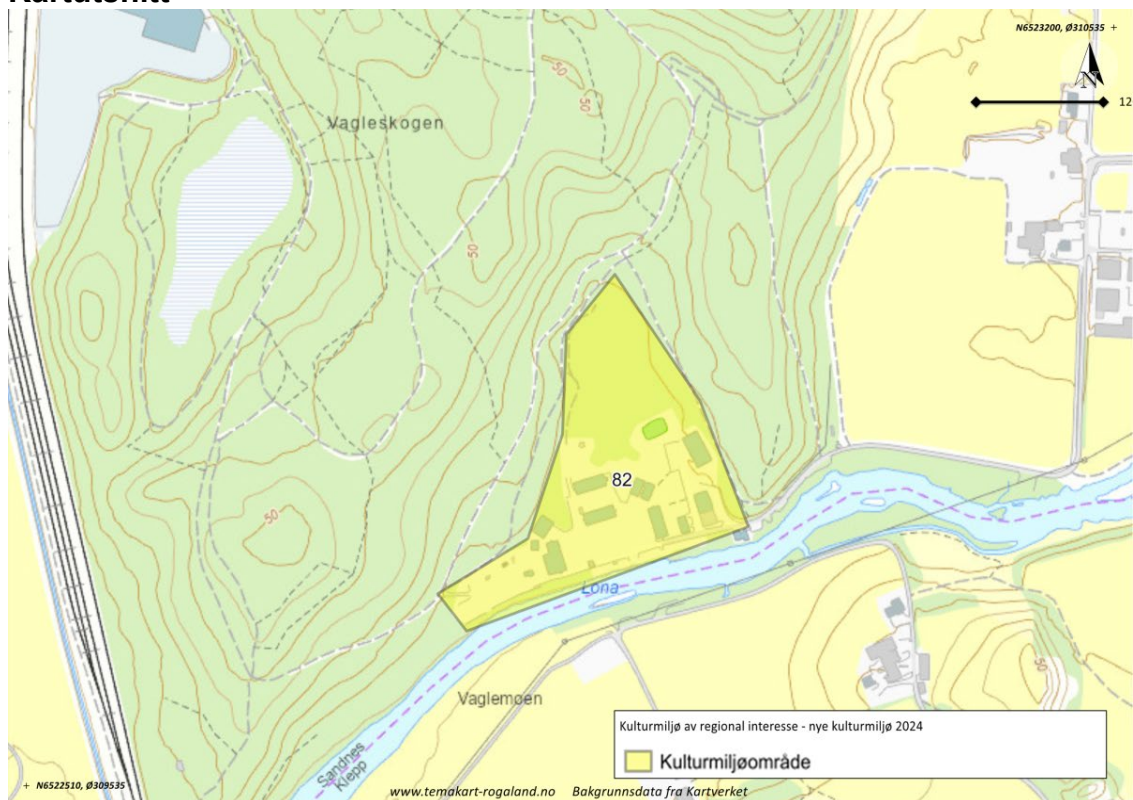
Ingen av bygningene har selvstendig markering i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

Hovedbilde

Oversiktsbilde / flyfoto av Vagleleiren
Flyfoto hentet fra temakart / Norge i bilder, 14.02.2024

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Villaer Brueland

Id	83
Navn	Villaer Brueland
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Busetting by- og tettstadutvikling
Periode	1925-1949
Kilde	Kulturminneregisteret i Sandnes (pr februar 2024)
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Beskrivelsen er basert på opplysninger i Sandnes kommunes kulturminneregister: Miljø 601:

Villakvartalet mellom Kvellurveien, Brugata, Jærveien og Brualandparken er en del av en parsell som ble skilt fra Statens planteskole da denne ble nedlagt i 1932. Parsellen ble stykket ut i hustomter, solgt til private og suksessivt bebygd 1932–1936. Husene har generelt bevart så mye av deres opprinnelige karakter, at området er lett å lese som et representativt og helhetlig villaområde fra perioden.

Direktørboligen til Sigurd Øglænd med stort og tilpasset hageanlegg tegnet av Ole Landmark og oppført i 1933 (Samuel J. Sandveds vei 80) er det mest storslagne anlegget i området. Anlegget trekkes i Sandnes kommunens kulturminneregister frem som det mest gjennomførte anlegget i Sandnes innen sin stiltype (nyklassisisme og nybarokk).

Eiendommene har generelt store hageanlegg, og ligger i umiddelbar forlengelse av Sandvedparken. Sandvedparken er en etterkommer etter det store anlegget til Statens Planteskole, som har en viktig plass i Rogalands kulturhistorie.

Rett sør for villaområdet ligger Kvellurveien som representerer viktige, historiske ferdselsårer mot sørøst.

I Sandnes kommunes kulturminneregister inngår to villaer i det samme kulturmiljøet. Disse er fra henholdsvis 1914 og 1920 og har store kvaliteter. Det er viktig at disse tas hensyn til og i noen grad ses i sammenheng med kulturmiljøet, men de forteller en annen historie enn husene fra utbyggingen på 1930-tallet, og er ikke innenfor avgrensningen til det regionale kulturmiljøet.

Omfang

Avgrensing er som i Sandnes kommunes kulturminneregister, men randområder med to eldre villaer er tatt ut. Disse villaene har klare kvaliteter, men de knytter seg ikke direkte til det særegne 1930-tallsmiljøets historie. Området er avgrenset av veier og Storaåna i øst.

Regional interesse

Villane ved Brueland er et enhetlig og godt bevart villaområde fra 1930-tallet, og har derfor både kulturhistorisk, stilhistorisk og arkitektonisk verdi.

De store hageanleggene i randsonen til Sandvedparken – som må ses som en videreføring av Statens planteskole – bidrar til verdien. Direktørboligen til Sigurd Øglend med hage har særlig høy verdi.

Sårbarhet og forvaltning

Området er sårbart for forstyrrende inngrep i husene i form av fasadeendringer, tilbygg og nybygg – evt. også inngrep i den overordnede strukturen. Endring av hageanlegg kan være utfordrende, særlig ved direktørboligen i Samuel J. Sandved vei 80. Det bør vurderes om det samlede anlegget i Samuel J. Sandveds vei 80 har nasjonal verdi.

Området, med en litt videre avgrensning, er vist som et helhetlig kulturmiljø med en rekke verneverdige enkeltbygninger i kulturminneregisteret til Sandnes kommune. Et tilsvarende område er vist som hensynssone H570 i gjeldende kommuneplan. Området er regulert gjennom en eldre plan uten vernebestemmelser. Kulturmiljøet bør reguleres til hensynssone H570 med bestemmelser.

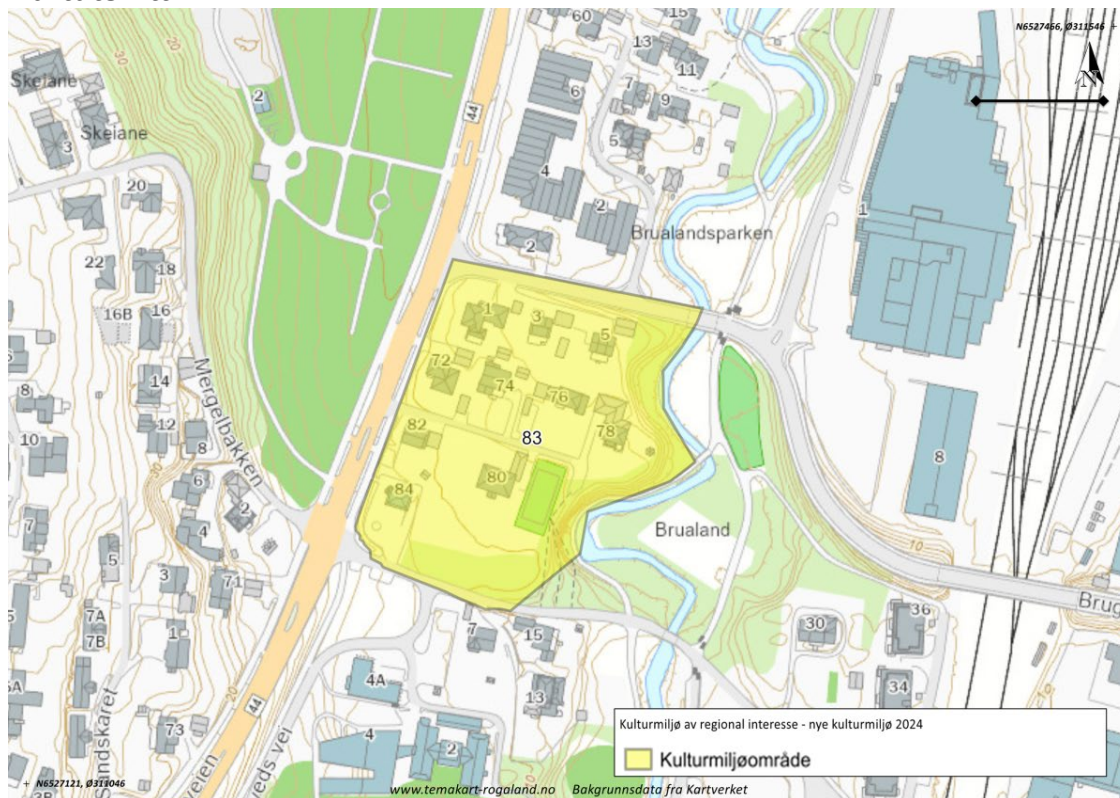
Hovedbilde

Jærveien 80

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 05.12.2016

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Jærveien 80 med storslått hageanlegg og tennisbane Flyfoto hentet fra temakart / Norge i bilder, 14.02.2024

Bildevedlegg 2

Jærveien 76

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 05.12.2016

Bildevedlegg 3

Brugata 3

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister

Leanuten

Id	84
Navn	Leanuten
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Krig og konflikt
Periode	1940-1945
Kilde	Sandes kommune sitt kulturminneregister (pr. februar 2024), Sandnes kommune kommunedelplan for kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap
Vernestatus	Kulturminneplan, Hensynssone (pbl)
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Støttepunktet på Leanuten var et strategisk viktig område for tyskerne under annen verdenskrig og lå langs pansermuren som strakte seg fra Ganddal i Sandnes til Vigdel i Sola. Fra Leanuten hadde okkupasjonsmakten god oversikt over slettene som ledet inn mot Sola og var et viktig forsvarsområde ved et eventuelt angrep sørfra. Støttepunktet på Leanuten hadde et stort antall bunkere, flere kanoner og infanteristillinger og var det mest bemannede støttepunktet langs pansermuren. I tillegg var det et sentralt område for forsvarsverkene i området og hovedkvarteret for staben som ledet de omkringliggende støttepunktene på Høyland, Ganddal og Heigre lå også på Leanuten. Støttepunktet på Leanuten hadde en viktig og sentral rolle i forsvaret av Sola flyplass og Festung Stavanger.

På tyske kart fra 1945 var det markert 14 permanente forsvarsbygg, i tillegg til forsvarsmurene, men det er kun et fåtall av bunkere, en tunnel, en kanonstilling og noen rester av forsvarsmurene som står igjen i dag. Etter krigen ble området tatt i bruk av Heimevernet, men etter at leieavtalene ble oppsagt ble flere av bunkerne som lå på dyrket mark nedgravd.

Omfang

Kulturmiljøet har samme utstrekning som vist i Sandnes kommune sitt kulturminneregister, og omfatter kjente rester etter støttepunkt Lea.

Regional interesse

Med sin direkte tilknytning til pansermuren har støttepunktet på Leanuten en viktig rolle i forsvarslinjen mot en mulig alliert invasjon. Dette betyr at kulturmiljøet har en særlig regional og nasjonal krigshistorisk verdi, særlig når det ses i sammenheng med de bevarte delene av pansermuren med tilknyttede støttepunkt samt øvrige krigsminner i Sola og Sandnes.

Selv om en god del av anlegget er fjernet etter krigen gir de bevarte delene et godt bilde på hvordan anlegget var, og gir anlegget opplevelsesverdi og potensiell bruksverdi for formidling.

Sårbarhet og forvaltning

Kulturmiljøet er sårbart for terrenginngrep, nedbryting og tilgroing. Om mulig bør en skjøtselsplan etableres.

Kulturmiljøet er vist i Sandnes kommunes kulturminneregister som helhetlig kulturmiljø. Samme område er vist med hensynssone H570 i gjeldende kommuneplan. Området har ikke reguleringsplan, men har i kommuneplanen arealformål LNRF, og området kan da være sårbart for tiltak som er tillatt innenfor dette arealformålet.

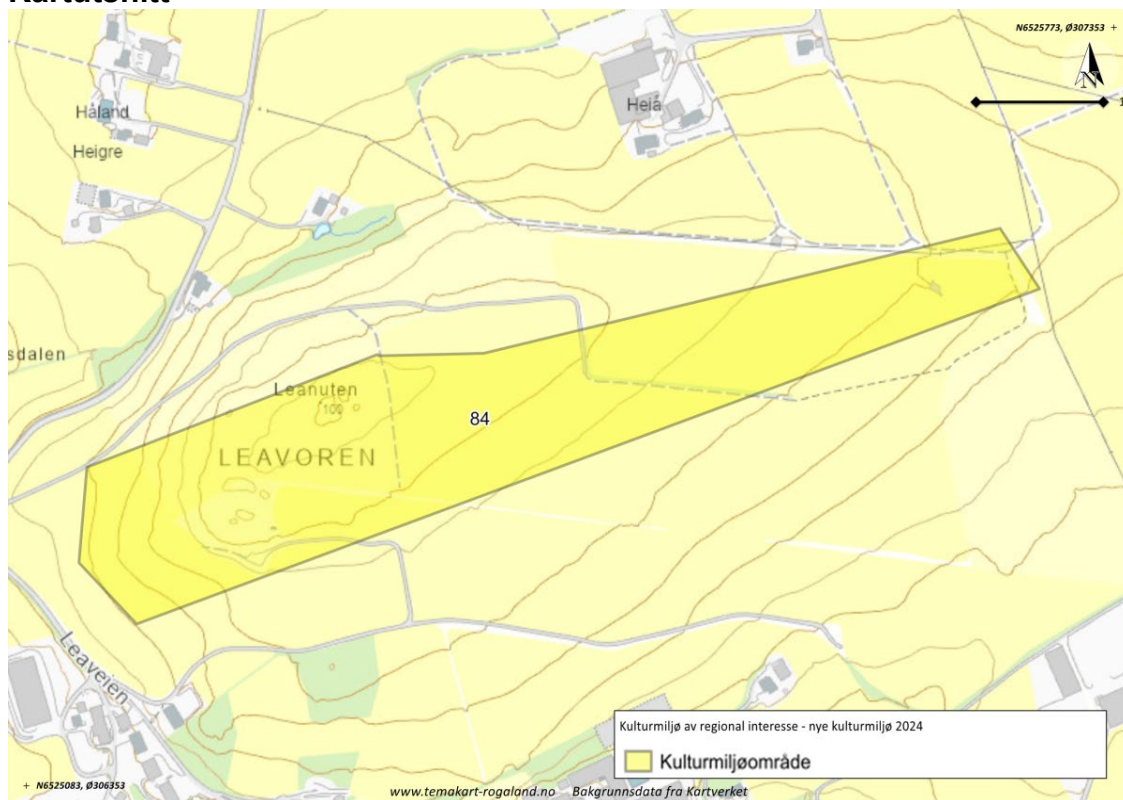
Hovedbilde

Bunker - Leanuten

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 22.07.2015

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Tunnel - Leanuten

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 22.07.2015

Somahaugen

Id	85
Navn	Somahaugen
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Krig og konflikt
Periode	1940-1945
Kilde	Sandnes kommune sitt kulturminneregister (pr. februar 2024), Sandnes kommune kommunedelplan for kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap
Vernestatus	Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Det var mye tysk aktivitet i området rundt Somahaugen under annen verdenskrig. På toppen av selve haugen lå et større luftvern batteri som ble etablert for å forsvare områdene rundt Sola flyplass fra luftangrep. Langs haugen og oppover skråningene finner man i dag restene etter fem hus og fem ammunisjonslagre knyttet til luftvern batteriet på toppen. Takene på husene har vært ødelagte, men virker ut i fra nyere fotografier å ha blitt fornyet. Ammunisjonslagrene ligger under bakken og er i god stand.

Omfang

Kulturmiljøet har samme avgrensning som i Sandnes kommunes kulturminneregister, og består av restene etter et luftvern batteri fra annen verdenskrig i form av ammunisjonslagre og restene av tilhørende bygninger.

Regional interesse

Luftvern batteriet på Somahaugen var en av flere forsvarsverk som hadde som hensikt å sikre flyplassen på Sola under annen verdenskrig og har dermed en betydelig regional krigshistorisk verdi, sett i sammenheng med den store tyske aktiviteten rundt Sola flyplass og Stavanger.

Sårbarhet og forvaltning

Kulturmiljøet er sårbart for terrenginnngrep, og muligens utvasking og erosjon pga. klimaendringer. Om mulig bør en skjøtselsplan etableres.

Området ligger inne med hensynssone H570 bevaring kulturmiljø og har arealformål LNRF i kommuneplanen.

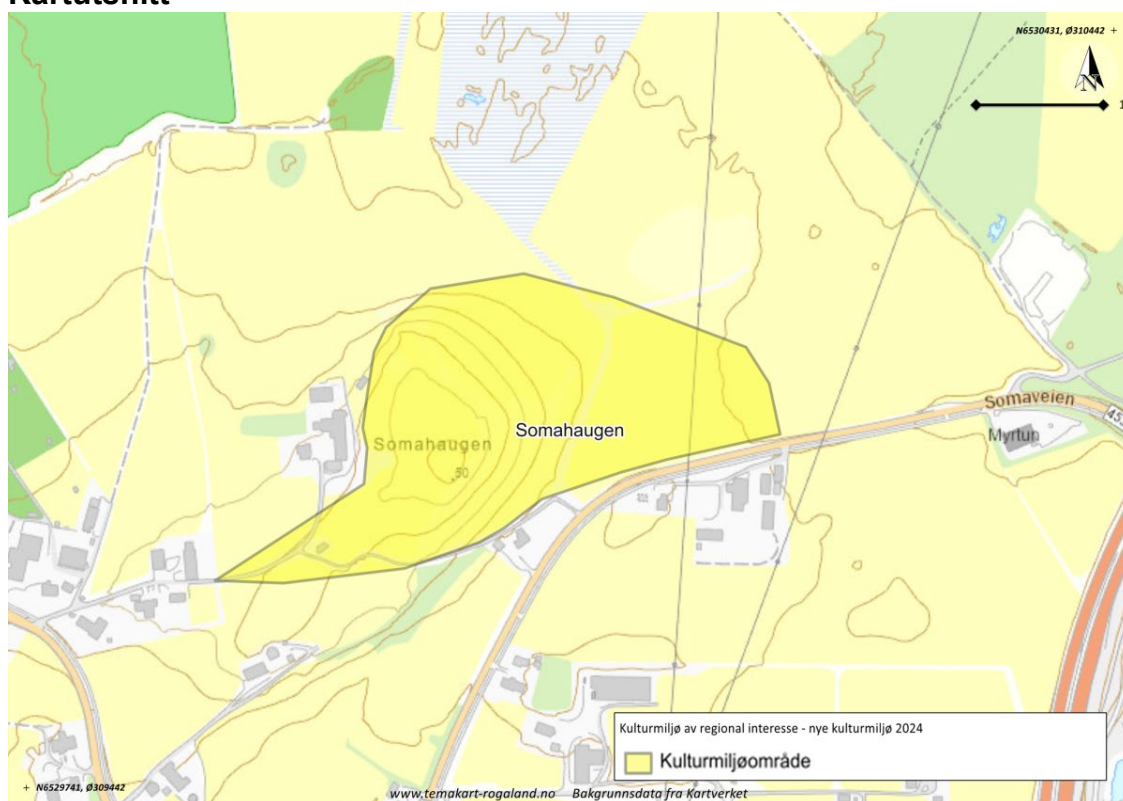
I Sandnes kommune sitt kulturminneregister ligger det innenfor kulturmiljøet, 10 enkeltminner med egen markering og verne vurdering.

Hovedbilde

Hus tilknyttet luftvern batteriet på Soma
Bilde fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 04.08.2015

Kartutsnitt

Kartutsnitt oktober 2024.

Bildevedlegg 1

Ammunisjonslager ved luftvern batteriet på Soma
Bilde fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 02.08.2015

Tronsholen

Id	86
Navn	Tronsholen
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Industri og næring
Periode	1900-1999
Kilde	Kulturminneregisteret i Sandnes (pr. desember 2023)
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan, Anna vern
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Informasjon hentet fra Kulturminneregisteret i Sandnes,
Miljø 801:

Like etter andre verdenskrig gikk Stavanger Elektrisitetsverk og Maudal Kraftlag sammen om å stifte Lyse Kraftverk. Målet var en storstilt kraftutbygging innerst i Lysefjorden, med kraftoverføring til en ny sekundærstasjon i Høyland. Den fikk navnet Tronsholen transformatorstasjon og ble satt i drift i 1953. Den er et fjellanlegg med inngang fra et portalbygg som fungerer som inngang til fjellhallene. Portalbygget har også en montasjehall med kraftig løpekran. Portalbygget er oppført i betong og er et velkomponert bygg med klare funksjonalistiske trekk. Det utmerker seg med hvordan store vindusfelt er komponert inn i fasaden. Portalbygget ble tegnet av Tor Johannessen fra Lyse Kraftverk og var ferdig i 1952.

Foran portalbygget er det et større koblingsanlegg med bardunerte galvaniserte stålmaster i friluft, representativ for denne typen anlegg. Anlegget på Tronsholen er siden utvidet. En kommandosentral ble sprengt ut i øst med nødutgang. Muffehuset, der kablene fra fjellanlegget føres ut i friluft, sto klart i 1964 og ble tegnet av Bjørn Skjold. Like ved transformatorstasjonen har Lyse Kraftverk hatt et velferdsbygg. I 1982 ble det bygd et eget kontorbygg.

Tronsholen transformatorstasjon er i NVEs temaplan "Kraftoverføringens kulturminner" vurdert som kulturhistorisk verdifull i et nasjonalt perspektiv. Det begrunnes historisk blant annet med at transformatorstasjonen og anlegget med Lysebotn Kraftstasjon som helhet betød et gjennombrudd for Lyse. Anlegget etablerte stabil strømlevering i regionen, noe som kom mange til gode i etterkrigstidens Rogaland.

Transformatoren var en av de første bygget som fjellhall. Fjellhallen spilte en sikkerhetspolitisk rolle i sammenheng med levering av strøm til viktige militæranlegg.

Tronsholen ses i sammenheng med de tre masterekkene som går herfra mot Lysbotn. Disse linjene er også listeførte, men etter oppgradering av linjene til 420 kV ble masterekke som ble bygget i 1957 revet og erstattet med ny masterekke i perioden mellom 2018-2022. Det er også gjort noen utbedringer på koblingsanlegget utenfor stasjonen i denne perioden.

Omfang

Kulturmiljøet har samme avgrensing som i Sandnes kommune sitt kulturminneregister. Området omfatter koblingsanlegget utenfor, Selve portalbygget og tilhørende bygninger samt fjellhallen og deler av fjellsiden opp mot masterekkene.

Regional interesse

Transformatorstasjonen Tronsholen, med tre generasjoner masterekker, er i NVEs temaplan Kraftoverføringens kulturminner (2010) vurdert til å ha nasjonal interesse. Tronsholen transformatorstasjon er regionalt viktig både som et eksempel på en av de første stasjonene bygd inne i fjell, den viktige rollen med sikring av strømforsyning i Rogaland.

Teknisk representerer anleggets skala med stasjon i fjellhall og overføringsledninger et pionerarbeid i Rogaland.. Siden Tronsholen er vurdert som nasjonalt viktig er det samlet mye informasjon om selve byggene, inventar og historien om utbygginga i NVE sin rapport om Kraftoverføringens kulturminner. Lyse har også mye informasjon om Tronsholen i sine arkiver. Foruten det fysiske anlegget som gir oss mye kunnskap om bygninger og prosess, er alt rundt strømutbygginga etter 2 verdenskrig godt dokumentert i ulike kilder. Dette er viktig historie både regionalt og nasjonalt, og Tronsholen kulturmiljø fremstår som et autentisk, synlig og tydelig symbol på denne utviklinga. Miljøet har stor kunnskapsverdi.

Selve portalbygget til Tronsholen er inngjerdet, og kraftstasjonen er fremdeles i bruk, og er derfor utilgjengelig for publikum. Likevel er det fullt mulig å se bygget og miljøet rundt. Det er gjort lite endringer på bygget, så miljøet med portalbygg plassert inn til fjellet og masterekkene bak er et autentisk miljø, og et godt eksempel på en av de første av denne typen kraftstasjoner.

Tronsholen er fremdeles i bruk, men kan bli et interessant formidlingsverktøy om kraftens historie og betydning, om det en gang i fremtiden skulle gå ut av bruk.

Sårbarhet og forvaltning

Området har arealformål: Andre typer bebyggelse og anlegg med hensynssone H570 i kommuneplanen, og ligger også inne i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

Kraftstasjonen, koblingsanlegg og mastetraseen med tre linjer ligger inne i NVE sin verneplan, og inngrep må omsøkes hos NVE.

Området må ses i sammenheng med kraftutbygginga i Lysebotn og kraftlinjetraseen med tre masterekker.

Området er sårbart for tekniske endringer, og nye forutsetninger og behov siden anlegget fremdeles er i bruk. Den ene masterekka fra 1957 er revet og erstattet med nye master og linjer.

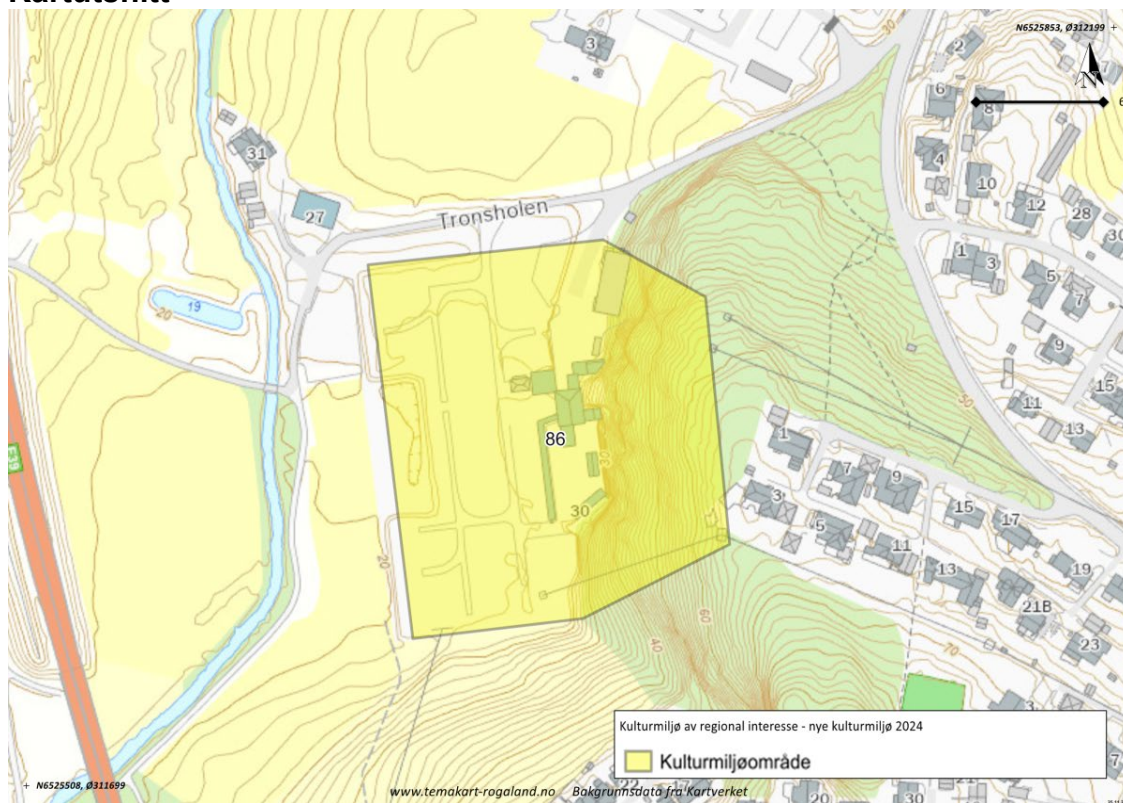
Hovedbilde

Tronsholen transformatorstasjon

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 07.07.2018

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Stangeland mølle og boliger nord for Postveien

Id	87
Navn	Stangeland mølle og boliger nord for Postveien
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Busetting by- og tettstadutvikling, Samferdsel og kommunikasjon, Industri og næring
Periode	1800-1999
Kilde	Kulturminneregisteret i Sandnes pr. februar 2024
Vernestatus	Kulturminneplan, Hensynssone (pbl)
Lenke	

Skildring

Informasjon hentet fra Sandnes kommune sitt kulturminneregister:

Kulturmiljøet omfatter de 4 miljøene 901 (villabebyggelse fra 1910-20-tallet der Solaveien krysser Postveien), 903 (bolighus i Oalsgata 25-31 fra rundt 1930), 904 (industrielt bygningsmiljø fra rundt Stangeland mølle fra 1918-1931) og 905 (småhusbebyggelse hovedsakelig fra rundt 1880-1913) i kulturminneregisteret til Sandnes kulturminneregister. Bebyggelsen er tett geografisk sammenbundet og er, med bare et par enkelte unntak, vokst frem i perioden fra 1896 til ca. 1930. Selv om det er karakterforskjeller i bebyggelsen, vurderes miljøet å vise en viktig og samlet utbyggingshistorie over en kort periode i et avgrenset område.

(905) Småhusbebyggelsen i Solveien 40, 42, 45 og 47 er karakteristiske for den selvgrodde småhusbebyggelsen rett utenfor bygrensen. Det eldste huset er fra 1880, mens de øvrige hus er oppført eller tilflyttet fra 1896-1910. Autentisitet og stilarter varierer, men som tidlig småhusbebyggelse utgjør de likevel en liten, lett lesbar enklave.

(901) I området mot nordøst, der Solaveien krysser Postveien vokste det frem et enhetlig miljø med trevillaer. Perioden strekker seg fra 1908 til 1931, men hovedparten er fra 1910- og 1920-tallet. Det enhetlige miljøet viser en tydelig vekstperiode i de sentrumsnære områder med enhetlig stilpreg. Husstørrelsene varierer, men praktisk tatt alle er i sveitserstil med noen innslag av jugendstil.

(904) Stangeland Mølle har tradisjoner langt tilbake i tid. Oalsbekken har gitt grunnlag for mølledrift siden 1846, hvor den eldste mølla ble etablert i bekkefareet. Det er denne som siden har utviklet seg til dagens anlegg. I 1918 ble det bygd ny elektrisk mølle, det er den møllebygningen som står her i dag. I 1931 ble mølla utvidet med stort lagerbygg. De to villaene i Oalsgata 33 og 35 var knyttet til mølla,

den ene som bolig for møllas eier. De er bygd på 1920-tallet, er preget av tidens nybarokk og jugendstil og har bevart opprinnelig eksteriør godt, med mange fine stildetaljer. Mot Oalsgata er det tilhørende hager.

(903) Oalsgata ble anlagt rundt 1920, og de fire bolighus i nummer 25 til 31 ble oppført rundt 1930. Husrekken er svært representativ for den tidlige utbyggingen langs den nyanlagte ferdselsåren, og utgjør et enhetlig miljø. Stilpreget er en tidstypisk blanding av jugendstil og klassisisme. Autentisiteten i detaljer varierer, men som helhet gir miljøet et opprinnelig inntrykk. De framstår som markante i gatebildet og bidrar til å knytte Oalsgata til utbyggingsepoken.

Miljøet som helhet viser hvordan den rivende utvikling i utbyggingen i en kort periode på bare ca. 35 år har gitt seg utslag i små, forskjelligartede, men likevel ensartede delmiljøer på et svært begrenset område. Her er det småårsbebyggelsen langs den gamle utfartsveien (Solaveien), større villaer i utkanten av sentrum, et omfattende industrianlegg basert på den viktige vannkraften og tidstypisk utbyggelse langs den nye utfartsveien (Oalsgata).

Omfang

Kulturmiljøet er vist med et omfang der tilsvarer miljøene 901, 903, 904 og 905 i kulturminneregisteret til Sandnes kulturminneregister.

Regional interesse

Miljøet illustrerer innenfor et svært avgrenset område svært ulike, men likevel tydelige, utslag av den rivende byutviklingen i Sandnes fra ca. 1900-1930. Området har stor kulturhistorisk verdi. Det er for vesentlige deler av bebyggelsen store arkitektoniske og estetiske verdier.

Møllebygningene har – i tillegg til arkitektonisk verdi – stor kultur- og industrihistorisk verdi. Møllen er en av de få bevarte etter den omfattende mølleindustrien, hvor især havregrynproduksjonen var et særtrekk for industrien i Sandnes. Bygningen har svært høy autentisitet.

Sårbarhet og forvaltning

Bygningsmassen er sårbar for endringer som forstyrrer autentisitet, stiluttrykk og estetikk. Flere hus har likevel blitt tilbakeført – slike prosjekter bidrar positivt til miljøet.

En planprosess med mål om å erstatte industribygningene på Stangeland Mølle med ny og omfattende bygningsmasse er igangsatt. Et slikt grep vil innebære et vesentlig tap for kulturmiljøvernet, både lokalt og regionalt

Kulturmiljøene er avmerket i Sandnes kommune sitt kulturminneregister og kommuneplanen med hensynssone H570, men arealformålet er boligutbygging og det er ikke særskilte bestemmelser som ivaretar bygningene veldig detaljert i reguleringsplan. Det at de har en hensynssone gir et visst vern siden de skal inn til kulturminnemyndighetene ved ulike inngrep.

Samlet er det 24 bygninger med egen markering og verne vurdering, samt et veifar (Solaveien som var kjerrevei mellom Sola og Sandnes) i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

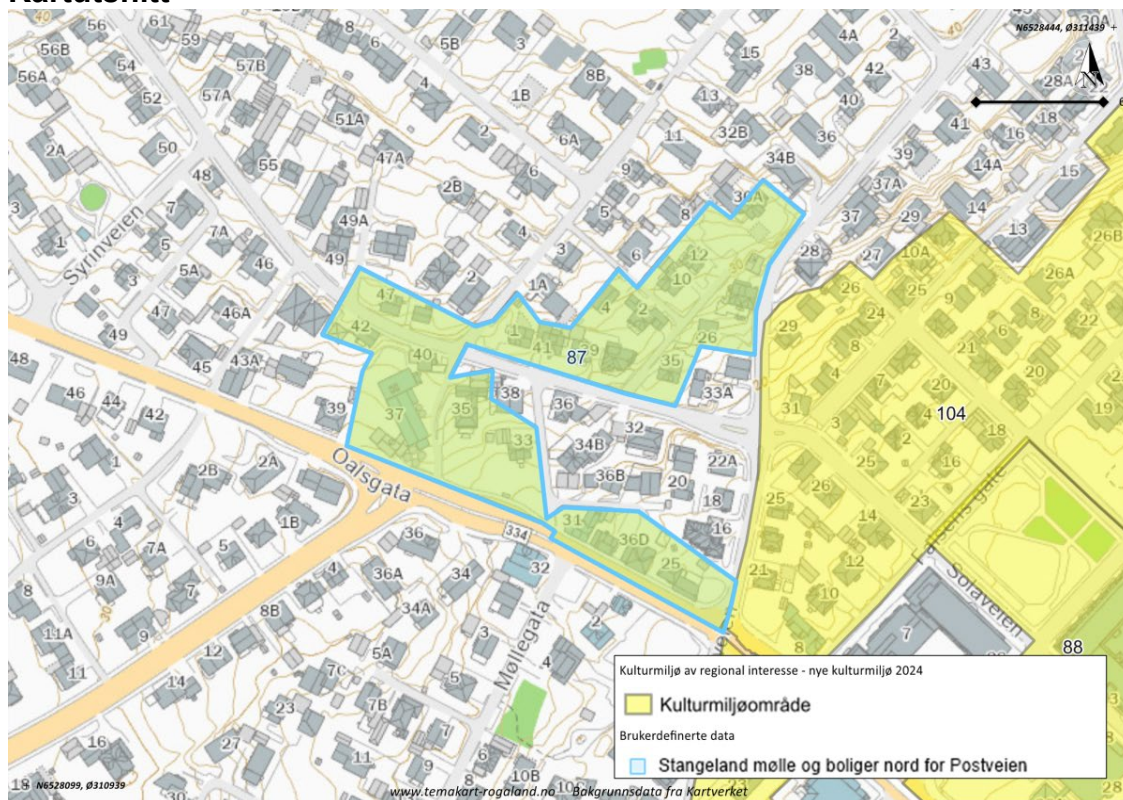
Hovedbilde

Husrekke i Oalsgata

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 05.12.2016

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Stangeland mølle

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 27.11.2017

Bildevedlegg 2

Stangeland mølle - møllemesterbolig og bolighus
Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 27.11.2017

Bildevedlegg 3

Solaveien 42
Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 27.11.2017

Kvartalsbyens sentrum med Nygårdsbrukene

Id	88
Navn	Kvartalsbyens sentrum med Nygårdsbrukene
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Administrasjon felleskap makt og demokrati, Samferdsel og kommunikasjon, Industri og næring, Busetting by- og tettstadutvikling
Periode	
Kilde	Kulturminneregisteret i Sandnes pr. februar 2024 og Riksantikvarens Oversikt over kulturmiljøer og kulturlandskap av nasjonal interesse
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan, Kulturminneloven
Lenke	

Skildring

Skildringen er basert på Sandnes kommunes kulturminneregister

Mens Norestraen og Strandgata representerer byens tidligste, langsomt selvgrodde utvikling som strandsted, utgjør kvartalsbyen med Langgata som ryggrad en mer moderne og organisert bystruktur. Ikke minst utbyggingen av veistrukturer og annen infrastruktur har vært avgjørende for byens langstrakte form. Samtidig ligger datidens byplanidealer med kvartalsstrukturer som foretrukken løsning til grunn for utbyggingen.

De gamle ride- og kjerreveiene langs stranden ble gradvis erstattet med vei fra 1789. Den nye veien ble benevnt henholdsvis Den Vestlandske Hovedveg, Jæder Hovedveg eller Postvegen. Etter en omlegging i 1848 kom det en direkte veilinje fra Lura til Skeiane. Veistrekket gjennom Norestraen, videre gjennom Langgata og ut Jærveien ble et sammenhengende veistrekk og skal i muntlig form rett og slett ha blitt omtalt som «Veien».

På 1860-tallet var Gjesdalveien og Somaveien/Solaveien ferdigstilte og det oppstod et sentralt veikryss – Krossen – der disse krysset Langgata. Krossen ble fort et handelssentrum, særlig for vareutvekslingen mellom land og by. Da Oalsbekken rant forbi her, lå forholdene også godt til rette for ulike former for næringsvirksomhet som trengte vann og/eller vannkraft. Garverivirksomheten, basert på både vannressurser og handelsutveksling mellom by og land, er et eksempel på svært stedsspesifikk næringsvirksomhet i Krossen.

Med etablering av jernbanen ble Norestraen og områdene rundt Langgata langt på vei skilt ad. Ny jernbanestasjon rett sør for Neset skapte et nytt tyngdepunkt. Her

vokste etter hvert frem en rekke offentlige og halvoffentlige bygninger. Det var i strekket mellom Krossen og Jernbanestasjonen at bysenteret vokste frem. Sandnes ble ladested i 1860 og i 1862 forelå den første byplanen. Der så man for seg at en lang, brei stripe fra Vågen og ut mot Lura skulle utformes med kvartalsstrukturer. Ganske visst ble planen modifisert i de ytre områdene men i kulturmiljøet «Kvartalsbyens sentrum» avspeiles plangrepet svært tydelig.

En brann i 1897 ødela 39 bygg i av Langgata. Sporene er synligst i nordre delen av Langgata, hvor gatebredden ble utvidet og en rekke hus ble gjenoppført frem mot 1904, hvor murtvengen ble gjort gjeldende. De gjenreiste husene hadde en mer ensartet form og sveitserstilen ble særlig fremherskende i Langgatas nordre ende.

På samme tid, i 1898, kjøpte kommunen et av de siste gårdsbrukene i Langgatas nordre ende. Eiendommen strakte seg fra sjøen opp til Trones og fungerte som en stor brannallmenning. Her kom det blant annet også brannstasjon, torg (Gamlatorget) og park. Etter hvert kom det også sykehus og øverst i området (Trones) skole. Sykehuset med park utgjør et eget delmiljø innenfor kvartalsbyens sentrum.

Sveitserstilen er som sagt fremtredende, men etter hvert har naturligvis også yngre stilarter kommet til, og satt sitt preg på kulturmiljøet. Blant annet finnes en del markante bygninger i funksjonalistisk stil.

Enkelte spor etter eldre bygninger fra før bydannelsen er også synlige. Innenfor selve kvartalsstrukturen er det fredede Nygårds huset i empirestil fra cirka 1835 et av få spor etter bygningsarven fra før bydannelsen. Rett utenfor kvartalsstrukturen – rett over Oalsgata – ligger Nygårds brukene i Jærveien 19 og 24 som en portal av eldre bebyggelse med bygningsmasse. Begge våningshusene er midtgangshus i empirestil. Nr. 19 er fra 1861, mens det er usikkert om nr. 24 er det opprinnelige, eldre gårdshuset til Nygårds bruket som ble delt i 1855. Det kan i så fall være oppført på 1700-tallet, men senere stilmessig endret.

Omfang

Kulturmiljøet har samme utstrekning som kulturmiljøet Kvartalsbyens sentrum og kulturmiljøet Nygård, Jærveien 19 og 24. De er her slått sammen, da Nygårds brukene som struktur er fra perioden rett før bydannelsen, kun adskilt fra sentrumskvartalene av Oalsgata som først ble anlagt rundt 1920. På samme måte som Nygårds huset i Langgata representerer de spor fra perioden rett før bydannelsen.

Regional interesse

Kvartalsbyens sentrum med Nygårds brukene avspeiler svært tydelig fremveksten av Sandnes som moderne by, og representerer nasjonale interesser for fremveksten av en viktig by.

Hovedstrukturen er bevart og en mengde verneverdige bygninger dominerer området. Sveitserstilen er fremherskende, men også andre stilarter er representert.

Området har svært stor opplevelsesverdi, kunnskapsverdi og arkitektonisk verdi. Selv om en del hus har gått tapt og flere er i faresonen, har også en rekke hus blitt restaurert og tilbakeført.

Kvartalene rundt Langgaten er et av Rogalands er nasjonalt viktig kulturmiljø, og størsteparten av området er av Riksantikvaren utpekt som et kulturmiljø av nasjonal interesse (tidligere omtalt som NB!-område).

Sårbarhet og forvaltning

Den overordnede kvartalsstrukturen er fast integrert i sentrum, men både enkeltbygninger og de enkelte kvartalers struktur er truet av omfattende fortetting og bygningstiltak. Mange småhus har forsvunnet eller står i fare for å bli revet. I tillegg er gradvise endringer av bygningsmassen en trussel mot autentisk stilpreg og arkitektoniske verdier. Samtidig har en del hus blitt restaurert og tilbakeført. Skalasprang og annen mangel på tilpasning av nye bygninger er en utfordring for vernet.

Gjeldende sentrumsplan (2018-2035) har tydelige bestemmelser og retningslinjer som skal bidra til vern av kulturminner og kulturmiljøer. Planens hensynssoner avspeiler de helhetlige kulturmiljøer som vist i kommunens kulturminneregister på tidspunktet, da sentrumsplanen ble vedtatt (2019). Ulike bestemmelsesområder har differensierte krav om tilpasning til kulturminner og kulturmiljøer. Det er dessuten generelle krav om tilpasning, utforming, estetikk med mer. Det fremgår av generelle retningslinjer at kommunens kulturminneplan og kulturminneregister skal legges til grunn for plan- og byggesaker.

Størstedelen av det regionale kulturmiljøet ligger innenfor planområdet for kommunedelplan for Sandnes sentrum, men deler av kulturmiljøet sprer seg utenfor grensene til sentrumsplanen. Dette gjelder hovedsakelig et mindre grøntområde i retning Trones.

Det regionale kulturmiljøet har samme avgrensning som miljøet i Sandnes kommune sitt kulturminneregister, og har derfor hensynssone H570 bevaring i kulturminneregisteret, men det er noe uklart om det er de samme grensene i kommuneplanen. Innenfor avgrensningen for det regionale kulturmiljøet og miljøene i Sandnes kommune sitt kulturminneregister er det ett fredet bygg og 160 strukturer som blant annet diverse typer bygninger, park og veifar med egen markering og verneverdi, det er også 15 strukturer/bygninger der verneverdi må vurderes eller som har gått tapt.

Kulturmiljøet i Riksantikvarens oversikt over kulturmiljø av nasjonal interesse bør utvides – særlig mot nord. Det bør ved en revisjon ses nærmere på om avgrensning og beskrivelse bør justeres.

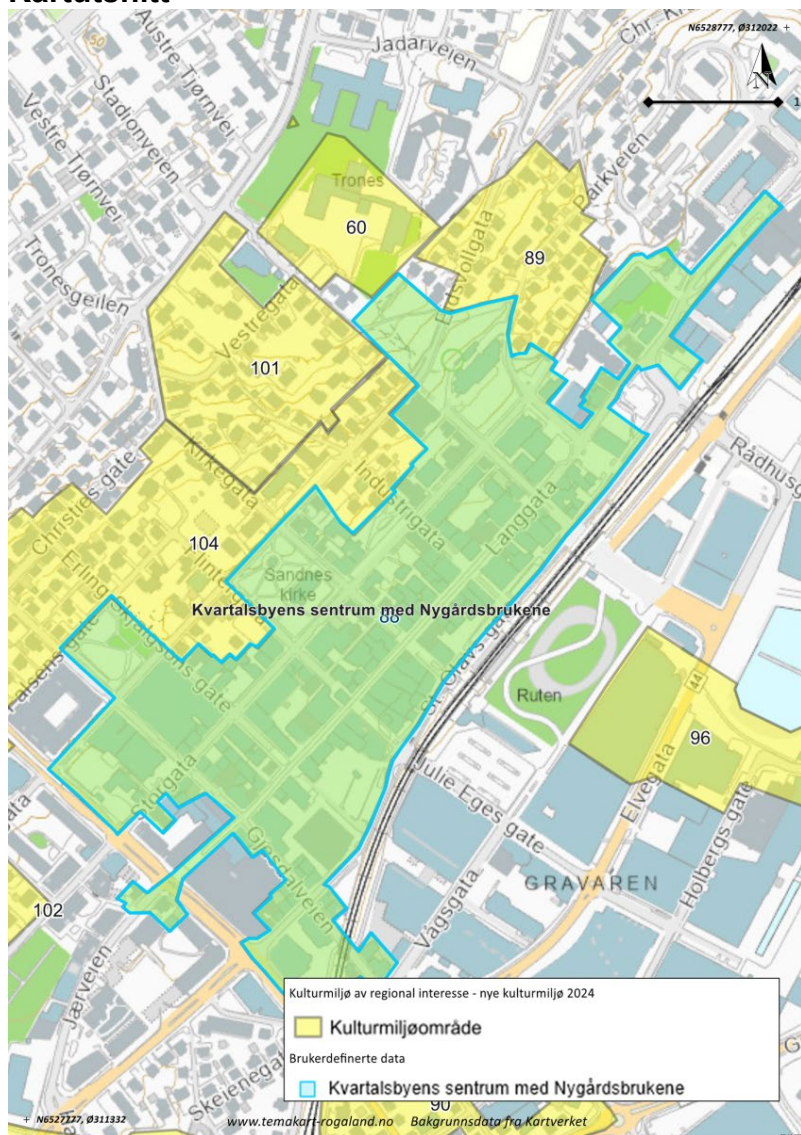
Hovedbilde

Kvartalsbyens sentrum: Bygningsmiljø med Langgata 6, Langgata 8 (det fredete Nygårshuset) og Langgata 8A

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 04.12.2016

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Kvartalsbyens sentrum: Bygningsmiljø i Gjesdalveien opp mot Krossen Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 04.12.2016

Bildevedlegg 2

Kvartalsbyens sentrum: Bygninger ovenfor Gamlatorvet: Den gamle brannstasjonen, Rådhuseteateret og Sandnes sykehus.

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 04.12.2016

Bildevedlegg 3

Kvartalsbyens sentrum: Bygningsmiljø i Langgata rett nord for Kirkegata.
Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 04.12.2016

Villastrøket Skolten i forlengelsen av kvartalsbyens sentrum

Id	89
Navn	Villastrøket Skolten i forlengelsen av kvartalsbyens sentrum
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Busetting by- og tettstadutvikling
Periode	1925-1949
Kilde	Kulturminneregisteret i Sandnes pr. februar 2024 med tilhørende kunnskapsgrunnlag
Vernestatus	Kulturminneplan, Hensynssone (pbl)
Lenke	

Skildring

Skildringen er basert på Sandnes kommunes kulturminneregister med tilhørende kunnskapsgrunnlag.

Sandnes første byplan ble utferdiget i 1861 og godkjent i 1862. Den overordnede ideen var å inndelegge byområdet i en kvartalsstruktur. Selv om den opprinnelige planen ble modifisert og forenklet etter hvert, har rutenett-idealet ved seg som et bærende prinsipp langt frem i tid. Kvadraturen ses tydelig i Langgata og tilhørende kvartaler, mens man i de ytre delene av sentrum i varierende grad har måttet tilpasse seg terrenget, eldre strukturer og i noen tilfelle særskilte politiske omstendigheter.

Villastrøket Skolten var området der «rutenettplanen møtte sin overmann i terrenget og utbyggingen heller fulgte en gammel vei fra fjorden mot Trones», som det fyndig formuleres i Sandnes kommunes kulturminneregister.

Bakgrunnen for utbyggingen var at kommunen rundt år 1900 kjøpte en større eiendom som strakte seg fra sjøen og opp til Trones. Dette arealet ga rom for både torg, brannallmenning, sykehuspark og en rekke offentlige bygninger som skole, bank, sykehus, brannstasjon og bad. Siden, i 1917, kjøpte man det tilstøtende området rundt Skolten mot nordvest med det formål å bygge ny skole, da den ellers «nye skolen» fra 1899 allerede hadde blitt for liten. Skolen på Skolten skulle utformes etter paviljongprinsippet.

Det ble imidlertid besluttet at den nye skolen heller skulle ligge sør i byen, og i 1927 ble det – etter en lengre og til dels skarp debatt – vedtatt at man heller skulle selge Skolten-området som boligtomter. Salget skulle finansiere innkjøp av Kyllingstads trevarefabrikk og ominnredning av denne til husmorskole.

Salget av tomtene kom først for alvor i gang på 1930-tallet, etter det var gitt dispensasjon fra murtvungen som gjaldt deler av området, og omfattende arbeider med vann og kloakk var gjennomført. I utgangspunktet skulle det også ha vært anlagt nye veier, men dette ble det lite av. I stedet ble området bygd ut med utgangspunkt i den gamle veien til Trones – hvor et enkelt hus lå fra før. Etter hvert kom også en ny byplan – Sverre Pedersens byplan fra 1948 – til. Her var rutenettprinsippet forlatt, og selv grepene i den nye planen ble kun delvis gjennomført i Skoltenområdet. Hovedparten av utbyggingen var da også gjennomført allerede i løpet av 30-tallet.

Boligområdet har et enhetlig preg bestående av forholdsvis enkle trehus med tilhørende hageflekker. Bygningsmassen avspeiler særlig 30-tallets fremherskende stilarter. Ut over ulike varianter av jugendstil, er funksjonalisme samt innslag av klassisisme og nybarokk fremherskende stilarter.

Det er gjort en del endringer på enkeltbygninger og noe fortetting, men samlet sett oppleves villastrøket Skolten som «et sjeldent tidsenhetlig og representativt bilde av boligbebyggelsen som kom i utkanten av Sandnes sentrum i mellomkrigstid. Foruten å kunne oppleves som et enhetlig miljø med mange fine siktlinjer innad og utad har Skolten mange tilknytningspunkter til historien om hvordan byen vokste og utviklet seg», slik det uttrykkes i kommunens kulturminneregister.

Det er særlig interessant at området, selv med kommunen som tilrettelegger, er et sentrumsnært område som avviker fra rutenettidealet som følge av terrengmessige utfordringer, praktikalitet og et etter hvert nytt syn på byutvikling.

Omfang

Samme utstrekning som i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

Regional interesse

Som et enhetlig og godt bevart bygningsmiljø fra 1930-tallet, og som et område som utviklet seg i en helt annen retning enn hva byplanen tilsa selv med kommunen som tilrettelegger har området stor kulturhistorisk verdi. Dette styrkes ved samspillet med tilstøtende områder, hvor rutenettidealet ble gjennomført eller tilpasset terrenget. Miljøet har videre arkitektoniske og arkitekturhistoriske verdier, både estetisk og stilmessig.

Miljøet representerer byutvikling og stilhistorie i Sandnes og Rogaland i mellomkrigstiden.

Sårbarhet og forvaltning

Bygningsmassen er sårbar for tiltak som reduserer enkeltbyggenes autenticitet, for eksempel i form av fasadeendringer og tilbygg. Slike tiltak påvirker ikke bare enkeltbygg, men også området som helhet – særlig om enkeltbygg rives og erstattes med nyere bygningsmasse. Fortetting er på samme måte utfordrende for helheten.

Deler av området ligger innenfor grensene til eldre reguleringsplan for Sandnes sentrum, der det i bestemmelser er et visst vern siden det er krav om tilpassing til

eksisterende bebyggelse. Det er markert med hensynssone H570 i kommuneplan, og er markert i Sandnes kommune sitt kulturminneregister. Innenfor kulturmiljøet er det 20 bygninger og en grensestein med selvstendig markering og verneverdi i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

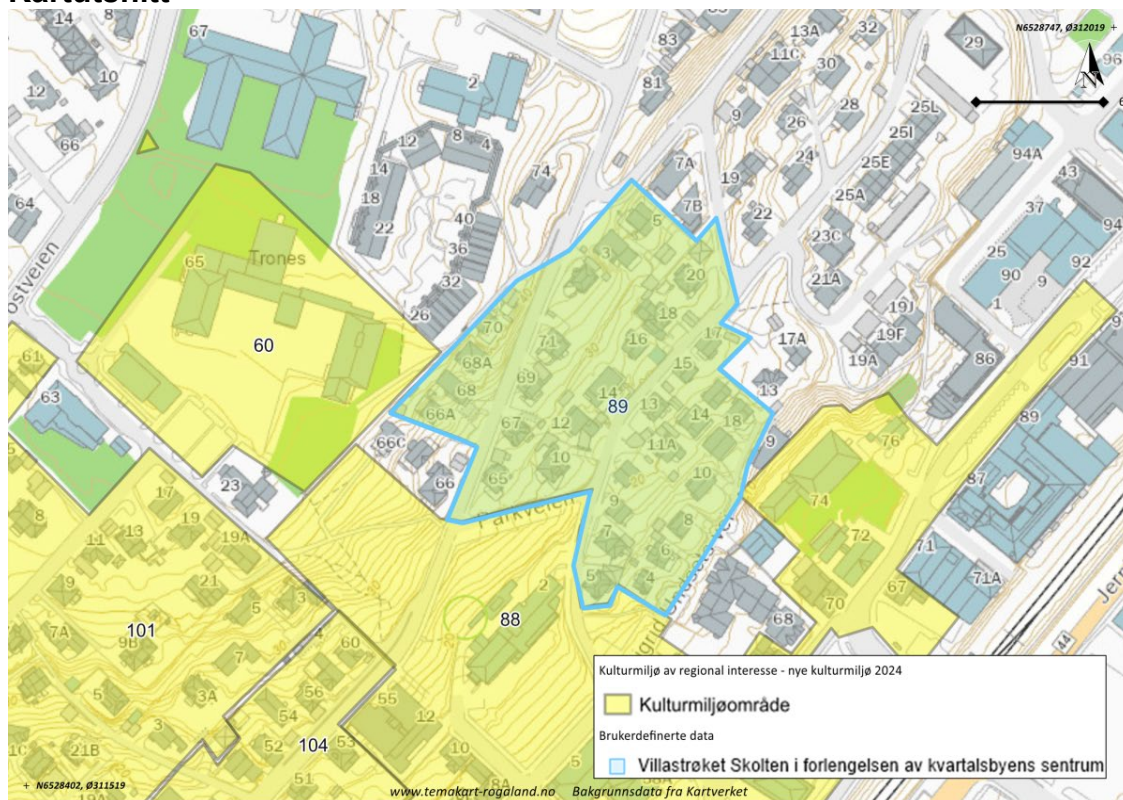
Hovedbilde

Villastrøket Skolten - Parkveien 5

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 04.12.2016

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Villatrøket Skolten - Parkven 18 og 20

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 04.12.2016

Gamle Vågsgjerd

Id	90
Navn	Gamle Vågsgjerd
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Busetting by- og tettstadutvikling
Periode	1900-1999
Kilde	Kulturminneregisteret i Sandnes (pr. februar 2024) med tilhørende kunnskapsgrunnlag
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Skildringen er basert på Sandnes kommunes kulturminneregister med tilhørende kunnskapsgrunnlag.

I 1879 ble det store bedehuset Elim oppført ved den nylig ferdigstilte Gjesdalveien. Bedehuset ble oppført i Vågsgjerd sør for Stangelandsåna og den gryende bykjernen ved Krossen. Fra før var det bare spredt gårdsbebyggelse i Vågsgjerd, og Elim var derfor svært synlig langs Gjesdalveien, som var en svært viktig innfartståre til Sandnes, og en grunnleggende faktor for selve bydannelsen. Det varte imidlertid ikke lenge, før det vokste frem en bymessig bebyggelse rundt Elim.

Bebyggelsen som oppstod i Vågsgjerd, ble i hovedsak oppført fra ca. 1900 og frem mot 1940. Utbyggingen fulgte i hovedsak rutemønsteret fra Sandnes første byplan fra 1862. Dette var med til å gi området et klart bypreg. Vågsgjerd var imidlertid ikke underlagt murtvang, og var markant adskilt fra selve bykjernen av både Stangelandsåna og jernbanen. At man ikke var underlagt murtvang, var med å prege utbyggingen. Særlig i kulturmiljøets vestlige del består utbyggingen av enkle trehus for arbeidere og håndverkere, supplert med mindre verksteder. En mindre gruppe av villaer ble oppført i vest inn mot jernbanen. De mindre trehusene har stilpreg som især omfatter sandneskasser i sveitserstil, enkle flermannsboliger i «byggmesterfunkis» samt noen eksempler på jugendstil. Villaene er preget av nybarokk, sveitserstil og jugendstil. Den lille tippekiosken «Gandhi» skiller seg ut med en utpreget funksjonalisme i småskala.

Vågsgjerd har en lang og sammenhengende tradisjon for menighets- og kirkehus. Baptistmenigheten i Sandnes oppførte i 1934 bedehuset Tabernaklet rett sørøst for

Elim, og midt på 70-tallet oppførte Norkirken (en menighet med utspring i Elim) et nytt bygg i form av en modernistisk fløy til Elim, men denne gangen med front mot Elveplassen. Selv om denne nye fløyen bryter med byggestilen ellers, er den kulturhistorisk interessant som en videreføring av området bedehus- og kirketradisjon.

Der Gravarsveien krysser Gjesdalveien ligger et våningshus og et uthus fra før den store utbyggingen igjen. Disse gir historisk dybde til området, og bidrar til å binde miljøet vestre og østre del sammen.

Den østre delen av miljøet består av fire bolighus i funksjonalistisk stil, hvor av 3 oppført i slutningen av 30-tallet og 1 i 1950.

Omfang

Miljøavgrensingen følger i det vesentligste tilsvarende avgrensing i Sandnes kommunes kulturminneregister. Den tidligere badeplassen Laksen/Laksehølen i et mindre parkområde i sørvest tatt ut, da dette området vurderes primært å ha lokal kulturmiljøverdi.

Regional interesse

Det er knyttet kulturhistorisk interesse til området som helhet, da det utgjør et konsentrert bymessig område, som dokumenterer den jevne befolknings boforhold. Området er samtidig sterkt preget av bedehustradisjonen og legmannskristendommen fra den store vekkelsesbølgen fra 1880-årene og frem til i dag, og representerer den sterke bedehustradisjonen på Jæren og Rogaland. Miljøet har derfor stor kulturhistorisk verdi.

Autentisiteten varierer fra hus til hus, men mange hus fremstår som svært autentiske, mens andre i høyere grad har bevart hovedformen, men med tilbakeføringspotensiale. Det er derfor også knyttet arkitektoniske verdier til området, både stilmessig og estetisk. Gjenstående bolig og uthus fra 1860-tallet gir området historisk dybde.

Sårbarhet og forvaltning

En del hus har blitt revet i Vågsgjerd opp gjennom årene, noe som især har svekket sammenhengen mellom miljøets østre og vestre del. Det pågår pr. 2023/2024 separate detaljplanlegginger i begge delmiljøer, hvor man ser for seg ulike grader av fortetting og infill-prosjekter. Riving og fortetting må vurderes nøye i de videre planprosessene og forvaltningen generelt, da området med sine småskalabygg er svært sårbar for større tiltak. Det er også en risiko for at separat planbehandling av de to delmiljøene vil føre til oppspaltning. Byantikvaren i Sandnes har foreslått felles områdeplanlegging, som et bedre forvaltningsgrep. Bygningsmassen er generelt sårbar for tiltak som reduserer autentisiteten i form av endringer, tilbygg etc. Mange hus har stort tilbakeføringspotensiale, noe som bør være en målsetning for området.

Kulturmiljøet er vist som helhetlig kulturmiljø i Sandnes kommunes kulturminneregister med en litt større utstrekning enn hva som er tatt med her. En lang rekke bygninger har selvstendig markering av verneverdi.

Gjeldende sentrumsplan (2018-2035) har tydelige bestemmelser og retningslinjer som skal bidra til vern av kulturminner og kulturmiljøer. Planens hensynssoner avspeiler de helhetlige kulturmiljøer som vist i kommunens kulturminneregister på tidspunktet, da sentrumsplanen ble vedtatt (2019). Ulike bestemmelsesområder har differensierte krav om tilpasning til kulturminner og kulturmiljøer. Det er dessuten generelle krav om tilpasning, utforming, estetikk med mer. Det fremgår av generelle retningslinjer at kommunens kulturminneplan og kulturminneregister skal legges til grunn for plan- og byggesaker. Det aktuelle kulturmiljøet omfattes av hensynssone H570_6.

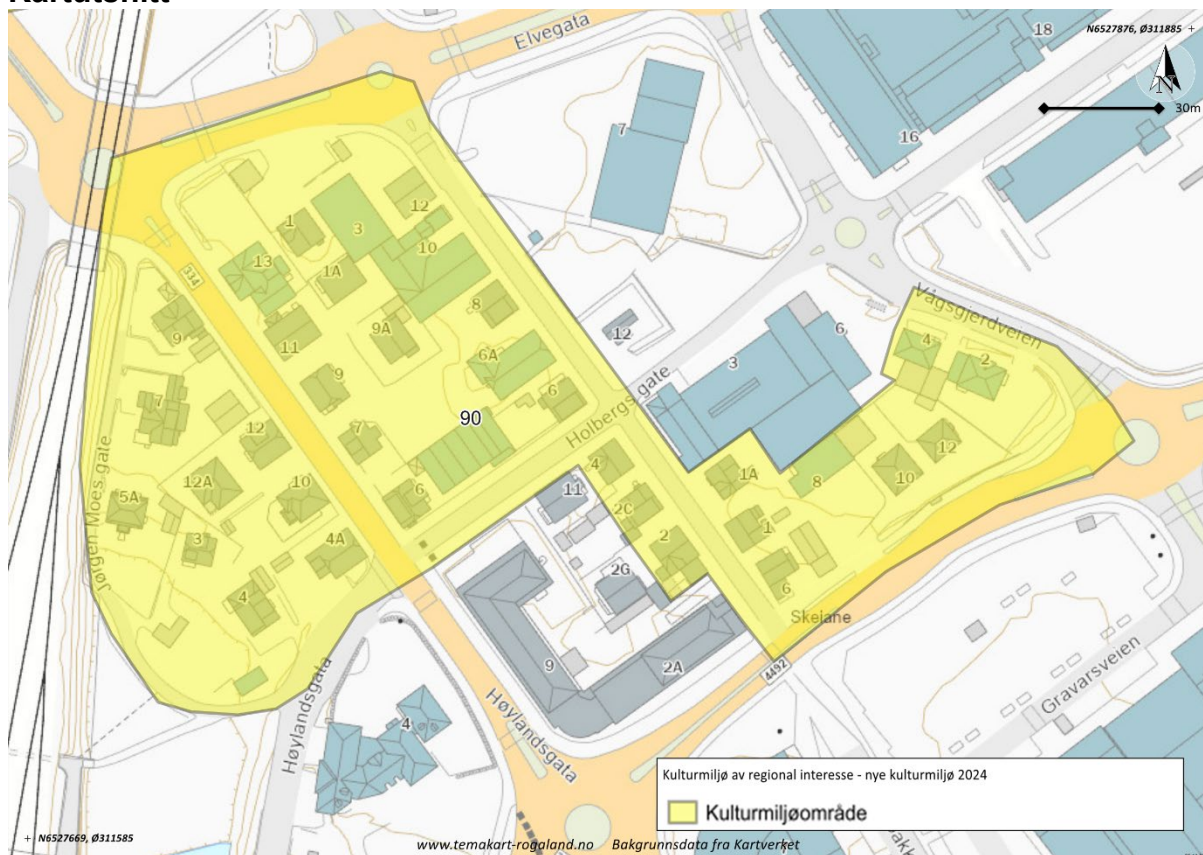
En eldre reguleringsplan fra 2005 overlapper med deler av kulturmiljøet i Gjesdalveiens sørende og i på sørsiden av Holbergs gate. Bygninger som er vist som verneverdige i kommunens kulturminneregister er i reguleringsplanen vist med spesialområde bevaring og dermed sikret vern.

Hovedbilde

Bygningsmiljøet rundt Norkirken lengst nord i Gamle Vågsgjerd
Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 06.12.2016 10:35

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Høylandsgata 13

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 04.12.2016

Bildevedlegg 2

Bedehuset Elim, Bygd 1879, ombygd rundt 1970.
Sandnes kommune, 04.12.2016

Kaien på Neset

Id	91
Navn	Kaien på Neset
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Industri og næring, Samferdsel og kommunikasjon
Periode	1925-1949
Kilde	Sandnes kommune kulturminneregister (pr. februar 2024)
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Informasjon hentet fra Sandnes kommune sitt kulturminneregister med tilhørende kunnskapsgrunnlag.

Sandnes ble et eget havnedistrikt i 1875, og med det oppstod et behov for en bedre kai enn man hadde fra før. Dette var omtrent samtidig som Jærbanen ble åpnet i 1878. Den opprinnelige jernbanestasjonen i Sandnes ble plassert nok så langt nord i Langgata, bl.a. fordi man ønsket mulighet til å sikre nærhet til et fremtidig kaiområde. Dette løste kommunen ved i 1885 å kjøpe en mindre eiendom nord på Neset. Området ble kalt Nordre Sjøallmenning, og her ble den første offentlige steinkaien, Dampskipskaien, anlagt rundt 1890. Noen år senere kjøpte man et nytt område lengre sør ved sjølinjen utfor Gamlatorget, dette ble kalt Søndre Sjøallmenning. Her kom det steinkai for mindre båter i 1896. De to kaiene var imidlertid ikke tilstrekkelige for behovet, og i perioden 1923-30 ble området mellom Nordre og Søndre sjøallmenning gradvis bygd ut. Det var også i denne perioden de første jernbanespor kom på plass.

I 1933 tok man enda et kraftig grep. Etter ytterligere et eiendoms kjøp rettet man ut Strangdgata, som opprinnelig gjorde en sving ut på Neset, slik at den ble liggende parallelt med jernbanen. Dette frigjorde plass for moderne lagre og ekspedisjonsbygg, samtidig som det ga rom for bedre kai på utsiden. I 1938 kom den karakteristiske utstikker-kaien Piren på plass. Kaianlegget, hvor av noen deler opprinnelig var utført i tre, ble gradvis utskiftet frem mot 1954. Med dette hadde Sandnes en 250 m sammenhengende moderne kai med dobbelt jernbanespor. I 1960 ble det iverksatt en større utfylling sørover omtrent til der hvor dagens rådhus begynner.

Det første kranfundament kom på plass i 1928 og i 1930 ble det innkjøpt to mindre svingkraner. Disse ble etter krigen erstattet med to ekstyske portalkraner, noe som var med på å fremskynde arbeidet med modernisering av den gamle kaien. I 1976 ble dagens to karakteristiske kraner med en samlet løftekraft på 40 tonn kjøpt. De har siden vært markante landemerker i Sandnes.

Bygningsmassen i kulturmiljøet består av tre sammenhengende, tidstypiske bygninger. Det første bygget var Strandgata 5 som ble oppført i 1933. I starten var det trolig pakkhus, men det ble fort kjent som ekspedisjonsbygg for J. Schanche Olsen og Sandnes Damp, og det ble gradvis ominnredet fra lager til kontorbygg. Bygningen er i tydelig, funksjonalistisk stil. Selv om den har gjennomgått noen endringer, trolig særlig i forbindelse med omdannelsen til kontorbygg, er den svært markant og lesbar.

I 1937 ble Strandgata 9 og 11 oppført som to separate lagerbygg for hhv. Øglænds sykkelfabrikk og Block Wathne litt lenger nord i Strandgata. Selv om det var to bygg, ble de oppført under felles tak og fremstår som ett volum. Arkitekt var Gustav Helland. Bygget er et svært flott eksempel på arkitektegnet, funksjonalistisk industriarkitektur og fremstår meget autentisk.

I Strandgata 7 (altså i mellomrommet mellom 5 og 9/11) ble det i 1951 oppført et kombinert kontor- og lagerbygg. Også dette bygget er tegnet (i alle fall byggemeldt) av Gustav Helland. Også Strandgata 7 ble utført i en streng funksjonalistisk stil, men denne gangen i et mye enklere formspråk. Bygget underordner seg dermed stilen til de eksisterende bygg og binder sammen endebyggene som fremheves uten forstyrrelser.

Den svært markante bygningsmassen er vernet i gjeldende områderegulering.

Kulturmiljøet avspeiler den historiske havnen med de karakteristika den fikk fra 1930-tallet og utover 1950-tallet – basert på strukturer som strekker seg bakover til 1890-tallet.

Omfang

Miljøet er lagt inn med samme avgrensing som i Sandnes kommunes kulturminneregister

Regional interesse

Bygningsmassen har klare arkitektoniske verdier, både estetisk og stilmessig. De markante kranene, som har stått i nesten 50 år, har er viktige symboler for Sandnes og brukes blant annet som «logo» for «Sandnesløftet», og er en viktig del av byens identitet. Både bygninger og kraner gir området vesentlig opplevelsesverdi. Som helhetlig miljø avspeiler kulturmiljøet den historiske havnen med de karakteristika den fikk fra 1930-tallet og utover 1950-tallet – men basert på strukturer som strekker seg bakover til 1890-tallet.

Kaien var viktig for Sandnes som et regionalt knutepunkt for skipsfart og industri. Kaiområdet skal fremover tas i bruk som tur-/gang- og sykkelvei mot nordøst og som adkomstareal til nytt hotell i sør og til badeanlegg mot sørøst. Med god tilpasning vil

det historiske miljøet kunne bidra til å gi stedsidentitet for de nye anleggene, og har dermed en vesentlig bruksverdi.

Sårbarhet og forvaltning

En områdereguleringsplan som innebærer vern av kulturmiljøets bygningsmasse, og som ellers gir akseptable rammer for videreføring av kulturmiljøet, foreligger.

Videreføring av og tilpasning til kulturmiljøet må adresseres tydelig i den videre detaljplanleggingen.

Bygningsmassen er sårbar for tiltak som reduserer autentisiteten, muligheter for tilbakeføring må tilrettelegges ved videre tiltak.

Sporene i uterommene etter den historiske havnebruken, som kraner, kranspor, jernbanespor og lignende må søkes videreført for å bevare stedsidentiteten best mulig.

Kulturmiljøet er vist som helhetlig kulturmiljø i Sandnes kommunes kulturminneregister. Enkeltelementer, bl.a. bygningsmassen sentralt i kulturmiljøet er vist med markering av selvstendig verneverdi.

Gjeldende sentrumsplan (2018-2035) har tydelige bestemmelser og retningslinjer som skal bidra til vern av kulturminner og kulturmiljøer. Planens hensynssoner avspeiler de helhetlige kulturmiljøer som vist i kommunens kulturminneregister på tidspunktet, da sentrumsplanen ble vedtatt (2019). Ulike bestemmelsesområder har differensierte krav om tilpasning til kulturminner og kulturmiljøer. Det er dessuten generelle krav om tilpasning, utforming, estetikk med mere. Det fremgår av generelle retningslinjer at kommunens kulturminneplan og kulturminneregister skal legges til grunn for plan- og byggesaker. Det aktuelle kulturmiljøet omfattes av hensynssone H570_4.

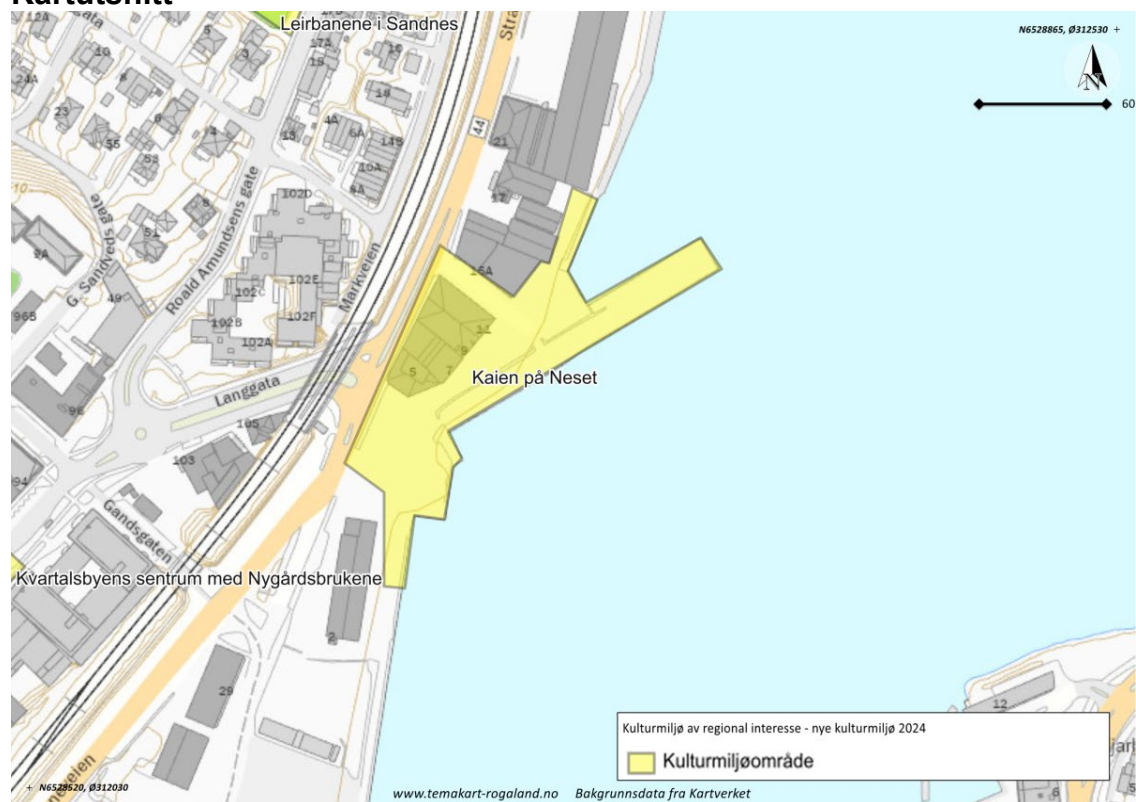
Kulturmiljøet omfattes av områderegulering i plan 2009116. Bygningsmassen midt i området (ekspedisjonsbygg, kontorbygg og lager) er omfattet av vern gjennom hensynssone H570 med tilhørende bestemmelser. Resten av kulturmiljøet er ikke vernet, men ligger inne med arealformål som gangvei/fortau/sykkelvei, havn samt samferdselsanlegg som gir adkomst til hotell, parkering og (fremtidig) badeanlegg. Det fremtidige badeanlegget er prosjektert som en brei utstikker ut fra kulturmiljøets sørlige del. Selv om ikke hele kulturmiljøet er underlagt vern i områdeplanen, vurderes planen å gi akseptable rammer for en god videreføring av kulturmiljøets kvaliteter.

Hovedbilde

Bygningsmiljøet på kaien, Strandgata 9-11, Schanche Olsen sitt bygg i forgrunnen.
Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 04.12.2016

Kartutsnitt

Kartutsnitt oktober 2024.

Bildevedlegg 1

Bygningstiljøet på kaien, Strandgata 9-11, Block Wathne og Øglænd sitt bygg i forgrunnen.

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 04.12.2016

Leirbanene i Sandnes

Id	92
Navn	Leirbanene i Sandnes
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Industri og næring
Periode	1800-1999
Kilde	Sandnes kommune kulturminneregister (pr. februar 2024)
Vernestatus	Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Kulturmiljøet omfatter 7 rester etter gamle leirbaner vest og sør for fjorden. I kommunens register er disse kulturmiljøene vist enkeltvis. I regionalplanen er de vist som multipolygon (samhørende enkeltområder) med felles beskrivelse og vurdering for å synliggjøre den resterende bestanden. Beskrivelsen er basert på opplysninger i Sandnes kommunes kulturminneregister med tilhørende kunnskapsgrunnlag.

Gjennom en periode på litt over 200 år har 11 teglverk (fordelt på 7 bedrifter) og minst 15 potteribedrifter satt sitt preg på næringsliv og landskap innerst i Gandsfjorden. «Leirvareindustrialderen» ble innledet med privilegiebrevet til Gamlaverket på Trones i 1782 og avsluttet da Gann-Graveren innstilte ved årsskiftet 1994/1995.

I dag er det nesten ingen bevarte bygninger fra denne svært omfattende industrien, som ellers var en av driverne bak byens utvikling. Leirbanene, altså områdene hvor man tok ut leire, var imidlertid store og har satt varige avtrykk i fjordlandskapets topografi.

Leirbanene var på grunn av beliggenheten i bakkene rundt fjordbassenget godt synlige. Det er lesbare rester etter leirbanene til alle verkene på vestsiden av Gandsfjorden unntatt på Ganns. Mest intakt er leirbanen på Altona som kommunen kjøpte i 1920 og gjorde om til park. Den ligger som et klart, avgrenset søkk i landskapet. Det samme gjelder leirbanen til Gamlaverket som også er klart lesbar, selv om den er delt i to ved bebyggelse. Også her kom det etter hvert park og kommunalt friområde på deler av området. Under følger en oppstilling av de registrerte restene etter leirbanene rundt fjorden:

Vest for fjorden fra nord:

- Lura teglverk: Rest etter leirbanen til Lura teglverk som var i drift fra ca. 1900 til 1917.
- Altona teglverk: Altona park anlagt i leirbanen til Altona teglverk, som var i drift 1854–1916. (kulturid nr 110202882)
- Nynæss teglverk: Rest av leirbanen til Nynæs (O.C. Østraadt AS) teglverk, som var i drift 1873–1959. (kulturidnr. 110202824)
- Gamlaverket: Rest av leirbanen til Sandnes teglverk / Gamlaverket som var i drift 1783–1916 – øvre del. (kulturidnr. 110 203 240).
- Gamlaverket: Rest av leirbanen til Sandnes teglverk / Gamlaverket som var i drift 1783–1916 – nedre del - nå idrettsplass.

Sør for fjorden – fra vest:

- Graverens verk nr. 3: Rest av leirbane etter Gravarenes verk nr. 3 (Ullendal) (kulturidnr. 110 203 097)
- Graverens teglverk: Rest av leirbane etter Gravernens teglverk – antakelig fra ca. 1970. (kulturidnr. 110 203 099)

Omfang

Kulturmiljøet omfatter 7 rester etter flere gamle leirbaner vest og sør for fjorden. I kommunens register er disse kulturmiljøene vist enkeltvis. I regionalplanen er de vist som multipolygon (samhørende enkeltområder) med felles beskrivelse og vurdering. Enkeltområdene er vist med samme utstrekning som i Sandnes kommunes kulturminneregister.

Regional interesse

Som en av de grunnleggende industrier i, og drivere for utviklingen av, Sandnes har sporene etter teglindustrien ikke bare lokal, men også regional interesse. Da det knapt finnes bygninger igjen etter teglindustrien, har restene etter leirbanene desto større viktighet. De inngår i sentrum og de sentrumsnære områder som grønne områder, til dels med nye funksjoner – for eksempel som idrettsplass. Sporene etter leirbanene har både kunnskapsverdi og opplevelsesverdi som viktige markører fra Sandneshistorien. Leirbanene er attraktive grønne områder med historisk forankring og har et potensial for formidling.

Sårbarhet og forvaltning

Med så få rester etter teglverkindustrien igjen er restene etter leirbanene sårbare for nesten alle typer inngrep, som kan redusere verdien – enten gjennom nedbygging eller innskrenking. Varsom bruk til friområde og lignende kan være aktuelt.

De ulike områdene er i ulike reguleringsplaner regulert til friområder eller grønnstruktur. De ligger inne med hensynssone H570 i kommuneplanen. Områdene er markert i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

Hovedbilde

Leirebanen til Nynæs teglverk 1937

Historisk flyfoto 1937 hentet fra temakart / Norge i bilder, 19.02.2024

Kartutsnitt

Kartutsnitt oktober 2024.

Bildevedlegg 1

Rester etter leirebanen til Nynæs teglverk
Flyfoto hentet fra temakart / Norge i bilder, 19.02.2024

Bildevedlegg 2

Rester etter leirebanen Altona

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 06.07.2018

Dale Asyl

Id	93
Navn	Dale Asyl
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Administrasjon felleskap makt og demokrati
Periode	1900-1999
Kilde	Sandnes kommune sitt kulturminneregister (pr. januar 2024)
Vernestatus	Kulturminneloven, Kulturminneplan, Hensynssone (pbl)
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Direkte sitert fra Sandnes kommune sitt kulturminneregister og reviderte kunnskapsgrunnlag:

Dale var en avgrenset, langstrakt jordbruksdal ved Gandsfjorden, skilt fra naboene med fjell, men åpen mot Gandsfjorden, som var hovedforbindelsen til omverdenen. Her lå to gårdsbruk og et par småbruk med bakgrunn som husmannsplasser, da gården i 1911 ble innkjøpt og Dale asyl ble opprettet som et felles sinnssykehus for Stavanger amt (Rogaland fylke) og Stavanger by. Sykehuset skiftet i 1965 navnet til Rogaland psykiatriske sjukehus. Etter en lang utbyggingsperiode i etterkrigstid, var Dale i begynnelsen av 1970-årene, med 590 pasienter, det nest største psykiatriske sykehuset i landet. I 1980 vedtok Rogaland fylkesting å legge ned Rogaland psykiatriske sjukehus. Nye tanker innen psykiatrien, med kritikk av de store institusjonene og ønsket om et desentralisert psykisk helsevern, hadde da fått innpass. I 2001 ble Dale stengt som psykiatrisk sykehus, men hadde pasienter til 2004. Fra 1993 har det og vært i bruk som asylmottak.

Sykehuset utgjorde i sin tid et tilnærmet selvforsynt samfunn, med gårdsbruk, skole, forsamlingslokaler og boliger. Anlegget består av et kompleks av bygninger fra driftsperioden, med de store, sykehusbygningene fra 1913 og 1925 som kjerne. Utbyggingen fortsatte til 1975.

Enkeltvis varier bygningenes autentisitet, men anleggets opprinnelige form og struktur er intakt. Den første hovedbygningen, Mannsavdelingen danner kjernen og er utgangspunktet for områdets struktur. Med Kvinneavdelingen og dens paviljonger kompletteres første fase. De to pasientavdelingene utgjør det visuelle og innholdsmessige ankerfestet i fortellingen om Dale. Institusjonens videre oppbygging speiler sentrale trekk ved psykiatrifagets og samfunnets utvikling, som igjen kan knyttes til periodene gjennom bygningens utforming.

Også kulturlandskapet er i hovedsak institusjonens, med park, plener, eplehage, sammenhengende jordvei med base i stort dreneringsarbeid og den tids moderne jordbruk fra de første årene. Et minne om pasienter og ansattes store arbeidsinnsats. Men som et underliggende sjikt ligger spredte minner etter fiskerbøndenes gårdsbosetting. Også veisystemet har trolig en base i gamle forbindelser.

Med sin isolerte plassering i praktfulle naturomgivelser, og ellers i organisering, utforming og stil, er Dale typisk for samtidas store, sentraliserte sykehusinstitusjoner. Enkeltbygninger har arkitektonisk verdi og anlegget som helhet har stor kunnskapsverdi. Beliggenhet, natur og anlegg er særpreget og har stor opplevelsesverdi.

Informasjon er basert på Sandnes kommune sitt kulturminneregister og Askeladden, Riksantikvarens database:

Kraftstasjonen i Dale er en liten saltaksbygning i naturstein som ble bygget i 1913 samtidig med hovedbygningen på Dale Asyl, og var i drift frem til 1967. Bygningen har skifertak og har også en tårnbygning på ene kortsiden. Kraftstasjonsbygningen er svært forfallen, men en veldig viktig del av komplekset Dale Asyl . Det ligger også en steinbygd kanal som går fra Dalevatnet og ned til Dale Asyl, denne kanalen leder ferskvann ned til Dale, og er innom kraftstasjonen på vei ned fra Dalevatnet mot Dale Asyl. Demningen, som er tilknytta byggingen av Dale asyl og kraftstasjonen, ligger i sørlig del av Dalevatnet og også en del av kulturmiljøet.

Innenfor utmarksområdene og i umiddelbar nærhet til Dale Asyl ligger det flere områder med automatisk freda kulturminner. Det er flere boplasser fra steinalder i området, røysfelt fra jernalder og gårdsanlegg. Dette viser at området har vært i bruk som bosetning over lang tid. Det er også automatisk freda kulturminner som viser en variert bruk av området, både som jordbruksområde og bruk av utmark til kullfremstilling.

Omfang

Avgrensning er den samme som i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

Regional interesse

Som et kulturmiljø med store kulturhistoriske og arkitektoniske verdier har kulturmiljøet rundt Dale utvilsomt vesentlig regional verdi. Kulturmiljøet viser utviklingen fra et fiskerbondesamfunn til å bli regionens største, og ett av landets største, psykiatriske sykehus. Opplevelsen av et nær uforstyrret psykiatrisk sykehusmiljø har stor opplevelsesverdi. Miljøet kan fortelle om arkitektur, stilhistorie og sosialhistorie, og har stor kunnskapsverdi.

Sårbarhet og forvaltning

På Dale er det viktig å bevare både viktige enkeltbygninger og helheten i kulturmiljøet, samtidig som det nødvendigvis må legges til rette for ny bruk av bygningsmassen. Seleksjon i bygningsmassen og nybygg må ta hensyn til kulturmiljøverdiene, og eksteriørendringer bør søkes begrenses for å sikre arkitektoniske verdier, autentisitet og lesbarhet.

Ettersom store deler av bygningsmassen på Dale ikke har vært i bruk i en lengre årrekke har gradvis forfall vært trukket som en stor utfordring. Velferdsbygget brant ned i 2022.

En lang rekke bygninger, som ut fra et kulturmiljøvernperspektiv har verneverdi både i seg selv og som del av det samlede miljøet, er regulert til riving i gjeldende reguleringsplan.

I nyreguleringen er enkelte bygninger, som i gjeldende reguleringsplan er regulert til riving, tenkt videreført. Det er pr. 2023 ikke avklart hvilke bygninger som skal rives i den nordre delen av miljøet.

Området har en hensynssone bevaring H570 i kommuneplanen, og det er flere automatisk freda kulturminner innenfor området. I Sandnes kommune sitt kulturminneregister har 41 bygninger eller strukturer egen markering og ekstra informasjon i registeret.

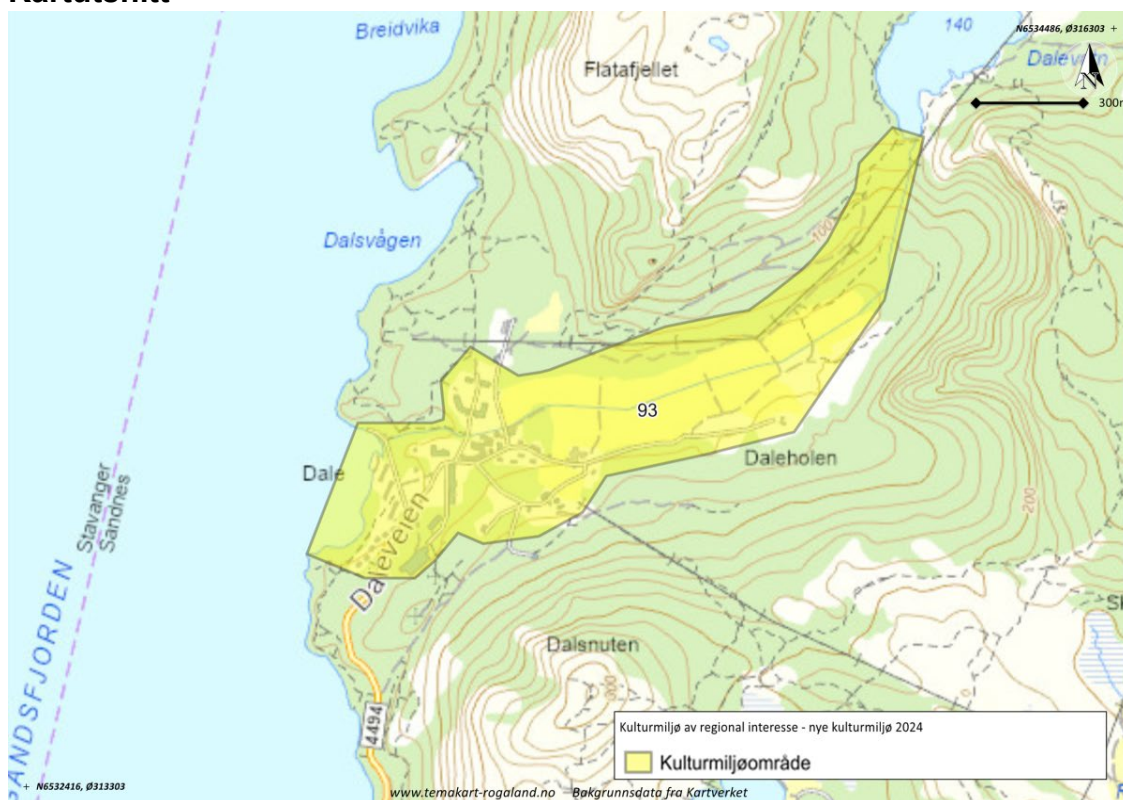
Hovedbilde

Mannsavdelingen - f/g-bygget

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 04.07.2018

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Administrasjonsbygget
Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 04.07.2018

Bildevedlegg 2

Kapellet

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 04.07.2018

Bildevedlegg 3

Kvartsen og Kolonien

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 04.07.2018

Skeiane

Id	95
Navn	Skeiane
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Administrasjon felleskap makt og demokrati
Periode	
Kilde	Kulturminneregisteret i Sandnes (pr. februar. 2024) samt Sørby, H. og Paavola, M. "Sandnesarkitektur" 2011
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan, Kulturminneloven
Lenke	

Skildring

Skildringen er basert på Sandnes kommunes kulturminneregister med tilhørende kunnskapsgrunnlag

Miljø 2002: Skeiane kulturhistoriske område

Skeiane har, som knutepunkt og samlingssted, historiske røtter som strekker seg helt tilbake til 900-tallet og kanskje lengre. Stedet kan ha hatt tilknytning til det hedenske hovet på Hove. Navneformen tyder på at det har vært et samlingssted langt tilbake i historien, og på Skeiasletta har det vært ekserserplass helt frem til 1882. Skeiane gård har røtter i en husmannsplass under Øvre Austrått, men ble egen gård da lensmann Hans Torson i 1752 overtok «Gandaskeiane» og oppførte en lensmannsgård, antakelig i form av en total ombygning av et eldre jærhus. Siden da har Skeiane i flere epoker spilt en sentral rolle i Høylands og Sandnes historie.

Skeiane har i flere omganger vært skysstasjon og lensmannsgård. I 1911-13 ble det i tillegg oppført prostebolig tegnet av Ragnvald Kluge. Frem til strandstedet Sandnes i 1860 ble by, var Skeiane også et viktig handelssted. Da ladestedet ved Vågen ble skilt ut fra Høyland, ble Skeiane det naturlige senter for Høyland herred. Blant annet ble Høylands første skole anlagt her. Høyland Sparebank – som også hadde rom for kommuneadministrasjonen – ble flyttet til Skeiane i 1876 og fikk eget bygg i 1885.

I 1955 ble Høybanen gjennom Sandnes og den nye hovedstasjonen på Skeiane anlagt. I samme åndedrag ble to av de første boligblokkene i Høyland/Sandnes oppført langs Haakon 7's gate i henholdsvis 1954 og 1955, og i 1961 ble den tidligste egentlige høyblokken i Høyland/Sandnes oppført på motsatt side av gaten. I 1961 ble også Høyland (senere Sandnes) rådhus oppført på østsiden av Jærveien.

I en byplan utført av professor Sverre Pedersen, vedtatt i 1952, var det intensjon at Skeiane Stasjon skulle bli utgangspunkt for et nytt kommunesenter, med storslått plass, rutebilstasjon, samt kulturhus og administrasjonsbygg for kommunen. Planen ble aldri gjennomført i full monn, men rådhuset fra 1961, og Haakon 7. gate er i dag tydelige spor etter denne planen.

I 1985 ble enda et stort bygg oppført, nemlig en fire etasjers, postmoderne bankbygning for Høyland Sparebank, rett ved siden av bankens 100 år eldre, opprinnelige bygning. Bygget er tegnet av arkitektkontoret Torsvik og Thesen. Bygget ble etter kort tid overtatt av kommunen etter at Høyland Sparebank gikk inn i Sparebanken Rogaland.

I 1988 ble hovedgården fra Sandved (opprinnelig fra 1840) flyttet til Skeiane, og i 1991 ble den tatt i bruk som kunstmuseum.

Nyere planer for området innebærer riving av Skeiane Stasjon, men Haakon 7's gate skal videre føres i en ny form som «et gatetun og urbant gateløp med rom for opphold, lek og rekreasjon». Planene for området legger også opp til vern av de viktigste bygningene. Tiltak for å tilbakeføre gamle Høyland Sparebank til opprinnelig utseende har blitt lansert.

De viktigste enkeltbygninger i området er i kronologisk orden den fredede hovedbygningen på Skeiane fra 1760-årene i et klassisistisk formspråk, Sandvedhuset fra 1840-tallet i Sandnes-empire, Høyland Sparebanks første bygg fra 1885 (påbygd i 1911 og i dag med fasadeuttrykk fra 1950-tallet), Prosteboligen fra 1911-1913 i sveitser-/jugendstil tegnet av Ragnvald Kluge, boligblokker i Haakon 7's gate 3 og 5 fra hhv. 1955 og 1954 samt høyblokk fra 1961 i Haakon 7's gate 4 – alle i et modernistisk formspråk og tegnet av Lars Øglænd og Eilif Tonning og Høyland Sparebanks nye bygning fra 1985 i postmoderne stil og er tegnet av arkitektkontoret Torsvik og Thesen.

Omfang

Området er vist med omtrent samme avgrensing som i Sandnes kommunes kulturminneregister, men med tilføyelse av Haakon 7's gate 3 og 5. Haakon 7's gate 3 og 5 vurderes begge å ha selvstendig verneverdi og især å være viktige for kulturmiljøet som representanter for kulturmiljøets utvikling på 1950-tallet.

Regional interesse

Kulturmiljøet rundt Skeiane har en usedvanlig lang og kontinuerlig tidsdybde. Den velholdte bygningsmassen avspeiler sentrale stilarter fra over 250 år, men flere århundrer før disse bygningene ble oppført, har området vært viktig som knutepunkt og møtested. Denne grunnleggende funksjonen har blitt videreført helt frem til nyere tid, da bygningsmassen stort sett har hatt offentlige og halvoffentlige funksjoner rettet mot samfunnet og fellesskapet.

Det knytter seg vesentlige arkitektoniske kvaliteter til området, både estetisk og stilhistorisk sett. Området har stor kulturhistorisk interesse ikke minst på grunn av

den store tidsdybden og den kontinuerte funksjonshistorien. Det er åpenbare opplevelsesverdier knyttet til både enkeltbygninger og kulturmiljøet som sådan, hvor et mangfold av stilarter er tydelige representert på et konsentrert område.

Sårbarhet og forvaltning

Området er sårbart for tap og endringer av viktig bygningsmasse, samt større inngrep i den overordnede strukturen. Gjeldende planer legger til rette for godt vern av verneverdig bygningsmasse, men det er knyttet en viss spenning til ny utforming av Haakon 7's gate som gatetun. Slik tilrettelegging kan redusere inntrykket av de stramme linjene som ellers preger gatebildet og som må anses som typiske for 1950-tallets byplanlegging.

Hovedbygget på Skeiane er fredet. Området er vist som helhetlig kulturmiljø i Sandnes kommunes kulturminneregister med unntak av Haakon 7's gate 3 og 5. Disse er likevel vist som bygninger med selvstendig verneverdi. Det helhetlige kulturmiljøet vist i Sandnes kommunes kulturminneregister avspeiles i gjeldende kommuneplan som hensynssone H570 for bevaring av kulturminner og kulturmiljø. Gjeldende reguleringsplan sikrer bevaring av verneverdig bygningsmasse.

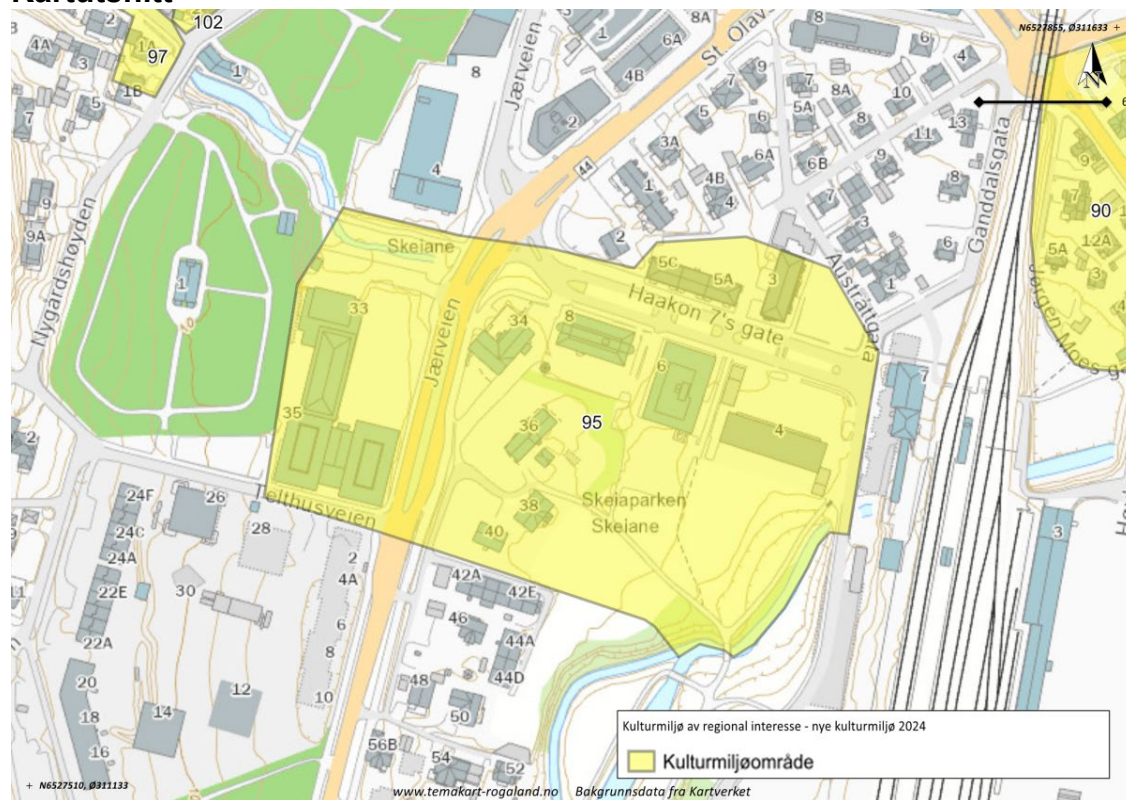
Hovedbilde

Hovedbygning Skeianetunet

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 14.07.2018

Kartutsnitt

Industriområdet Vågen

Id	96
Navn	Industriområdet Vågen
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Industri og næring, Busetting by- og tettstadutvikling
Periode	1800-1999
Kilde	Sandnes kommune sitt kulturminneregister (pr. februar 2024)
Vernestatus	Hensynssone (pbl), Kulturminneplan
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Skildringen er basert på Sandnes kommunes kulturminneregister.

Industriområdet Vågen er bygd på Fjærå, sandbankene ved Storånas, Stangelandsånas og Oalsbekkens utløp i Gandsfjorden. Industritradisjonen strekker seg tilbake til 1852 med anleggelsen av Østraat teglverk (forløperen til det navnkundige Graverens teglverk). Ny jernbanetrasé med stasjon ble anlagt i 1878 og bidro sammen med ny sjøallmenning og havnekai til utviklingen. Det samme gjorde veiutbyggingen i andre halvdel av 1800-tallet.

På slutten av 1800-tallet skjedde store industrietableringer. Blant annet ble Sandnes Ullvarefabrikk og Kamgarn etablert på holmer og fyllinger i 1889 og 1896. Tilgang til vann fra Storåna, Oalsbekken og Stangelandsåna, samt nærhet til jernbanen, veier og havn var avgjørende for lokaliseringen. En viktig veietablering på denne tiden var Havnegata som forbandt Ullvaren og Kamgarn til jernbanestasjonen og etter hvert til Hanasiden.

Utbygging fortsatte i høyt tempo frem mot andre verdenskrig. Den sentrale strekningen langs Fjærå var da omtrent utbygd, bl.a. med Jonas Øglænds moderne havnelagre nr. 5 og 6 i et svært moderne, funksjonalistisk formspråk, som skilte seg ut fra den mer tradisjonelle industriarkitekturen.

Gradvis fyltes områdene mellom Austråtts leirbakker og teglindustrien i sjøkanten ut med annen industri, særlig i regi av Jonas Øglænd. Øglændkonsernets utbygging innledes med sykkelfabrikk-komplekset «Nr. 11» i Elvegaten og avsluttes i 1977 med et engroslager for Manufakturen og en stor kornsilo.

Da Øglænd etablerte seg i Vågen var det med moderne, lave fabrikker etter prinsippet om «alt på ett golv». På samme måten som de første bygningene til Kamgarn og Ullvaren, var dette arealkrevende bygg som fort fylte ut Vågen-området. De nye industribyggene var vanskelig å innpasse i det kvartalsmønster, som man i tidligere tider hadde sett for seg, og Vågen ble etter hvert et rendyrket industriområde, hvor også elveløpene ble lukket.

De nye industriformene som dukket opp i etterkrigstiden, kom parallelt med at teglverksindustrien var under omlegging. Stadig mer moderne produksjonsmetoder ble innført med avvikling av teglindustriens gamle anlegg som konsekvens. Bygningsmassen ble stort sett revet eller ombygd til andre formål. Til tross for moderniseringer og fusjoner utover andre halvdel av 1900-tallet opphørte teglindustrien helt på 1990-tallet. Det er i dag ingen bygningsrester etter den eldre teglindustrien, og bare fragmentariske bygningsrester er bevart etter den nyere. Unntaket er Gann-Gravarens yngste teglverk fra 1977, som i dag er omdannet til kjøpesenter.

Nye produksjonsformer og -krav rammet etter hvert også de nyere industrianleggene, og på 1980-tallet pågikk en kraftig avindustrialisering av Vågen, som ble til et utviklingsområde. I 1986 ble det utlyst Arkitektkonkurranse der hovedformålet var å få ideer til transformasjon av det sjønære området som skulle representere en naturlig utvidelse av sentrum mot øst. Kultur ble trukket inn som ledd i byutviklingen og arkitektkonkurransen forutsatte kulturhus i Vågen. Nytt kulturhus, gjestehavn, stenging av Havnegata for gjennomgangstrafikk og etablering av store utdanningsinstitusjoner, er noen resultater av forslagene som kom fram.

Mange av de gamle fabrikkbygningene er nå revet, andre tilpasset ny bruk ved ombygging til ny funksjon, gjenoppbygd eller gjendiktet. Det siste gjelder kulturhuset som er bygd rundt den gamle fabrikkpipa på Kamgarn. Ullvaren har fått nytt liv som kjøpesenter med varierende grad av vern for de ulike delene av bygningsmassen. Øglænds havnelagre nr. 5 og 6 er bevart. Litt øst for kulturmiljøet ligger Lager nr. 4 til Øglænd. Dette ble delvis bygd opp igjen etter en brann i 1956. Lager nr. 4 skal i henhold til gjeldende reguleringsplan gjenoppføres i full høyde, men kun som fasadekopi. Et lagerhus tilhørende Lager nr. 4 ligger lagret for gjenoppstilling i samme område, men ikke med opprinnelig plassering og muligens med tilpasset omfang. En viss bevaring av de siste rester etter Lager nr. 4 er positivt, men vurderes ikke å ha samme regional verdi som Øglænds havnelagre, Kamgarn og Ullvaren. Kulturmiljøet er visuelt sammenbundet av Havnegatas forløp.

Omfang

Områdets avgrensing tar utgangspunkt i Sandnes kommunes kulturminneregister, men partiet øst for Stangelandselven er tatt ut ettersom denne delen av miljøet ikke vurderes å ha regional interesse

Regional interesse

Kulturmiljøet avspeiler en tidlig fase av industrialiseringen, som var grunnleggende for utviklingen av Sandnes som en regionalt viktig mangesidig industriby. Området

har opplevelses- og kunnskapsverdi. Ullvaren er – også med ny bruk – fortsatt tydelig lesbar som industrikompleks. Kamgarn er – også i gjendiktet form – et vesentlig kulturminne, både som en arkitektonisk vellykket, moderne bygning med egenverdi og som en klar og tydelig referanse til industriepoken. Øglænds havnelagre nr. 5 og 6 har klar opplevelsesverdi og stor arkitektonisk verdi, både stilmessig og estetisk sett. Samlet sett avspeiler bygningsmassen også den kraftige industriutbyggingen langs den gamle marebakken ut mot Gandsfjorden.

Sårbarhet og forvaltning

Bygningsmassen er sårbar for tiltak som reduserer autentisitet og stiluttrykk. Særlig Ullvaren, er utsatt for endringer, da skiftende behov for tilpasning til kjøpesenterfunksjonen ofte gjør seg gjeldende.

Kulturmiljøet er i Sandnes kommunes kulturminneregister vist som helhetlig kulturmiljø med markering av flere bygninger med selvstendig verneverdi. Det markerte området i kommunens kulturminneregister strekker seg lenger mot øst.

Gjeldende sentrumsplan (2018-2035) har tydelige bestemmelser og retningslinjer som skal bidra til vern av kulturminner og kulturmiljøer. Planens hensynssoner avspeiler de helhetlige kulturmiljøer som vist i kommunens kulturminneregister på tidspunktet, da sentrumsplanen ble vedtatt (2019). Ulike bestemmelsesområder har differensierte krav om tilpasning til kulturminner og kulturmiljøer. Det er dessuten generelle krav om tilpasning, utforming, estetikk med mer. Det fremgår av generelle retningslinjer at kommunens kulturminneplan og kulturminneregister skal legges til grunn for plan- og byggesaker. Det aktuelle kulturmiljøet omfattes av hensynssone H570_5.

Ullvaren omfattes av en eldre reguleringsplan med differensierte vernebestemmelser for ulike deler av bygningsmassen.

En eldre reguleringsplan som omfatter lager nr. 6 viser vern av to bygninger vest for lageret, som dog siden er henholdsvis fjernet og ombygd til boligformål. Lager nr. 6 er ikke vernet i reguleringsplanen, men står fortsatt som integrert del av Vågen VGS.

En eldre reguleringsplan omfatter lager nr. 5, hvor det er vist som spesialområde bevaring.

En eldre reguleringsplan som omfatter Kamgarn (kulturhus) oppfordrer til vern av pipen. Den viser til muligheter for endring/riving av lager nr. 5, men en litt nyere plan viser lager nr. 5 som spesialområde.

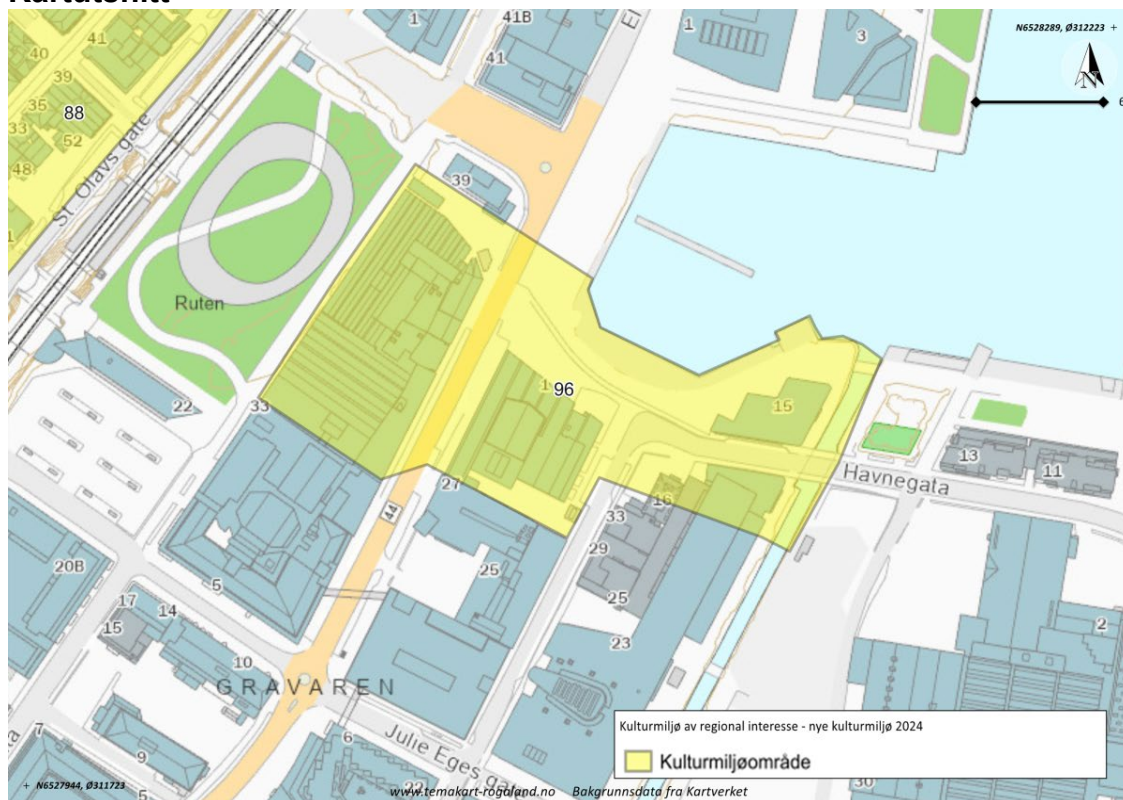
Hovedbilde

Ullvaren Vågsgata 33

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 06.12.2016

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Øglænds lager nr. 6 Holbergsgata 23 med Vågen VGS i bakgrunnen Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 29.10.2016

Stangelandslunden

Id	97
Navn	Stangelandslunden
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Industri og næring,Busetting by- og tettstadutvikling,Samferdsel og kommunikasjon
Periode	1800-1999
Kilde	Kulturminneregisteret i Sandnes (pr. februar 2024)
Vernestatus	Hensynssone (pbl),Kulturminneplan,Kulturminneloven
Lenke	

Skildring

Skildringen er basert på opplysninger i Sandnes kommunes kulturminneregister:

Stangelandslunden er et sammensatt miljø i grensen mot byen, hvor vannressursene i Stangelandsåna har vært en forutsetning for utviklingen. Enkeltminner dokumenterer typiske Sandnesnæringer som har vært basert på vannkraft. Møllevirksomheten er representert gjennom Lunden Havremølle med møllemesterbolig. Møllen som ligger lengst mot vest er omgjort til boliger, men dens opprinnelige form og funksjon er stadig lesbar i eksteriøret. Møllen er en av tre bevarte havregryns møller i Sandnes. Lenger mot øst, omtrent midt i miljøet ligger Nygårds barkemølle som kan knyttes til en omfattende industrihistorie (garverivirksomheten) og personhistorie (Martin Nygård) i Sandnes. Den kan også knyttes til fortsatt eksisterende kulturminner som Nygårdsbrukene og Nygårds garveribygning i sentrum. Barkemøllen er i dag omgjort til bolig, men det er fortsatt mulig å lese huset inn i den historiske småindustrirammen i Stangelandslunden. Den er en av få representanter for den omfattende garverivirksomheten i Sandnes, og antakelig en av de eldste bevarte produksjonsbygninger i kommunen, utenom jordbruk og fiske. Rett nedenfor barkemøllen representerer Stangeland Trevarefabrikk trevareindustrien, som også har vært svært omfattende i Sandnes. Selve Trevarefabrikken er vedtaksfredet, men det er gitt dispensasjon for innvendige endringer for å muliggjøre utnyttelse av det store bygget til boligformål.

Veistrekket som i dag kalles Lunden, er det sentrale veistrekket i kulturmiljøet. Dette er den «nye» traseen til gamle Heigreveien fra 1895. Veien følger dalsøkket og den opprinnelige Stangelandselva ned mot Folkvord, og er strukturerende for kulturmiljøet. Den nye traseen knytter området nærmere byen og opplandet. Her vokste det frem en blanding av herskapsboliger og mer vanlig bosetting. Særlig langs Lunden finner vi eksempler på større villaer med sveitserstilpreg, mens kulturmiljøets nordøstlige del ut mellom Lunden og Jonas Lies gate er mer

sammensatt med en rekke bolighus fra ca. 1905-1939 i en blanding av sveitserstil, jugendstil og funksjonalisme.

Rett nord om Stangeland Trevarefabrikk følger en forlengelse av Postveien terrenget opp fra daldraget og videre mot øst. Partiet er usedvanlig intakt og skiller seg ut fra Postveien ellers, da man ikke har klart å opprettholde den rette linjen som ellers preger veistrekket. Partiet kjennes i dag som Kjærlighetsstien og kan ha eldre røtter.

Omfang

Området er vist med samme omfang som i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

Regional interesse

Kulturmiljøet i Stangelandslunden har vokst frem på grunn av utnyttelsen av kraften i Stangelandsåna til møllevirksomhet, garveri og trevareindustri. Dette har vært viktige næringer som drev byutviklingen i Sandnes fremover. Området er fortettet og elva lagt i rør, men flere enkeltbygninger, og Nye Heigreveien fra 1985 viser tydelig hvor det gamle elveløpet har gått og hvordan området ble utnyttet fra 1850-tallet og utover. Den gamle trevarefabrikken er en fredet bygning som er et av få autentiske minner fra trevareindustrien i Sandnes. Selv om kulturmiljøet er noe endret og modernisert ser en tydelig sporene i landskapet etter den gamle bruken, og flere viktige bygninger tilknyttet de viktige industriene i Sandnes er bevart. Området har høy kunnskaps- og opplevelsesverdi. Deler av området viser også hvordan eldre bygninger og kulturmiljø kan ivaretas ved ny bruk av gamle bygninger.

Sårbarhet og forvaltning

Enkeltminner er sårbare for tiltak som reduserer deres autenticitet og lesbarhet.

Dette gjelder ikke minst de store industribyggene, når de får endret bruk.

Området ligger inne i kommuneplan og kulturminneregisteret med en hensynssone H570 bevaring. Det er flere reguleringsplaner for området, der arealformålet hovedsakelig er boligutbygging, I reguleringsplan for Lunden er det satt bestemmelser som gir et visst vern for utnyttelsen av, og ny bruk av den gamle mølla og bygningene rundt.

Innenfor kulturmiljøet er det en fredet bygning og 16 bygninger med egen verne vurdering, samt rester etter traseene for Postveien og den gamle Heigreveien i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

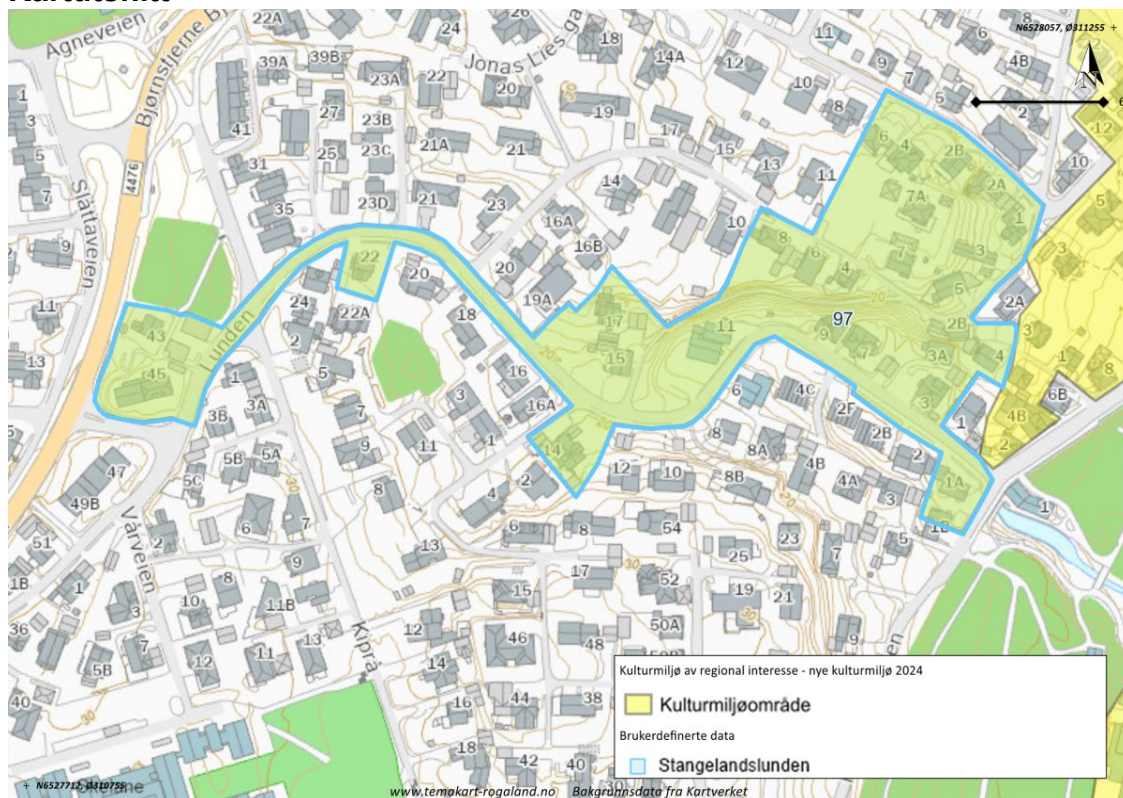
Hovedbilde

Stangeland trevarefabrikk i Lundén

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 05.12.2016

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Alexander Kiellands gate 8

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 02.12.2016

Bildevedlegg 2

Lunden 14, bolighus i sveitserstil fra 1904.

Bildevedlegg 3

"Polen" og Somaneset båtstøer

Id	99
Navn	"Polen" og Somaneset båtstøer
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Kystkultur fiskeri handel og sjøfart, Samferdsel og kommunikasjon
Periode	1900-1999
Kilde	Sandnes kommune sitt kulturminneregister (pr. sept. 2022)
Vernestatus	Kulturminneplan, Hensynssone (pbl)
Lenke	https://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=9ab1caa043c647c6950d8deee3a6456c

Skildring

Skildringen er basert på beskrivelsene i Sandnes kommune sitt kulturminneregister av kulturmiljøet Polen – Somaset båtstøer samt de selvstendige beskrivelser av enkeltelementer innenfor miljøet.

«Polen» og Somaneset båtstøer utgjør et lite, men helhetlig miljø med gammel strandlinje, båtstøer, hager, boliger og uthus/naust. Her er Soma-gårdenes tradisjonelle båtplasser ved Gandsfjorden er bevart. Luravika var før en viktig landingsplass for båtferdselen og et kontaktpunkt mellom sjø- og landeveisferdsel.

Miljøets største blikkfang er en særpreget og sjeldent godt bevart villa fra 1904 med tilknytning til Sandnes teglverkshistorie. Villaen ble oppført som bolig for disponenten ved Lura teglverk, og skal ha fått navnet «Polen» fordi stedet på folkemunne ble kalt Nordpolen, på grunn av beliggenheten i et ubebygget område rett utenfor bygrensen. Hagen strekker seg ned mot strandlinje. Huset er oppført i sveitserstilen, men historismen kommer fram i markert knekt gavl på inngangssida. Karakteristisk for huset er den maleriske detaljutformingen med pussede veggflater, markerte telgsteinsbånd og grønnmalt vindusbelistning. Utformingen er sjelden, men gir et er tidstypisk inntrykk.

Bak «Polen» mot sjøen ligger et stort naust/uthus i teglstein. Bygningen er på halvannenetasje med saltak, og har segmentbuevinduer med jernsprosser. Uthuset vært i bruk som vognrom og tørkeloft, men kan godt ha hatt andre funksjoner før. Eldre foto viser et lavere båthus mot fjorden, men det som står her nå må være fornyet, ifølge flyfoto fra 1937 og 1960. Det er port i byggets fasade mot sjøen. I miljøets østligste del ligger et mer tradisjonelt naust. Det er bevart flere markante båtstøer langs strandlinjen.

Omfang

Kulturmiljøet er vist med samme omfang som i Sandnes kommunes kulturminneregister, og omfatter det svært viktige bolighuset «Polen» med nærmeste omgivelser: hage- og strandparti med direkte kontakt med fjorden samt båtstøer. Et eldre uthus/naust og et mer tradisjonelt naust inngår også i miljøet. Miljøet omfatter der ut over et nyere bolighus og et nyere naust-/garasjebygg. Disse byggene inngår fordi det er ønskelig å få med hele hage- og strandpartiet rundt bygningsmassen, og fordi evt. inngrep i bygningsmassen i miljøet må vurderes nøye.

Regional interesse

Miljøet representerer en tradisjonell kystbruk, med båtplasser for fiskerbonden. Miljøet, som er lite men helhetlig, ligger som en liten blå-grønn lomme mellom havnen og Lura båtforening, og har vesentlig opplevelsesverdi. Bolighuset «Polen» har høy arkitektonisk verdi. Særlig den østlige delen av miljøet (fra «Polen» med uthus og østover) har høy grad av autenticitet. Miljøet kan, gjennom «Polen» som ble oppført som disponentbolig for Lura teglverk, også ses i sammenheng med teglverkshistorien. Det er svært få kulturminner igjen etter den svært omfattende – og for Sandnes helt grunnleggende – teglverksindustrien. I en slik kontekst har særlig «Polen» stor verdi.

Sårbarhet og forvaltning

Kulturmiljøet er lite, og er sårbart for nye tiltak, både i og rundt miljøet. En større omforming av Luraviken er forankret i gjeldende kommuneplan. Nye tiltak i området knyttet til havn, togstopp, næring mm. kan få store konsekvenser for opplevelsen av miljøet. Bevaring av kontakten til fjorden er sentralt.

Området er markert som helhetlig kulturmiljø i Sandnes kommunes kulturminneregister, hvor også enkeltelementer som «Polen» med uthus/naust, tradisjonelt naust i øst og båtstøer er markert med selvstendig verneverdi.

Området synes ikke å være markert med hensynssone H570 i gjeldende kommuneplan, slik de helhetlige kulturmiljøene markert i kommunens kulturminneregister vanligvis er. Det er derimot omfattet av hensynssone H820 (omforming). Målet med omformingssonen er å tilrettelegge for togstopp, boligutvikling, næring, tjenesteyting, gang- og sykkelforbindelser, bystrand og grøntstruktur. Innenfor hensynssonen er det krav om felles områdeplan som omfatter minimum hele sonen. Retningslinjen for hensynssonen setter krav om at det skal gjennomføres forstudier i samarbeid med de berørte aktørene.

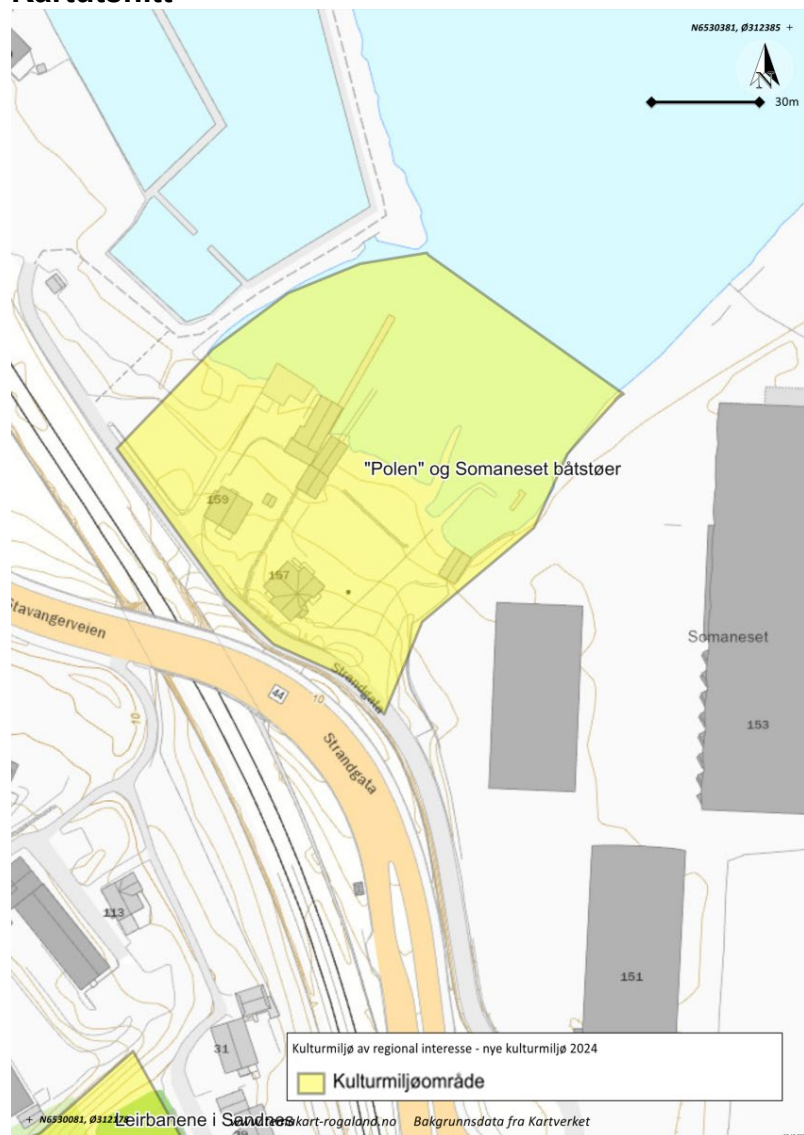
I gjeldende reguleringsplan (2008123 for Luravika vedtatt 2011) er den østlige delen av kulturmiljøet (fra «Polen» med uthus og østover) regulert til bevaring med hensynssone H570 med tilhørende bestemmelser. Det sørøstlige hjørnet av kulturmiljøet er regulert til grønnstruktur. Fjordområdet rett utenfor kulturmiljøet er regulert til friluftsområde i sjø og vassdrag.

Hovedbilde

Hovedhuset "Polen" i midten - murt uthus til venstre
Bilde fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 02.07.2018

Kartutsnitt

Kartutsnitt oktober 2024.

Bildevedlegg 1

Båttstøer ved Somaneset

Bilde fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 02.07.2018

Villastrøket rundt Hogstadbakken

Id	101
Navn	Villastrøket rundt Hogstadbakken
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Busetting by- og tettstadutvikling
Periode	1900-1999
Kilde	Sandnes kommunes kulturminneregister pr. februar 2024
Vernestatus	Kulturminneplan, Hensynssone (pbl)
Lenke	

Skildring

Skildringen er basert på Sandnes kommunes kulturminneregister med tilhørende kunnskapsgrunnlag.

Bygrensen er fra gammelt av definert av Postveien i Sandnes første byplan i 1860. Innenfor denne ble byen planlagt som et rutenett – en kvartalsstruktur – uavhengig av terreng og eldre strukturer. I villastrøket rundt Hogstadbakken, som i hovedsak ble bygd ut i perioden fra 1910 til 1940, skapte terrenget utfordringer for den tenkte strukturen, og eldre strukturer påvirket utbyggingen. Rutenettet kan avleses, særlig på flyfoto og kart, men de nødvendige avvikene er også tydelige, bl.a. i Kirkegata knekk mot nord og selve Hogstadbakkens bue.

I andre villastrøk bak sentrum ser man vesentlige variasjoner i husstørrelser og utbyggingsformer. Mens for eksempel «Villakvartalene bak sentrum» omfatter en blanding av praktvillaer, mindre «sandneskasser» og tilløp til feltutbygging av «kommunehus», har området rundt Hogstadbakken en mer ensartet bygningsmasse. Selv om det er unntak, særlig mot nord og vest, er området preget av store villaer tegnet av kjente arkitekter. Området er preget av store volumer og mange bratte tak. Det er sterke innslag av nyklassisisme, nybarokk, jugendstil og funksjonalisme. Området står i kontrast til byggestilen lengre nede i sentrum. Det lå utenfor murtvangsgrensen, og størsteparten av bygningsmassen er oppført i tre.

Hageanlegg og uteområder er viktige elementer i områdets karakter

Omfang

Avgrænsingen av miljøet er den samme som «Villastrøket Hogstadbakken» i Sandnes kommunes kulturminneregister

Regional interesse

Villastrøket representerer en viktig fase i byutviklingen i Sandnes, og gjenspeiler periodens planideal og tilpassing til terrenget. Villastrøket har store arkitektoniske

kvaliteter, både stilmessig og estetisk, noe som gir det stor opplevelsesverdi. Miljøet har kulturhistorisk verdi, både i kraft av mange velbevarte hus i ulike stilarter og utbyggingens røtter i en sosial homogenitet (overklassen). Området har tydelige eksempler på de fremherskende stilarter fra 1910-1940, noe som styrker både opplevelses- og kunnskapsverdier.

Sårbarhet og forvaltning

Bygningsmassen er sårbar for tiltak som reduserer enkeltbyggenes autentisitet, for eksempel i form av fasadeendringer og tilbygg. Slike tiltak påvirker ikke bare enkeltbygg, men også området som helhet – særlig om enkeltbygg rives og erstattes med nyere bygningsmasse. Fortetting er på samme måte utfordrende for helheten, særlig i et område hvor hageanlegg og uteområder er viktig for områdekarakteren.

Kulturmiljøet er oppført med hensynssone H570 bevaring i Sandnes kommune sitt kulturminneregister og kommuneplan. I kulturminneregisteret har 24 strukturer/bygninger egen markering og verneverdi.

Gjeldende sentrumsplan (2018-2035) har tydelige bestemmelser og retningslinjer som skal bidra til vern av kulturminner og kulturmiljøer. Planens hensynssoner avspeiler de helhetlige kulturmiljøer som vist i kommunens kulturminneregister på tidspunktet, da sentrumsplanen ble vedtatt (2019). Ulike bestemmelsesområder har differensierte krav om tilpasning til kulturminner og kulturmiljøer. Det er dessuten generelle krav om tilpasning, utforming, estetikk med mer. Det fremgår av generelle retningslinjer at kommunens kulturminneplan og kulturminneregister skal legges til grunn for plan- og byggesaker. Det aktuelle kulturmiljøet omfattes av hensynssone H570_3 i gjeldene sentrumsplan.

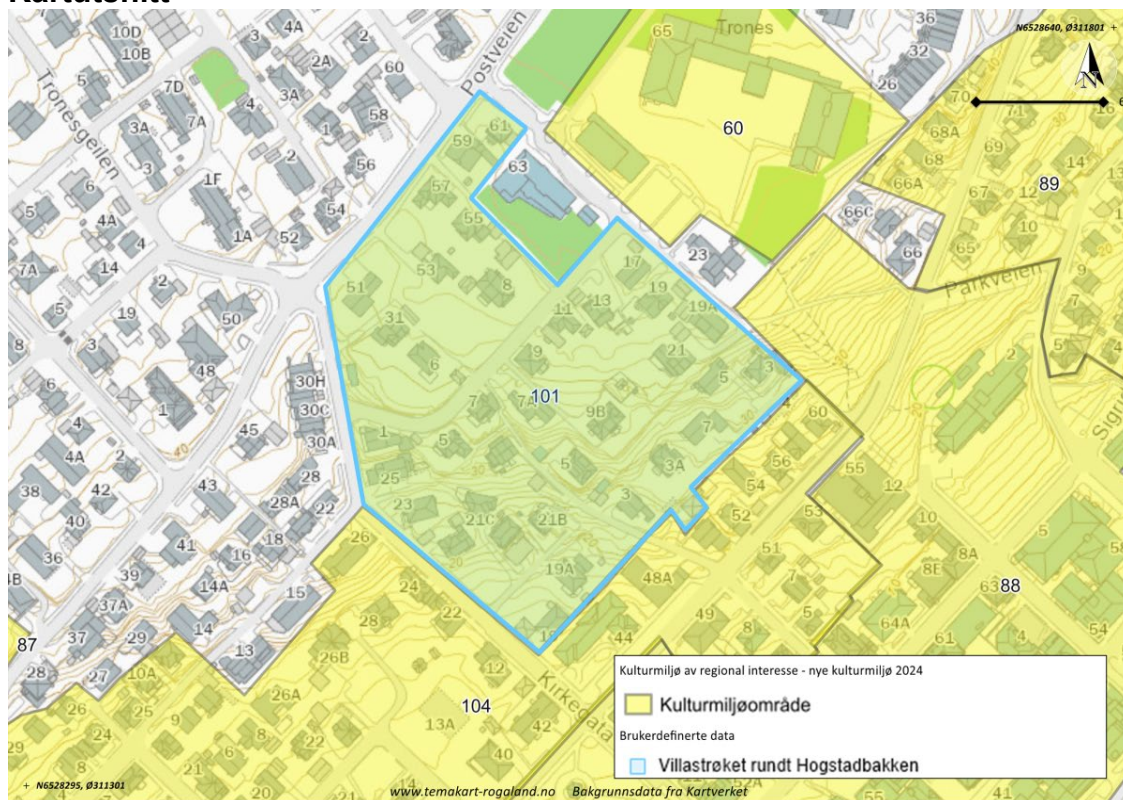
Hovedbilde

Villastrøket rundt Hogstadbakken: Eidsvollgata 44 i forgrunnen med Hogstadbakken 5 og Vestregata 9B i bakgrunnen

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 06.12.2016

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Villastrøket Hogstadbakken - Kirkegata 31

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 05.12.2016

Villakvartalene sør for Oalsgata

Id	102
Navn	Villakvartalene sør for Oalsgata
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Busetting by- og tettstadutvikling
Periode	1925-1949
Kilde	Sandnes kommune sitt kulturminneregister
Vernestatus	Kulturminneplan,Hensynssone (pbl)
Lenke	

Skildring

Skildringen er basert på Sandnes kommunes kulturminneregister med tilhørende kunnskapsgrunnlag.

Villakvartalene sør for Oalsgata er den sørvestligste delen av byområdet som i henhold til den første byplanen ble utbygd med kvartalsstruktur. Den gamle Postveien har holdt stand som en grunnleggende struktur og skjærer skrått gjennom de nordvestlige kvartalene. Sammen med gravlundens avgrensing i sørøst avgrenser aksene fra Postveien området slik at det danner en spiss mot sør, som avsluttes med et karakteristisk trekantet bolighus.

Størsteparten av området var underlagt murtvangen, og var ett av de siste kvartalsstrøkene som ble bygd ut. Tyngdepunktet i utbyggingen var tiden før og etter 2. verdenskrig, men det er også noen eldre villaer. Områdene utenfor murtvangsgrensen ble bygd ut først.

Murhusene begynte å dukke opp på slutten av 1930-tallet, og etter en pause under krigen ble utbyggingen tatt opp igjen. Den ble hovedsakelig avsluttet først på 1950-tallet. Det meste av bebyggelsen er holdt i et funksjonalistisk formspråk, men med innslag av klassisisme – ikke minst i takformene som gjerne var valmtak, hvor av noen med svai. Slike hustyper finner man også flere andre steder i byen, men i Villastrøket sør for Oalsgata finner man det mest helhetlige, funksjonalistiske bygningningsmiljøet i Sandnes, mange av dem tegnet av kjente arkitekter som Helland, Brandtsberg Dahl, Grødeland og Øglænd.

Omfang

Kulturmiljøets avgrensing tar utgangspunkt i tilsvarende i Sandnes kommunes kulturminneregister. Et par delområder er tatt ut på grunn av større, moderne tiltak

Regional interesse

Miljøet representerer boligutbygging i Sandnes på 1900-tallet. Det er store arkitektoniske verdier knyttet til bebyggelsen, både estetisk og stilmessig sett. Både områdets sterke innslag av funksjonalisme og kontrasten til de eldre trevillaene utenfor murtvengen er interessant, og innebærer både store opplevelsesverdier og kulturhistoriske verdier. Postveiens og gravlundens innvirkning på den ellers lesbare kvartalstruktur utgjør en kontrast til boligområdene lenger nord, og gir miljøet et annerledes preg.

Sårbarhet og forvaltning

Bygningsmassen er sårbar for tiltak som reduserer enkeltbyggenes autentisitet, for eksempel i form av fasadeendringer og tilbygg. Slike tiltak påvirker ikke bare enkeltbygg, men også området som helhet – særlig om enkeltbygg rives og erstattes med nyere bygningsmasse. Fortetting er på samme måte utfordrende for helheten, særlig i et område som dette hvor hageanlegg og uteområder er viktig for områdekarakteren.

Området ligger inne med hensynssone H570 i både kulturminneregisteret og kommuneplanen, det regionale kulturmiljøet er noe mindre i utstrekning. Innenfor kulturmiljøet, den regionale avgrensingen, er det 22 bygninger som har selvstendig markering og verneverdi i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

Gjeldende sentrumsplan (2018-2035) har tydelige bestemmelser og retningslinjer som skal bidra til vern av kulturminner og kulturmiljøer. Planens hensynssoner avspeiler de helhetlige kulturmiljøer som vist i kommunens kulturminneregister på tidspunktet, da sentrumsplanen ble vedtatt (2019). Ulike bestemmelsesområder har differensierte krav om tilpasning til kulturminner og kulturmiljøer. Det er dessuten generelle krav om tilpasning, utforming, estetikk med mer. Det fremgår av generelle retningslinjer at kommunens kulturminneplan og kulturminneregister skal legges til grunn for plan- og byggesaker. Den nordlige delen er innenfor sentrumsplanen og markert med H570_2.

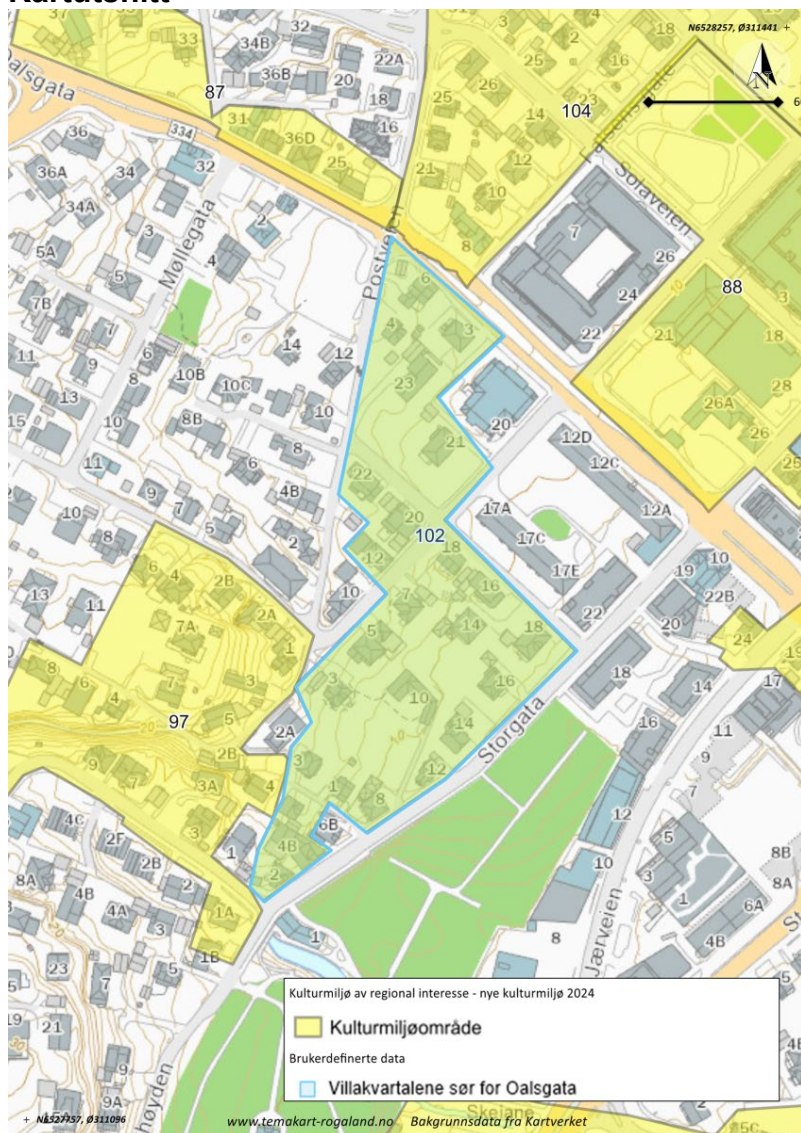
Hovedbilde

Villakvartalene sør for Oalsgata: Nygårdsgata 21

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 05.12.2016

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Villakvartalene sør for Oalsgata - Trafokiosk med bolig - Storgata 2 Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 05.12.2016

Bygningsmiljø ved Tronesveien

Id	103
Navn	Bygningsmiljø ved Tronesveien
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Busetting by- og tettstadutvikling, Samferdsel og kommunikasjon
Periode	1900-1999
Kilde	Sandnes kommune sitt kulturminneregister pr. februar 2024
Vernestatus	Kulturminneplan
Lenke	

Skildring

Skildringen er basert på Sandnes kommunes kulturminneregister.

Tronesveien er en gammel veiforbindelse fra fjorden over Troneshøyden og videre mot Soma. Den ble i 1893 ble forbedret for å sikre kommunen en skikkelig kjørevei til den nye fattiggården Varatun. Veiens betydning som innfartsvei ble dermed styrket. Veien passerte flere sentrale punkt, herunder bl.a. Gamlaverket fra 1782 og byens eldste bedehus, Salem, fra 1873. Et av byens eldste handelssteder skal også ha ligget der, hvor Tronesveien kommer ned.

Veistrekket var med andre ord en sentral forbindelse og etter forbedringen vokste det frem klynger av bebyggelse. Det tydeligste av disse miljøene ligger lengst nede mot Roald Amundsens gate. På nordsiden av veien ligger en håndfull boliger oppført ca. 1892-1900. På Sørsiden av veien ligger en husrekke primært oppført i første halvdel av 1930-tallet. På grunn av dette er stilpreget i miljøet sammensatt. Tronesveien 12 var bedehuset Salem, som er total ombygd, men med en viss kulturhistorisk betydning.

Miljøet er lett lesbart som et helhetlig miljø knyttet til to utbyggingsfaser langs Tronesveien.

Omfang

Kulturmiljøet er lagt inn med utgangspunkt i tilsvarende miljø i Sandnes kommunes kulturminneregister, men er kortet noe av mot nordvest, da miljøsammenhengen er mer utydelig der.

Regional interesse

Miljøet har stor kunnskapsverdi som en husklynge utbygd i to omganger (ca. 1892-1900 og ca. 1900-1935) langs den nye veiforbindelsen fra fjorden opp mot Varatun. Det er også en opplevelsesverdi knyttet til miljøet med den særpregede fordeling av de eldste hus nord for veien og de nyere på sørsiden. Salembygget har en viss

kulturhistorisk interesse, selv om det er aldeles ombygd, ettersom Salem var en institusjon med stor betydning for Sandneshistorien.

Sårbarhet og forvaltning

Bygningsmassen er sårbar for tiltak som reduserer enkeltbyggenes autentisitet, f.eks. i form av fasadeendringer og tilbygg. Slike tiltak påvirker ikke bare enkeltbygg, men også området som helhet – særlig om enkeltbygg rives og erstattes med nyere bygningsmasse. Fortetting er på samme måte utfordrende for helheten. På grunn av den noe ujevne graden av autentisitet bør muligheten for tilbakeføring av fasader fremmes tydelig i byggesaker i dette miljøet.

Kulturmiljøet ligger inne i kulturminneregisteret, i en litt større utstrekning enn det regionale, med hensynssone H570 bevaring kulturmiljø. Det ser ikke ut til å ligge inne med hensynssone i verken kommuneplan eller reguleringsplan. Deler av området inngår i en eldre reguleringsplan, Sandnes byplan. Det ser ikke ut til at det verken i kart eller bestemmelser gis området noe særlig vern.

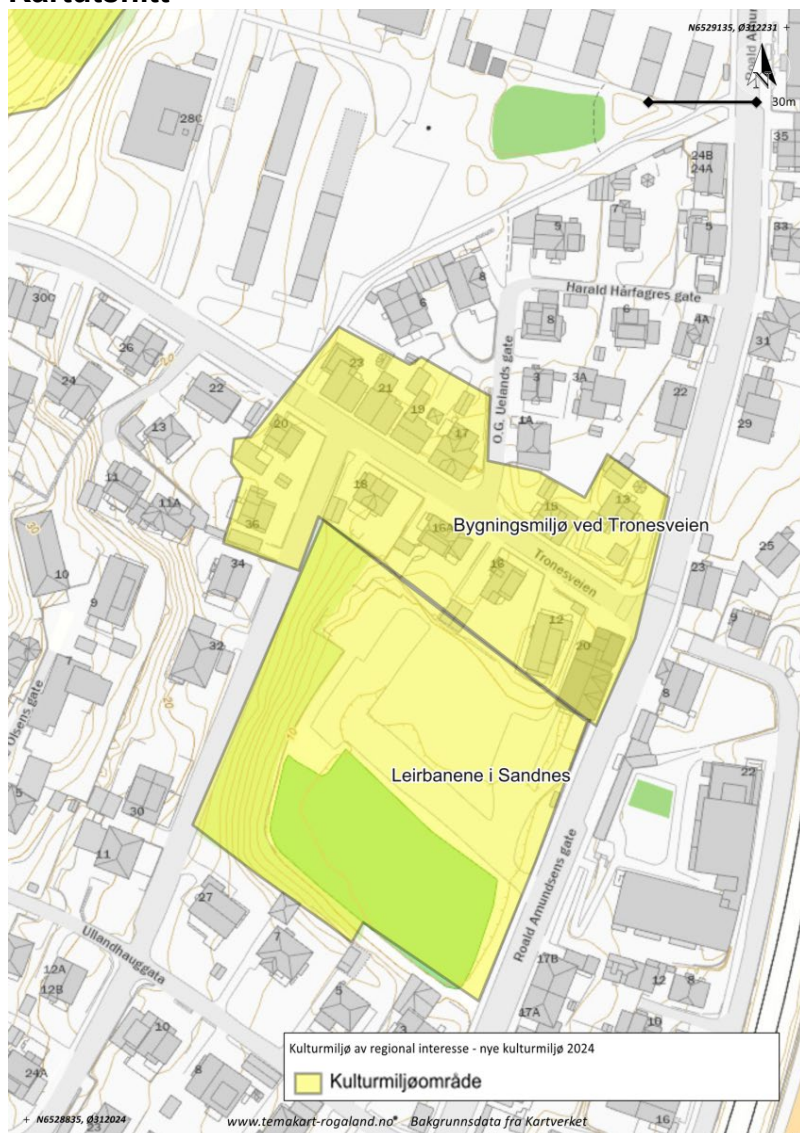
Hovedbilde

Bygningsmiljø i Tronesveien

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 02.12.2016

Kartutsnitt

Kartutsnitt oktober 2024.

Villakvartalene bak sentrum

Id	104
Navn	Villakvartalene bak sentrum
Kommune	1108 - Sandnes
Tema	Busetting by- og tettstadutvikling
Periode	1800-1999
Kilde	Kulturminneregisteret i Sandnes pr. februar 2024 med tilhørende kunnskapsgrunnlag
Vernestatus	Kulturminneplan
Lenke	

Skildring

Informasjon hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister med tilhørende kunnskapsgrunnlag.

Villakvartalene bak sentrum er i det vesentligste bygd ut i tråd med rutenettinndelingen angitt i den første byplanen fra 1860-tallet. Kvartalsstrukturen tok ikke hensyn til terreng, og i de ulike villastrøkene bak sentrum møtet systematikken på terrengmessige utfordringer. I det her aktuelle miljøet «Villakvartalet bak sentrum» har man i hovedsak klart å forholde seg til strukturen med enkelte avvik. I tillegg til terrenget, har også eldre veistrukturer, her særlig Postveien med sin lange slake bue i nordvest, påvirket den stringente kvartalsstrukturen.

Murtvangen fra 1904 gikk i Falsens gate sør for kulturmiljøet. Sentrumsnære villaområder som dette, som lå utenfor området med murtvang, ble raskere utbygd enn de mer sentrumsnære områder med murtvang.

«Villakvartalene bak sentrum» ble i hovedsak bygd ut mellom 1910 og 1940. I det tilnærmet rene boligområde er det en blanding av (forholdsvis) enkle bolighus med ulike variasjoner av Sandneskasser og noen innslag av praktvillaer med større hageanlegg. I så henseende skiller særlig villabebyggelsen til Øglændfamilien i området mellom Christies gate, Flintergata, Eidsvollgata og Kirkegata seg ut.

Mens de fleste eiendommer synes å være parsellert ut etter hvert, er det også et par områder som skiller seg ut som mer feltmessig utbygging. Særlig de såkalte «Kommunehusa» øverst i kvartalet mellom Christies gate, Erling Skjalgsons gate, Anders Tveits gate og Solaveien er et tydelig eksempel på dette. Her var kommunen byggherre for fem hus som er tuftet på hagebytanken, på samme måte som i et mindre felt ved Altonaparken. Arkitekter var G. Helland og L. Wilhelmsen.

Bebyggelsen består av 4 tomannsboliger og 1 firemannsbolig stilmessig påvirket av klassisme og jugendstil.

Et annet delmiljø med feltpreg finner vi i kvartalet mellom Postveien, Erling Skjalgsons gate, Christies gate og Solaveien. Her ligger 7 bolighus fra perioden 1910-1920 som aller er «Sandneskasser» utført med sveitserstil.

Slik det oppsummeres i Sandnes kommunes kulturminneregister viser kulturmiljøet «som helhet byggeskikk og stilarter fra hele første halvdel av 1900-tallet, i tillegg til spredte gode eksempler fra senere perioder. Flere kjente arkitekter er representert fra de ulike periodene. Her finnes også tidstypiske hager med eldre beplantning og tilknytting til kjente planteskoler. Mest markant er Øglænd-familiens anlegg i Falsens gate og Eidsvollgata. Hagene er selvfølgelig en særlig viktig dimensjon i villastrøkets karakter. Andre viktige aspekter ved miljøet «Villakvartalene bak byen» er nærheten og kontrasten til byen, kvartalsstrukturen som gir miljøet en enhetlig ramme og binder de to delene sammen og tidspreget i bebyggelsen som gjør utbyggingsfasene i første halvdel av 1900-tallet lesbare.»

Omfang

Avgrensingen tar utgangspunkt i tilsvarende miljø i Sandnes kommunes kulturminneregister, men er vist uten den øverste nordvestlige delen. Denne delen har lokal interesse som del av en sammenhengende områdestruktur, men kan neppe vurderes å ha regional kulturmiljøverdi som helhet, selv om et par enkeltbygg kan ha regional verdi i seg selv.

Regional interesse

«Villakvartalene bak sentrum» representerer en svært viktig og konsentrert utbyggingsperiode med varierte, men tydelige stilpreg i konsistent struktur. Slik representerer miljøet en viktig periode i utviklingen av Sandnes som en regionalt viktig by.

Tilpasningen av kvadratstrukturen til terreng og eldre strukturer illustrerer både likhet med og kontrasten til sentrumskvartalene lengre nede mot fjorden. Miljøet illustrerer også sosiale bestemte forskjeller på middel- og overklassens byggeskikk. Som helhet danner og illustrerer miljøet også den store kontrast til arbeiderklassens kår, slik som de for eksempel kan avleses i bebyggelsen i Gamle Vågsgjerd rett sør for sentrumskjernen.

Miljøet har stor arkitektonisk, kulturhistorisk og stilhistorisk verdi.

Sårbarhet og forvaltning

Området er i det store og hele å anse som ferdig utbygd, men bygningsmassen er likevel truet av ulike tiltak som kan redusere autentisiteten på enkeltbyggene, så som fasadeendringer, tilbygg og liknende. Det har i området også vært flere uheldige rivesaker, hvor tradisjonell bebyggelse har blitt erstattet av nye, kontrasterende bygg. Dette innebærer ikke bare tap av enkeltminner, men reduserer også det historiske helhetsinntrykket av området. Fortetting er også en konkret og aktuell utfordring i et område hvor luftighet og hageanlegg er avgjørende for helheten.

Gjeldende sentrumsplan (2018-2035) har tydelige bestemmelser og retningslinjer som skal bidra til vern av kulturminner og kulturmiljøer. Planens hensynssoner avspeiler de helhetlige kulturmiljøer som vist i kommunens kulturminneregister på tidspunktet da sentrumsplanen ble vedtatt (2019). Ulike bestemmelsesområder har differensierte krav om tilpasning til kulturminner og kulturmiljøer. Det er dessuten generelle krav om tilpasning, utforming, estetikk med mer. Det fremgår av generelle retningslinjer at kommunens kulturminneplan og kulturminneregister skal legges til grunn for plan- og byggesaker. Det aktuelle kulturmiljøet omfattes av hensynssone H570_3 i sentrumsplanen.

Området har hensynssone H570 bevaring i Sandnes kommune sitt kulturminneregister og kommuneplanen, samtidig er arealformål i både kommuneplan og reguleringsplan hovedsakelig boligbebyggelse. Det er i reguleringsplan lagt inn bestemmelser om at tiltak, bygninger osv. skal ta hensyn til den eldre bebyggelsen.

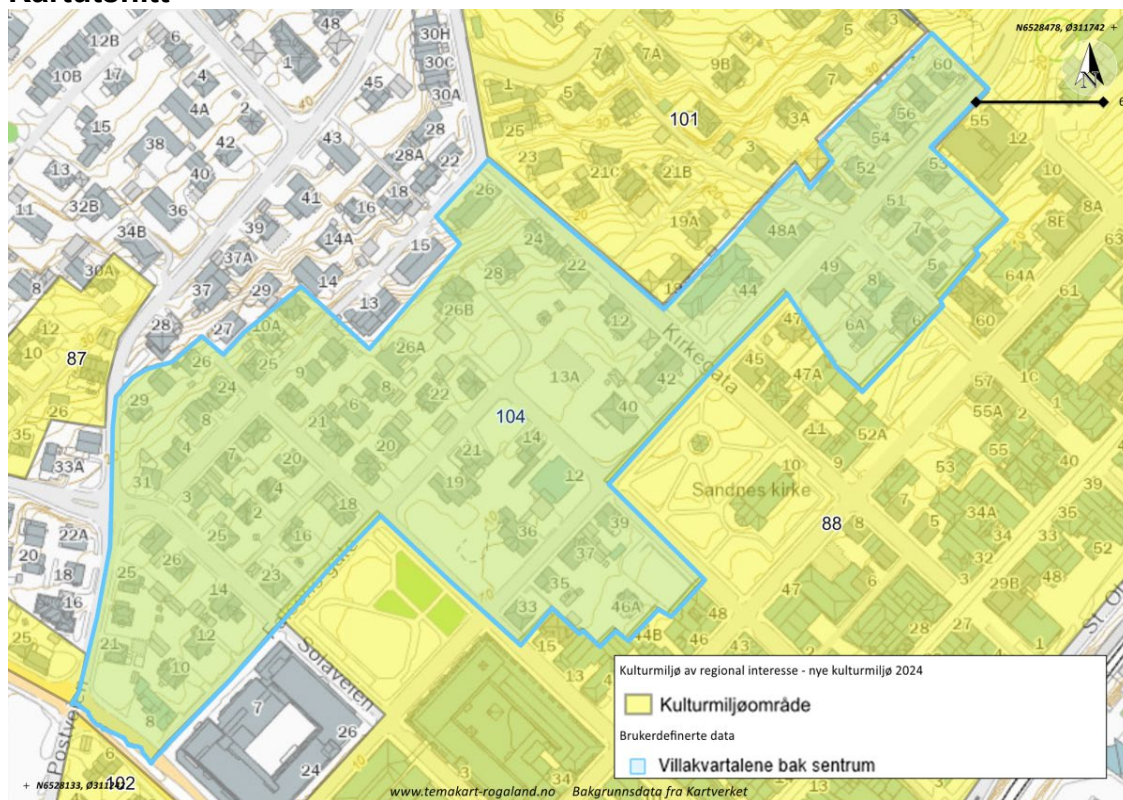
Innenfor kulturmiljøet med den regionale avgrensningen er det flere bygninger med egen markering og verneverdi i Sandnes kommune sitt kulturminneregister.

Hovedbilde

Villakvartalene bak sentrum - bygningsmiljø i Christies gate
Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 13.07.2018

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.

Bildevedlegg 1

Villakvartalene bak sentrum - Falsens gate 26

Bilde hentet fra Sandnes kommunes kulturminneregister, 03.12.2016

Oljeindustriens kontoranlegg på Forus

Id	117
Navn	Oljeindustriens kontoranlegg på Forus
Kommune	1103 - Stavanger, 1108 - Sandnes
Tema	Industri og næring
Periode	1975-1999
Kilde	Byggekunst nr 5, 1979 og nr 3, 1987, Kulturminneplan Stavanger, Kulturminneplan Sandnes
Vernestatus	Kulturminneplan
Lenke	

Skildring

Kulturmiljøet omfatter de tre viktigste kontorbyggene for oljeindustriens mest sentrale periode i Stavanger. Hovedkontoret til Statoil, kontoret til Norsk Hydros boredivisjon og kontoret til Esso exploration and production Norway Inc.

De tre kontorbyggene/anleggene representerer oljeindustriens framvekst i Norge og Rogaland, og den sterke veksten i kontorarbeidsplasser som denne industrien krevde. Byggene er gode representanter for tre ulike arkitektoniske stilretninger, og er planlagt med forskjellige organisasjonsprinsipper for kontorarbeidsplasser. Dette gjør dem til en representativ og verneverdig samling av kontorbygg fra oljens første epoke.

Statoils anlegg som ble bygget i årene etter at det statlige oljeselskapet flyttet fra Lagårdsveien 78, og er fremdeles i bruk av Equinor. Det er et stort strukturalistisk anlegg tegnet av AROS A/S i perioden fra 1974 -1996, og med seinere tilføyelser til anlegget av andre arkitektkontorer. I det opprinnelige anlegget ligger kontorblokkene spredt lik en by som omkranser et parkrom. Konseptet blir begrunnet og beskrevet av arkitektene i Byggekunst nr 5, 1979 slik: «De omfattende og delvis ukjente arbeidsoppgaver som Statoil ville stå overfor, understreket krav om fleksibilitet og utvidelsesmuligheter. For å imøtekomme dette er bebyggelsen utformet som en rekke kvartalsenheter lenket sammen ved en innelukket gate som danner anleggets horisontale hovedkommunikasjonsareal. Utbyggingsformen tillater frie utvidelser av anlegget samtidig som de enkelte bygningsenheter kan utformes individuelt i henhold til spesielle funksjonskrav.»

I en vurdering av prosjektet i samme nummer skriver Louis Kloster at: «Det blir et eget lite samfunn hvor mulighetene for teamwork skal kunne veksle med individuell konsentrasjon eller avslapning. I så måte er Statoils nybygg ikke et pionerarbeid,

men et hederlig forsøk på å etablere et godt arbeidsmiljø i en tildels uklart definert arbeidsoppgave. Arkitektens egen trang til klare formuleringer kommer kanskje best til uttrykk i eksteriøret. Det drenerte myrlandskapet mangler i seg selv holdepunkter for øyet. Statoils nye administrasjonssenter innfører et nytt landskap, en urban struktur der de vertikale ledd anslår rytmen og sammen med volumer og fargeholdning definerer et sted.»

I løpet av årene 1974-1996 ble bygningsmassen formet med klare rammer og både konstruksjonsprinsipper, materialpallett, fargesetting og detaljering i de seinere delene er tro mot de opprinnelige valgene. Bygningsmassen framstår derfor fra mange synsvinkler som en enhetlig komposisjon. De senere tilføyelsene blant annet i det såkalte International business centre er i mindre grad tilpasset bygningsmassens opprinnelige konsepter.

Konseptet i det opprinnelige bygningskomplekset var på det tidspunktet det ble formet tidstypisk og moderne. Flere større prosjekter fra samme tid ble formet som megastrukturer som med sin modulære oppbygging kunne ta opp i seg endringer på en rasjonell måte. Nye materialer og fasadesystemer for glassfasader og tak kunne gi muligheter for romlighet på en ny måte. Veritas-anlegget og NTNU Dragvoll er eksempler på samtidige prosjekt med mange tilsvarende innfallsvinkler til løsninger.

Hydros senter for boredivisjonen ble ferdigstilt i desember 1985 etter to års prosjekterings- og byggeprosess. Arkitekten for anlegget var A3 arkitektkontor A/S. Det ble benyttet samme planmessige konsept for kontorbygget i Sandnes som det hadde blitt benyttet i Harstad. Bygget i Harstad var ferdigstilt i 1983.

Arkitekten skriver om bygningens omgivelser i Byggekunst nr 3, 1987:

«Forusområdet er delt inn i tomteparseller uten at det er forutsatt en bevisst innbyrdes sammenheng mellom bygningene.» og: «Bygningene framstår som svært forskjellige i form og materialer.»

Hydros bygg er to kontorblokker som er lenket sammen med et mellombygg med vestibyle, tekniske rom og trafikkareal. Deler av bæresystemet er lagt på utsiden av veggene som forøvrig består av fasadeelement av aluminium og glass.

Bygningen framstår med en grad av high tech eller strukturell ekspresjonisme som er uvanlig i Norge. Både eksteriøret og interiøret har krumme overflater som skaper til dels overraskende og spennende rom. Ketil Moe beskriver bygningen slik: «For en fremtidsmaskin er det.» Moe skriver videre at arkitekten betegnet oppgaven slik: «vi skal lage et lite synlig smykke som skal ses mot det tyve ganger større Statoil-komplekset like i bakgrunnen. Bygget skal avspeile Hydro som avansert teknologibedrift med bein i Nordsjøen. Det skal sveve i det nakne landskapet og reflektere de brå skiftningene i lyset.»

Bygningen er noe endret i interiørene i løpet av de seinere år, men eksteriøret er helt uendret.

Essos kontorer ble tegnet i årene 1981-1984 av arkitektgruppen Esso Expro Forus; Platou arkitekter A/S og Helliesen, Wåge Hallgren A/S. Det var oppstart på byggearbeider i september 1984 og anlegget åpnet i januar 1986. Bygningen

framstår som en postmoderne geometrisk komposisjon fritt lagt ut diagonalt på den rektangulære tomten. På grunn av dårlige grunnforhold som ellers på Forus er det som for de andre kontorbyggene ingen kjelleretasje. Terrenget fram mot inngangen som ligger i 2. etasje er bygget opp og denne terrenghevingen henger landskapsmessig sammen med et skogholt på bygningens nordvestre side slik at det skapes et helhetlig anlegg som på mange måter er uvanlig for arbeids- og industriområdet Forus. Arkitekten beskriver bygningen slik i Byggekunst nr 3, 1987: «Byggets konsept er to bygningskropper, en østfløy og en vestfløy som overlapper hverandre, de knekker 30 grader, og danner et mellomliggende vestibyle- og adkomstareal og et åpent sentralrom gjennom fire etasjer. Sentralrommet får lys gjennom et stort glassparti mot sydvest.» I arkitektens beskrivelse går det fram at det var et krav i utgangspunktet at det skulle prosjekteres med cellekontorer. Dette innebar at prosjektet ble utformet som to lange kontorfløyer rundt hver sin korridor. Ketil Moe skriver i sin omtale av bygget at: «det er et fint gjennomført bygg hvor en i utgangspunktet enkel plan er bearbeidet på en måte som skaper spenning i det indre og ytre miljø. ...Er dette bygget med sitt symbolladete og hierarkiske formspråk uttrykk for noe mer enn arkitektens faglige ambisjoner? Speiler det også et organisatorisk selvbilde av byggherren?»

Bygningen var gjennomtegnet med mange integrerte tekniske løsninger i fasader og interiører. I løpet av de årene som har gått etter ferdigstillelse har det blitt endret i liten grad.

Oljebransjen ble dominerende på industriområdet på Forus, og i 1990 utgjorde oljebransjen 64% av de sysselsatte i denne næringsklyngen. Da byggingen av Statoils kontorer ble påbegynt var området i stor grad slåtteeng og gammel myr. Nå, knappe femti år seinere er det lite grønt igjen på Forus.

Omfang

Kulturmiljøet omfatter de tre kontorbyggene/kompleksene, men tar ikke med utvidelser til Hydros kontor eller Statoils kontorbygg langs E39. Bygningskropper som ligger integrert i den opprinnelige strukturen i Statoils kompleks er med i avgrensingen av kulturmiljøet selv om disse delene ikke regnes som viktige i denne sammenhengen.

Regional interesse

Byggene i kulturmiljøet er tre forskjellige representanter for den store utbyggingen av kontorarbeidsplasser som fulgte med utviklingen av lete- og produksjonsvirksomheten for norsk sokkel. Som arkitektur representerer de tre byggene hver sin epoke og stilretning, men også tydelige forskjeller i organisasjonsprinsipper for kontorarbeidsplasser. De er dermed interessante og viktige eksempler for oljeindustriens kontorer, organisasjonsprinsipper og estetikk, men også som eksempler på paradigmeskifter og stilvalg i arkitekturen fra den samme epoken. Miljøet har derfor stor kulturhistorisk og arkitekturhistorisk verdi.

Sårbarhet og forvaltning

Bygningsmassen er generelt sårbar for endringer ved om og påbygging i årene som kommer. For Statoils kontorer vil det være avgjørende at det strukturalistiske

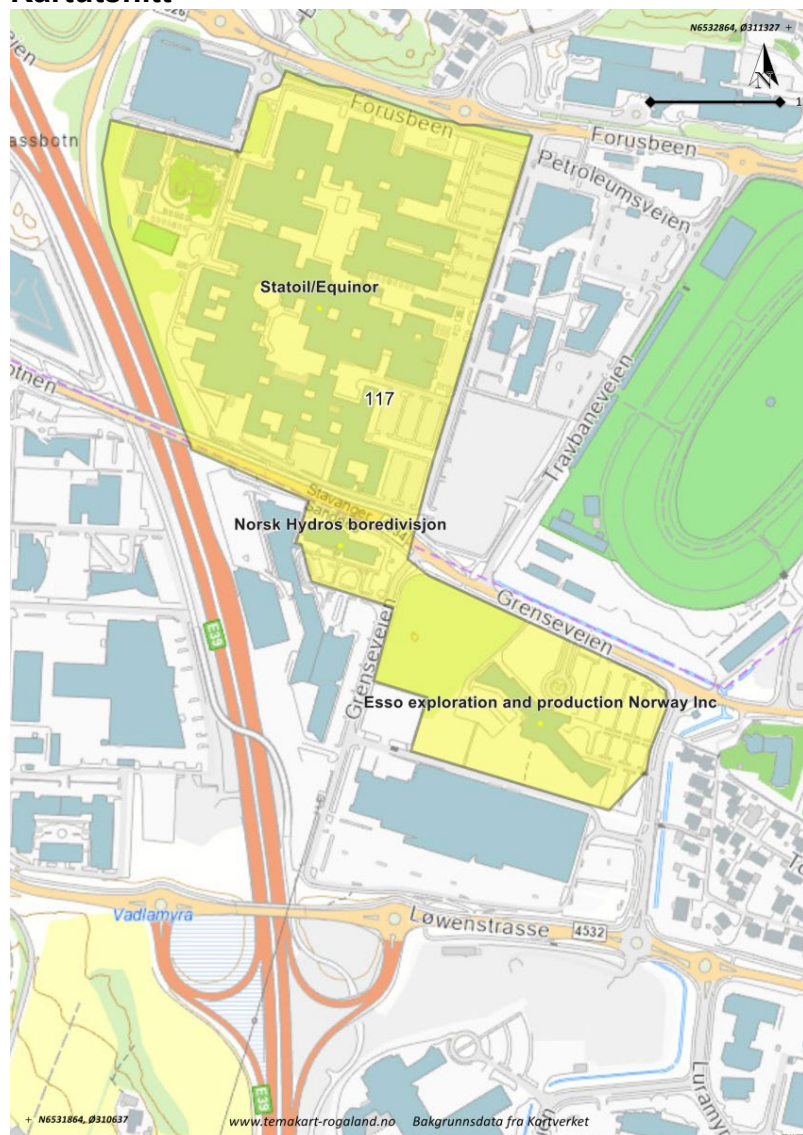
hovdgrepet ikke løses opp gjennom at man f.eks tar bort sammenhengen mellom bygningskroppene. Hydros bygg har sin definitive arkitektoniske styrke i den særegne fasaden, som bør ivaretas gjennom rett forvaltning. Både Hydros bygg og Statoils bygg kan miste særpreget dersom de blir ombygget og det etableres glassfasader på utsiden av eksisterende konstruksjoner. Essos kontorbygg ligger i et parklandskap, og komplekset er sårbart for endringer på den eksisterende tomta.

Hovedbilde

Statoils hovedkontor på Forus i 1979.
Ukjent/Norsk Oljemuseum

Kartutsnitt

Kartutsnitt november 2024.